

کۆمپیک وشەى کوردی

که عەرەب دەکاریان دەکات

هه و نامه ی کتیب

به رهه فکردنی:

رێکار ئه حمهد

كۆمىك وشەى كوردى

كە عەرەب دەكارپان دەكا

هەو نامەى كىتەب

بەرھە فکردنى: ریکار ئەحمەد

هه‌و‌نامه‌ی کتێب

ناوی کتیب: کۆمیک وشه‌ی کوردی

بابه‌ت : به‌رهه‌فکردن

نووسینی : ریکار ئه‌حمه‌د

نرخ : ۲۰۰۰ دینار

تیراژ : ۱۰۰۰ دانه

چاپخانه‌ی کوردستان

ژماره‌ی سپاردنی کتیبخانه‌کانی سوید

ISBN: 978-91-985436-0-5

به رایی

زمانه کان کاریگه ریان له سهه ر یه کتردا هه یه، به تایبه تیش له پرۆسه ی "دانوستاندن" ی وشه کاندایا. وه رگرتن و پیدانی وشه له نیوان زمانه کاندایا دیاره یه کی ئاسایی و سروشتی و راسته، به لام کاتیگ زمانیک خوی به سهه ر یه کیکی دیکه دا، ده سه پینی، وشه ی لیوه رده گری و نکۆلیشی لیده کات، ره وشه که ده گۆری، شرۆقه کردن و لیکدانه وه ده خوازی.

به ره له په یدابوونی ئیسلام، عه ره ب دراوسی ده وه له تیکی به هیژ و خاوه ن شارستانی وه ک ساسانی بوو، پییه وه سه رسام بوو، وشه گه لیک زۆری له زمانی ساسانی (په هله وی) دا وه رگرتوو، ئه پۆش له نیو هۆنراوه ی شاعیرانی پیش ئیسلام دا به روونی رهنگی داوه ته وه، ته نانه ت له نیو قورئانیشدا وشه گه لی بیانی، وه ک عه ره ب ده لی (عه جه می) ده بیندرین، مخابن زۆریک له زانیانی ئایینی ئیسلامی راشکاوانه ئه وه ره تده که نه وه و نکۆلی لیده که ن. من به دوای هه ندیک وشه دا گه راوم و ساغم کردوونه ته وه. عه ره ب چۆن ده کاریان ده هیئی، ئاوام نووسیون، واته ئه وانه ی به عه ره بی نووسران هی خودی عه ره به، دواتر من شرۆقه م کردوون و رای خۆم نووسیوه. هیوادارم خوینه ری کورد سوودیان لیوه ربگری.

هه و النامهى كتيب

زمانی ساسانی دایکی زمانی کوردیه

هه‌ندیک کهس له‌رووی بیئاگایی یان به ئه‌نقه‌ست، له خۆراوه پاکانه له زمانی ساسانی و میژووی ده‌وله‌تی ساسانی ده‌کن، بیئاگان له‌وه‌ی که زمانی کوردی سه‌رچاوه‌ی له زمانی ساسانیه‌وه گرتووه، به‌هۆی رووداوه‌کانه‌وه گۆرانکاری به‌سه‌رداها‌تووه، گه‌شه‌ی کردووه‌وه هه‌نگاوی به‌ره‌و پیشه‌وه هه‌لیناوه‌ته‌وه، بو سه‌لماندنی ئه‌م بو‌چوونه به‌پۆیستی ده‌زانم چه‌ند نمونه‌یه‌ک له پیتی 'د' دال بخه‌مه به‌رچاوان¹:

زمانی ساسانی (په‌هله‌وی)	زمانی کوردی
دات	داد
داتار	دادار
دات راس	ریی داد
دات‌که‌ر	داد‌گه‌ر
دات‌گاس	داد‌گه
دادوهر	دادوهر
داراک	دارا
دار‌که‌رتیه	له‌داردان
دارین	دارین

¹ <http://parsi.wiki/dehkhodaworddetail-ecd24908686d4bfe9e240d49a7da5ec7-fa.html>

داروهرگ	گه‌لا، بهرگی درهخت (دار)
داس	داس
داناک	دانا
داناک ئومه‌ند	دانامه‌ند، عاقلمه‌ند
داوهر	داوهر
داوهریه	داوهری
دایه‌ک، دایه‌گ	دایک، دایه
دایه‌کانیه	دایه‌ن
دهر، دهرگاس	دهر، دهرگه، دهرکه
دراژ	دریژ
ده‌پاک	گه‌نده‌ل، دهره‌ک، ده‌پاک
ده‌ربه‌ند	ده‌ربه‌ند
ده‌رت	ده‌زد
ده‌رت‌ه‌ک	ده‌ردمه‌ند
ده‌رت‌مال	ده‌ردناک
ده‌رخت	درهخت
ده‌رز	درز
ده‌رزاک	به‌رگدروو
ده‌رزیک	ده‌رزی، دوراو
ده‌رمان	ده‌رمان
درو	درو

دروډ	دروډ
دروست	دروست، دوروست
درشت	دروشت
دهريا	دهريا، دهمديما
دهرويش	دريگوش، درویش
دز	دوژد، دوزت
دهست	دهست
دهسته مۆ، كهوى، مالى	دهستاموك
دهسته، گروپ، كۆمهل	دهستهك، دهستهگ
كارى دهستى	دهستكاريه
دهستيار	دهستوهر، دهستيار
دهشت	دهشت
دهشتى	دهشتيك
دهفتهر	دهفتهر
دهماوهند	دهماوهند
دوو	دو
دوان، جووت، هاوسهري	دوئان، دوات، دورين
دوازده	دوازده، دهوازده
دووباره، دووپات	دوبار
دووپى	دوپاد، دوپاز
دوور	دور، دورهك

گومرا، کافر	دوروهند
دوسهت	دوسهت
دوینی شهو، شان	دوش
دیتن	دیتهن
دوزهخ	دوشوخ
به دکار	دوشدار، دوشیک کار
فیلباز، فریودهر	دوشدان
بی دین، دینخراپ	دوش دین
ناشاد	دوش رام
به دناو، ریسوا	دوشرهو
به دبهخت	دوش فهرهگ
نافهرمان، یاخی	دوش فهرمان
به خیل، چاوچنوک	دوشکام
به دکردار	دوشکه رتار
هاورپه گه زباز	دوشک مهرز
دوژمن	دوشمهن، دوشمین
دژوار	دوش وار، دوشوار
دهولک، سه تل	دولهک
دنیا، دونیا	دونیا
ده (۱۰)	ده
ئاشکرا،	دیدار، دیتار

پێوهندی نیوان زمانی عه‌ره‌بی و کوردی

عه‌ره‌ب، له‌ریی کرانه‌وه‌ی ئیسلامدا ده‌وله‌تی ساسانی رووخاند، له‌و رێیه‌وه ده‌ستی له کوردستان و ئێران گیرکرد، ده‌سته‌لاتی خۆی به‌سه‌ردا سه‌پاندن، بی‌راوه‌ستان هه‌لمه‌تی به‌عه‌ره‌بکردنی ده‌ستپێکرد، سه‌ره‌تا ئه‌و وشانه‌ی برد که خۆی نه‌یبوون یان ئه‌وانه‌ی خۆی له‌سه‌ر زاران قورس و گران بوون. دواتر هه‌ولیدا ناوی گوندو شوینه‌کان بگۆرێ. راستیه‌که‌شی هه‌ندیک وشه‌ی کوردی هه‌ر خۆیان بو‌وه‌ره‌بزمانه‌کان قورس بوون و به‌ئاسانی نه‌ده‌هاتنه‌ سه‌ر زمان و ده‌ره‌برینیان زه‌حمه‌ت بوو، بۆیه ده‌ست به‌شکاندن و له‌ره‌نده‌دانیان کرا. سه‌ره‌نجام وشه‌گه‌لیکی کوردی دزان و به‌خشکه‌یی ده‌ستیان به‌سه‌ردا گیرا. هه‌ندیک تریش به‌شیوه‌یه‌کی ئه‌وتو شیویندران که ناسینه‌وه‌یان ئاسان نه‌بی. ئیستا ئه‌گه‌ر له‌نیو زمانی عه‌ره‌بیدا به‌خیرایی چاو بو‌وه‌ وشه کوردیانه‌ بگێرین، هه‌ندیکیان ده‌ناسرینه‌وه، به‌گه‌رانی زیاتر ده‌توانین ژماره‌یه‌کی دیکه‌شیان بدۆزینه‌وه.

هه‌ندیک له‌ زمانناسانی عه‌ره‌ب پێانوايه که ئه‌و وشانه له‌ریی تیکه‌لاوبوونه‌وه، به‌تایبه‌تیش له‌ریی کارکردن و هاوسه‌رگیری و هاوسیه‌تیه‌وه ده‌نیو زمانی عه‌ره‌بیدا

كهوتون، ههلبهت ئه وهش به ئاسايى وهرده گيرى، چونكه زمانى كورديش به ئه ندازهى خوئ وشه گه ليكى له زمانى عه ره بى و زمانه كانى ديكه وهرگرتووه. له و پيوه ندهدا به پيويسىتى ده زانم ئاماژه به نووسينيكي به ريز لوتفى ئه لياسينى بكه م، كه ده لى: (بعد الفتوحات الإسلامية التي تجاوزت بلاد فارس والروم أتاحت للكثير من قاطني تلك البلاد الهجرة للدولة الإسلامية آنذاك، وبمخالطة العرب لغيرهم من كثير من الأجناس الوافدة للدولة الإسلامية شابت لغتهم العربية الفصحى نوعاً من التغيير أو حتى التبديل لكثير من مفرداتهم لمفردات غير عربية الأصل وفتح التزاوج والرئاسة والخدمة والعمل أو حتى مجرد الجوار انتشر استعمال هذه الكلمات الغير عربية الأصل وبمرور الزمن اعتقدنا بأنها باتت عربية الأصل وبعضها عامي أيضاً ولم نكن ندرك ما مصدر هذه الفظة أو تلك ... بقراءتكم لهذه المفردات التي جمعتها لكم لعلكم تتعجبون مثلي لمعرفة أن مصدر بعض كلماتنا العامية هي بالأصل من أصل غير عربي لعله تركي أو يوناني أو آرامي أو سرياني لكن الغالب الأعم كان الفارسي) ^٢.

^٢ لطفى الياسينى، كلمات عربيية ليست من أصل عربي،
<http://forum.arabia4serv.com>

هەر له وباره يه وه دکتۆر مه حمود فه جال ده نووسى (فإن اللغة العربية واسعة، وألفاظها كثيرة، والإحاطة بها مقصد صعب، ومرام عسر. وإن مفرداتها كثرت وتنوعت وتطورت. بتأثير اللغات فيها) واللغات التي أثرت في العربية في الزمان القديم: الفارسية والحبشية والآرامية. فقد كانت لغات الأقوام المجاورة للعرب في القرون السابقة للهجرة. فاللغة الآرامية على اختلاف لهجاتها كانت سائدة في كل بلاد فلسطين وسوريا وبين النهرين، وفي بعض العراق. واللغة الفارسية كانت مجاورة للآرامية والعربية في العراق. وكان نفوذها قوياً في شرق جزيرة العرب وجنوبها^٣).

بيگومان ئەو به ريزانه و هاوشيوه كانيان، جياوازي له نيوان زمانى فارسى و كوردى دا ئىناكهن، هه موو وشه كورديه كان به فارسى ده ناسن. راستيه كه يشى زمانى كوردى و فارسى يه ك ره گوريشه يان هه يه، سه رچاوه يان بۆ زمانى ساسانى ده گه رپيته وه، عه ره ب به زمانى فه هله وى يان په هله وى ناوديرى كردو وه، ئيدى به وه وويه وه جياوازي ئەوتۆ له نيوان وشه كاندا به دى نه كراوه، هه روه ها هه نديك له نووسه رانى ديكه ي عه ره ب به خشكه يى ئاماژه يان به وشه گه لى كوردى له نيوان زمانى عه ره بييدا كردو وه، مخابن

٣ شيوع الألفاظ والتراكيب الأعجمية وأثره في اللغة العربية، الدكتور محمود فجال،
<http://www.alkeltawia.com>

له به ران بهر ئه وان هدا هه نديك نووسه ري ده مارگيري عه ره ب
هه ن كه ئه و بوچوونان ه ره ته ده كه نه وه و ده ليين: "هيچ
وشه يكي غه يره عه ره بي له نيو قورئان و زمانى عه ره بييدا
بوونى نيه!!" ئه وان بو ئه و مه به سته پشت به ده قى
هه نديك ئايه تى قورئان ده به ستن، دكتور عه بدولمه جيد
ئه لمه ده نى ده ليين: { وهناك حقيقة اعتقادية، لا يماري فيها
اثنان، إن الله تبارك وتعالى خلق آدم، وعلمه الأسماء كلها، وعلمه
البيان. ومن اعتقدنا أيضاً أن اللغة العربية هي اللغة المنطوقة بين
أهل الجنة، وأبونا آدم تكلم بها في الجنة، وتكلم بها بعد خروجه
من الجنة، فأصل كل اللغات ترجع إلى العربية كما يعود حسب
الشعوب ونسب القبائل كله إلى أب وأم .

واختتاماً نركّز العناية على تفسير الآية «وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ»
أجمع المفسرون على معنى ذلك «أَيُّ أَنَّ الْقُرْآنَ أَفْصَحَ مَا يَكُونُ
مِنَ الْعَرَبِيَّةِ»، فلا ولن يشاهد العالم إلى يوم القيامة ما يُقرأ في
العربية من كتب أو سور أو من آيات تماثل الفرقان لغةً وبياناً
وأسلوباً وغيرها من وجوه الإعجاز نثرًا كان أو نظماً، لِإِنَّ اجْتَمَعَتِ
الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى إْتْيَانِهَا، وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا، وَهُوَ
محفوظ إلى أبد الآباد شاهداً ومشهوداً لقول الله تعالى «إِنَّا نَحْنُ
نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ». اللهم اجعل هذا القرآن ربيع قلوبنا

وشفاءً وتبياناً لكل شيء، ولك الحمد والشكر في الأول
والآخر. {٤}.

ئەو نووسەرەو هاوشیۆهکانی پێیانوایە لەو شوینەیی کە
"باوکە ئادەم" ی لێهاتووە، خەڵکە کە ی بە زمانی عەرەبی قسە
دەکەن!! کاتی کە رهوانە ی سەر زهویش کراوه، زمانه کە ی
له گەل خۆیدا هیناوه، به وهۆیه وه هه موو زمانه کانی دیکه ش
سه رچاوه که یان بو زمانی باوکە ئادەم ده گه رپته وه!!.

ئەو بوچوونانە هیچ بنه مایکی زانستیان تیدانیه، هیج به لگه
له به رده ست دانیه که باوکە ئادەم یان مروقه کانی
سه ره تایی به زمانی عەرەبی قسه یان کردبێ، یان زمانی
عه ره بیان زانیبێ، چونکه به گویره ی بیردۆزه زانستیه کان
مروقی سه ره تایی توانای قسه کردنی نه بووه، زیاتر به
زمانی ئاماژه شته کانیان له یه گتر گه یاندووه، به لام به
ناچاریه وه ده لیم بوچوونی ئەو عه ره بانه سه رچاوه یان له
ده مارگیری نه ته وه یی و ئایینی گرتووه، هه ربۆیه له م
سه رده مه ی جیهانگیری، ئینته رنی ت و ته کنه لوژیا دا نا کرئ
پشتیان پێبه سترئ، به وهۆیه وه ره تده کرینه وه. له لایه کی
دیکه شه وه شتیکی به لگه نه ویسته که تیکه لاوی و
پیکه وه ژیان کاریگه ری ئه رینی و نه رینی له سه ر زمان،

٤ الدكتور عبد المجيد المدني، أ هي كلمات أعجمية...؟ مجلة الداعي الشهرية الصادرة
عن دار العلوم ديوبند، جمادى الأولى - جمادى الثانية ١٤٣٣ هـ = أبريل - مايو
٢٠١٢م، العدد: ٥ - ٦، السنة: ٣٦

رامان، رهوشت و هه لسوکه وتی هه ردوولایه ن دادهنی. لهو سوڤنگه یه وه ده کری بلین که هه ردوو زمانی عه ره بی و کوردی کاریگه ری نه ری نی و ئه ری نیان له سه ره یه کدی دا هه بووه، هه ردوو زمانه که وشه گه لی یه کتریان وه رگرتوو و سوودیان له یه کتر وه رگرتوو.

سه رباری ئه وانه شه وه هه ندیک نووسه ر راشکاوانه ئاماژه به شالای به عه ره بکردن دهن، لهو باره یه وه دکتور توفیق سولتان ئه لیوز به گی نووسیویه تی : (إن حركة التعريب قديمة ترجع جذورها إلى عصر الراشدين ولكن هذه الحركة نشطت في عهد عبدالملك بن مروان وابنه الوليد حين جعل اللغة العربية اللغة الرسمية في دواوين الدولة ومراسلاتها فما لبثت أن إكتسحت لغات الشعوب المفتوحة من فارسية ورومية وقبطية وبربرية ويونانية وسريانية وعبرية وأصبحت وحدها شائعة في دار الإسلام لأنها لغة الفاتح ولغة الدين).^٥

عه ره به کان شاره زاییان له به ریوه بردنی ده وه تدا نه بوو، بو ئه و مه به سته ش سوودیان له ئه زمونی ساسانیه کان و رومه کان وه رده گرت، به وه یه شه وه نووسراوه فه رمیه کان لهو شوینانه ی که پیشتر قه له مرهوی ساسانیه کان

^٥ الدكتور توفیق سلطان الیوزبکی، التعریب فی العصرین الأموی والعباسی، مجلة آداب الرافدین، العدد ٧، ص ٤١-٦٦.

http://www.alukah.net/literature_language/0/342

بوون (کوردستان، عیراق، ئیران و خۆراسان) به زمانی ساسانی (پهلهوی) دهنووسران، به لام لهسهردهمی عهبدولمهلیک کورپی مهروان (۶۸۵ - ۷۰۵ز) ههولدرا که نووسراوه فهرمیهکان بهعهربی بکرین و سوود لهو چه مک و زاراوانه وهربگیرین که ساسانیهکان بو بهرپوهبردنی دهولت دهکاریان دهکرد. ههروهها بهوشیویه ورده ورده زمانی عهربی له سیاسهت و بهرپوهبردندا شوینی خوی کردهوه، بو ئه و مهبهستهش سوود له وشهگهلی ساسانی وهرگیران و بهعهربی کران. دواتر لهسهردهمی وهلید عهبدولمهلیک (۷۰۵ - ۷۱۵ز) و سهردهمی هیشام عهبدولمهلیک (۷۲۳ - ۷۴۲ز) زمانی عهربی بوو به زمانی فهرمی دهولت و نووسین به زمانهکانی دیکه قهدهغهکران.

ههندیك له زمانناسانی عهرب ناتوانن بیشارنهوه، بویه باس له جوانکردنی زمانی عهربی دهکن و دان بهوه دادهنین که وشهگهلیکیان له زمانی فارسی (ساسانی) دا وهرگرتووه، ئهوهتا دکتور محهمد ئهلتونجی له نووسینیکیا بهناوی (جمالیات اللغة العربیة) ئاماژه بهوه دهکات که وشهگهلیکی زور له بنهپهتدا فارسین (دیاره

مهبهستی له زمانی ساسانییه که دایکی زمانی کوردی و فارسیه) به لام له لایه ن عه ره ب ده کار ده کرین^٦.
ئیمه به ئەندازە ی ئەو ه ی که مه به ستمانه هه ندیک له و وشه کوردیانه بناسینه وه که ئیستا له زمانی عه ره بیدا جیوارن؛ هینده نیازمان نیه که هۆکاری چوونیان بو نیو زمانی عه ره بی روون بکهینه وه، چونکه یه کلاییکردنه وه یان ئاسان نیه و نازاندی که ئایا بو پرکردنه وه ی بو شایي زمانی عه ره بی وه رگیرون یان مه به سستی دیکه یان له پشتدا هه بووه. ئەو نووسەر و زمانناسانه ی عه ره ب که په رده له رووی ئەو راستیه هه لده مالن و ئاشکرای ده کهن که عه ره ب له زمانه کانی دیکه وه وشه گه لیکیان وه رگرتوو، به ئسانی بۆیان ساغ نه بوته وه، دوو چاری هه له بوون و له نیوان زمانه کاندای تیکه لاویان کردبووه.

جیی خۆیه تی که ئاماژه به بوچوونی جهمال ئەبو زهید بکهین که له نووسینی کدا چه ندین وشه ی بیانی له قورئاندا ده رهیناوه، ئاماژه ی به ٣٢ وشه ی فارسی (ساسانی) کردوو، که ئەمانه ن: [أباریق/ السورة الواقعة ١٨، أزر/ السورة الانعام ٧٤، إستبرق/ السورة الكهف ٣١، إبلیس/ السورة البقرة ٣٤، إنجیل/ آل عمران ٤٨، إبراهيم و إسماعیل/ السورة البقرة ١٢٧، إلیاس/ السورة الصافات ١٢٣،

^٦ الدكتور محمد التونجي، جمالیات اللغة العربية، دار الفكر العربي بیروت، الطبعة الاولى ١٩٩٧،

إدريس/السورة الانبياء ٨٥، أيوب/الانبياء ٨٣، بيع/السورة
الحج ٤٠، تنور/السورة هود ٤٠، جهنم/السورة البقرة ٢٠٩،
دينار/السورة آل عمران ٧٥، زنجيل/السورة الانسان ١٧،
السجل/السورة الانبياء ١٠٤، سجيل/السورة الحجر ٧٤،
سرداق/السورة الكهف ٢٩، سقر/السورة المدثر ٢٦،
سلسبيل/السورة الإنسان ١٨، سندس/السورة الكهف ١٨،
أقفالها/السورة محمد ٢٤، كافور/السورة الانسان ٥،
كورت/التكوير ١، كنز/السورة هود ١٢، مرجان/السورة
الرحمن ٢٢، المسك/السورة المطفين ٢٢، مقاليد/السورة
الزمر ٦٣، مزجاة/السورة يوسف ٨٨، هود/السورة البقرة
١١١، ياقوت/السورة الرحمن ٥٨] ^٧

ليَرهدا ههنديك لهو پهيقانه بو ئيوهى بهريز دهخهينه
بهرچاوان:

^٧ جمال أبو زيد، كلمات غير عربية في القرآن الكريم،
<http://www.alkalema.net/kotob/kotop7.htm>

هه و النامهى كتيب

پیتی ئەلف

الابریسم (الحریر):

له وشه‌ی "ئەبریشم" یان "ئاوریشم" هوه هاتوو. وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه. له سه‌رده‌می ساسانیه‌کاندا بازرگانی کردن به ئاوریشم بره‌وی هه‌بوو، له ری‌ی بازرگانیه‌وه هه‌م ئاوریشم، هه‌میش ناوه‌که‌ی به نیمچه دوورگه‌ی عه‌ره‌ب گه‌یشتوو.

أرجوان:

أرجوان (معرب وأصله بالفارسية أرجوان، شجرٌ من الفصيلة القرنية له زهر شديد الحمرة، حسن المنظر، عديم الرائحة، حلو الطعم) :

عه‌ره‌ب ده‌لی له وشه‌ی ئه‌رغوان (ئه‌رخه‌وان) هوه هاتوو. وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی فارسی و کوردیه، ناوی رووه‌کیکه و گولی سوور ره‌نگی مه‌یله و بنه‌وشه‌یی ده‌گری، به‌لام من پیموایه ئه‌رجوان له وشه‌ی (ئه‌رجوان) یان (هه‌رجوان) هوه هاتبی، واتای هه‌میشه جوان ده‌دات.

شاره‌زایانی زمانی کوردی جه‌خت له‌وه ده‌که‌نه‌وه که ئه‌گه‌ر پیتی "ه" له پیشه‌وه‌ی وشه‌دا بی، زۆر به ئاسانی بۆ "ئ" ده‌گۆرێ. هه‌روه‌ک چۆن هاو بوته ئاو، هاگر (ئاگر)، هوگر (ئوگر) هارام (ئارام)، هاسن (ئاسن)، هارد (ئارد)،

هاویننه (ئاویننه)، هیستر (ئیستر)، هۆده (ئووده)،
هیسک (ئیسک)، هه رزان (ئه رزان)، هیتر (ئیتر).

أرنج :

أرنج : (أصلها الفارسي " رنده ")^٤ :

وهك خویان دهلین له " رنده " وه هاتوه، ئه ویش،
وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. هه موو ئه و وشه
کوردی و فارسیانه ی که به پیتی "ه" کۆتاییان هاتبی له
زمانی عه ره بی پیته که بو "ج" ده گۆردی.

أستاذ:

أستاذ (هي من أصل فارسي ومعناها المعلم والعالم والخبير في
مهنة معينة) :

له "ئوستاد"، "ئوستا"، "وهستا" و "هۆستا" وه هاتوه.
به که سیک گوتراوه که رۆلی فیڕکردنی دیترا نی هه بووه.
ئیسشاش ئه وه ی کاریک بزانی، پییده گوتری: وهستا،
هۆستا. که سیک که وانه به فیڕخووازان ده لیته وه،
پییده گوتری: مامۆستا، مامهۆستا. به کورتی و به کوردی
ئوستاد به و که سه ده گوتری که رۆلی 'هۆشساز' ده گیڕی.

^٤ الألفاظ الأعجمية في القرن الكريم، سليمان بن علي، ص ٤

استمارة:

استمارة (يقصد بها ورقة يتم تعبئتها البيانات، ولعل أصل الكلمة من التركية) :

عه ره به كان گومانی تورکی بوونی ئەم وشهیه دهکەن، به لام راستیه کهی وشهیه کی کوردیه، له "ئیسـتا تۆماره" وهـرگـراوه. مه به ست له و کاغه زهیه که شتی له سهـر تۆمار دهکری.

الأسوار:

الأسوار (كلمة فارسية معناها الفارس والقائد في الجيش):
سوار وشهیه کی که و سوار، کورد به "سوار" و فارس به "سهوار" دهکاری دههینن. عه ره ب به هه له وهـرگـرتوو، سوار له زمانی فارسی و کوردی واتای سهـرکرده نادات، جاران سهـرکرده کانی سوپا سواری ئەسپی باش دهبوون و پێیانده گوترا سوار، ئیدی به سهـرکرده یان لیکداوه ته وهـو به و مانایه ش به کاری دههینن. له زمانی کوردی پێشگرو پاشگری رهگهـل دهخری و وشهیه دیکه ی لیدروست دهکری، وهک:

شۆره سوار = شۆره + سوار

پێشسوار = پیش + سوار

گولسوار = گول + سوار

سوارچاک = سوار + چاک

الإفريزُ:

الإفريزُ (إفريز الحائط ونحوه : ما أشرف منه خارجًا عن البناء):

هه مان وشه ی ئاقریژ (ئاقریز)ه. ئەو دیواره زیادهیه که له بالآخانه دیتته دهری و له کاتی باران باریندا ئاوی پیدایته خواری. وشهیه کی کهوناره، له زمای فارسیدا به "ئابریز" ماوهتهوهو له زمانی کوردیشدا ههتا ئیستا به "ئاقریز، ئاوریز" جیواره. له هه ورامیدا به پلوزهو ئاوی ماوهتهوه.

آلوبآلو:

آلوبآلو (نوع من الفاكهة الأخص):

آلوبآلو، ناوی میوهیه که، وشهیه کی هاوبهشی کوردی و فارسیه. داری آلوبآلو له نیمچه دوورگهی عه ره پیدا نیه.

الأنبارُ:

الأنبارُ (بيت التاجر الذي يجمع فيه المتاع والغلال):

ئهنبار (ههنبار) وشهیه کی کهوناری کوردی و فارسیه، هاوتای "کوگه"یه. له "ئهند (ههند) + بار" پیکهاتوو، ئیستا له زمانی ره شوکی کوردیدا به عه مبار یان ههنبار دهکار دهکری و له جیاتی شوینی کوکردنهوهو هه لگرتنی که لوپهل دهکار دههینری، که چی له زمانی فارسیدا ههتا ئیستا هه ر به "ئهنبار" دهکار دهکری.

أوده (غرفة) :

ئوده (هۆده) هاوتای "ژوور"ه. وشهیهکی کهوناره، له زمانى ساسانى "ئادا"، 'هادا'ی پیگوتراوه. ئیستاش له دهقهرى ههولیر 'هۆده' بهکاردههیترى. له ههورامى به "هوه" ههیه.

الإیوان:

الإیوان (هو قاعة مسقوفة بثلاثة جدران فقط والجهة الرابعة مفتوحة تماما للهواء الطلق أو قد تكون مصفوفة بأعمدة أو يتقدمها رواق مفتوح وتطل على الصحن أو الفناء الداخلي):

ئهیوان (ههیوان)، وشهیهکی هاوبهشى كوردی و فارسیه. ئیستاش به هه مان ناو له نیو ههر دوو زماندا جیواره. له زۆر ده بریندا هۆدهو ههیوان به دواى یه که وه دین.

المزrab:

المزrab (هو قناة صرف لمياه الأمطار والثلوج).

له وشه ی 'مهزrab، زیراب'ی ساسانیه وه هاتووه. عه ره ب دهستوورى زمانى خوی له سه ر چه سپاندوه و گۆریویه تی. ده نا هه تا ئیستاش له زمانى كوردی به "زیراب" ماوه ته وه، به لام له زمانى فارسیدا بو' فاضیلاب' گۆردراوه.

پیتی ب

بابوج (حذاء نسائي) :

بابوج، هه مان 'پاپوچ'ه، ناوی جوړیک پیلاوی ژنانه یه. له هه ردوو وشه ی "پا+پوش"ه وه پیکهاتووه، جاران له پارچه قوماشیک دروست دهکراو له پی دهکرا. وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. عه رب کردویانه به بابوش یان بابوج. ئیستا له کورده واریدا به "پاپوچ ، پاپوچکه" ناوی دهیئرئ، شیوه ی جوړاوجوری هه یه.

بابور (الباخرة) :

هه مان 'پاپورئ' کوردیه، لیکدراوی "پان+پور"ه، واتای گه وره و فراوان ده دات. کاتیکی پاپور په یدابوو و بینراوه گوتویانه پان و پوره، ئیدی بوته پاپور. هه روه ها وشه ی "باخیره"ش هه ر کوردیه، له "با+خیرا"وه هاتوو. واتا به هوئ "با"وه به خیرای ده روات.

باجی:

باجی (کلمه تقال للأخت الكبيرة في العمر فنقول باجی، و الهند تقال أيضا للأخت الكبيرة) :

وشه یه کی که وناری کوردیه، بو خوشکی گه وره به کار دئ. عه رب به وشه یه کی هندی ده زانی. فارس ده لئ 'ئاجی'!

باچه (نوع من الأكلات) :

جوړه خواردنيکه، له "پا+چه" پیکهاتووه، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. واتای پای بچووک کراوه دهدات. کاتیک پیی نازل به تاییه تی پیی مهرو بزن و مانگا چاک ده کری و لیده ندی، پییده گوتری پاچه.

البادزهر:

البادزهر (مركبا من باد= ضد و زهر= سم، وهو اسم ل حجر الدجالين) :

بادزهر (بادزهر)، وشه یه کی کهوناره، له وشه ی "پادزهر" وه هاتووه. دوو واتای هیه. عه رب ته نیا به واتای یه که م و بو به ردی ژهر او ی ده کاری ده کات. راستیه که ی "پادزهر" وشه یه کی هاوبه شی زمانی کوردی و فارسیه. له وانیه بو واتای یه که م له باده ی ژهر او ییه وه یان به ردی ژهر او ییه وه هاتی. هرچی واتای دوومیه تی ناوی دهرمانیکه. واته "پادزهر"⁹ ناوی دهرمانیکه بو که م کردنه وه ی کاریگه ری ژهر سوودی لیوه رده گیری. له خوینی نازل تووش بوو به ژهر او ی بوون دروست ده کری، بو که م کردنه وه ی نازاری ژهر او ی بوون و که مکردنه وه ی کاریگه ری که ی وه ک دهرمان به و که س و نازلانه دهری که دوو چاری ژهر او ی بوون دهن.

⁹ <https://fa.wikipedia.org/wiki/پادزهر>

بارجة (سفينة حربية) :

هه مان وشه ی "بارگه" یه، بههوی نه بوونی پیتی "گ" بو "ج" گوپردراوه. بارهه لگروه بو گواستنه وهی کهل و پهلی سه ربازی سوودی لیوه رگراوه، پیگوتراوه بارگه، واته شوینی بار.

الباز (الصقر) :

باز، وشه یه کی کوردیه، ناوی بالنده یه کی گوشتخورو تیژفره، چاوی تیژو کلکیکی دریژی هه یه، که سیک نه گهر زور بجولی پییده لین: بزوز. هه روه ها له چهن دین لاوک و گورانی فولکلوری کوردی دا ناوی باز هاتوووه و ئاماژه به ئازایه تی و تیژفرینی دراوه. ته ناهت گوند و دۆل هه ن و به ناوی "باز" وه ناوناون. نمونه: گوندی بازی، گه لیبی بازی.

بازار:

بازار (وهو السوق أو مجموعة الدكاكين بلغة فارس) :

بازار، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، شوینی کرین و فروشتنی که لوپهل و به ره مه کانه. ئەم وشه یه تا ئیستاش ده کار ده کری.

باشا:

باشا أصله باش وهو "الرأس" وهو لقب رفيع المقام،
الرئيس، باشکاتب أي رئيس الكتاب :

باشا هه مان وشه ی "باش"ه، درکە یه بو سەر، له جیاتی
وشه ی سەرۆک به کار هینراوه. وشه ی باشکاتب، له
ههردوو وشه ی "باش+کاتب" دروست کراوه، واتای
سەرۆکی نووسهران هه دات. هه لبه ت "کاتب" وشه یه کی
عه ره بیه.

جاران له کوردهواریدا وشه ی سەرۆک به و کوزره دهگوترا
که له دوا ی سهره ند و بیژینکردنی دانه ویله دا ده مایه وه،
به لام دوا ی دامه زرانندی کومه له و ریخراوی سیاسی،
په یقی "سەرۆک" له جیاتی ره ئیس "ده کارکرا و جیگه ی
وشه ی "باشا"ی گرته وه. نه و ره وته ش وایکردوه که ئیستا
هه ندیک وشه ی باش (باشا) به تورکی لیکبده نه وه. له
کاتیکیدا که پاشا وشه یه کی که و نارو ره سه نه،

الباشقُ:

الباشقُ ، والجمع بَواشِقُ (معرب عقاب) :

'باشیک' ، 'باشوک' وشه یه کی کورديه و ناوی بالنده یه کی
گۆشتخۆره. ئیستاش هه ر به "باشیک، باشوک" له نیو
زمانی کوریدیدا جیواره. ته نانه ت هه ندیک گوند و کانی
به ناوی باشیک یان باشوک له کوردستاندا ناوئراون.

باغە :

وشەيكي كوردیە و لەجیاتى پلاستىك بەكار دى. لىكچووى وشەي 'باغ' ه. رەنگى جوړاوجوړى هەبوو، وەكو رەنگىنى باغ پيوانەي بو كراو و وەك گەلای درەختى باخيش هەميشەي نى و بو نى هەيە، بەهوى گورانى كە شو هەواو هەوشيوەي گەلای درەخت بيسوود دەبى، هەلدەوهرى.

باکیرە

(باکیرە)، هەمان وشەي 'پاکیرە، پاکیزە و پاکیزە' يە. ئەو ميينەي كە هيشتا سيكىسى نەكردبى، پييدەگوتري پاکیرە، يان پاکیزە. هەروەها بو ميوەي تازە گەيشتووش هەر دەكار كراو. وشەيەكى كە و نارى ساسانىە، عەرەب وەرگرتوو. چون ئيستا نووسەرانى خو مان بو جوانكارى وشەي بيانى وەر دەگرن و بەشەرماندا دەيسەپيئن، ئەوانيش وایان كرددوو. پيشترو ئيستا وشەي "عذراء" لە زمانى عەرەبیدا هاوتای وشەي پاکیرە، پاکیزە و پاکیزە يە.

باية الدرج (درجة السلم) :

"باية" هەر وشەي "باية" يە، هەروەها "درج" يش هەمان وشەي "دەرە" يە. "باية دەرە" وشەيەكى هاوبەشى زمانى كوردى و فارسىە. واتای قالدەرە، پيچنە و پليكان دەدات.

پایه دهره زیاتر به و پلیکانانه دهگوتری که له دهوهی ژوور له دار دروست دهکرین. عه ره ب کردوویه تی به بایه دهره ج.

بخت (کلمة فارسیة وتعني الحظ) :

وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، واتای "چانس" ده دات. ئیستاش له نیو زمانی کوردیدا جیواره، چه ندین وشه ی دیکه ی لی دروست کراوه، وهک:

به دبه خت = (به د + به خت)

به خت ره ش = (به خت + ره ش)

به خت یار = (به خت + یار)

به خته وهر = (به خت + وه وهر)

بیبه خت = (بی + به خت)

به خت بین = به خت + بین

خوشبه خت = خوش + به خت

بختة:

بختة (الأكل المهروس جدا ويوصف بها الإنسان الكبير في

العمر) :

وشه ی "پوخته" یه، هاوبه شی زمانی کوردی و فارسیه، خواردنیکی تایبه ته و بو مروقی پیر دروست دهکری. دیاره ئەو خواردنه به شیوازیکی تایبه ت لی دهندری و ئاماده دهکری.

بخشیش (تعني الهبة والعطاء بالفارسية) :
به خشیش، وشه یکی هاوبه شی کوردی و فارسیه، کاتیک
له پاداشتی کاریکدا، دیارییک پیشکەش ده کری،
پییده گوتری: به خشیش. له چاوگی "به خشین" هوه هاتووه.

بخور (تعني طيب العود) :
هه ر شتی ئەگەر له سووتاندنیدا بۆنی خوڤ بدات یان ئەو
شله یه ی له درهخته وه دیته ده ری و بۆنی خوڤ ده دات،
پییده گوتری بخور. شیمانە ی ئەوه ده کری که بخور له
"بۆن + خورد" هوه هاتی و بووبی به "بخورد"، دوایی پیتی
"دی قوتدراوه و ماوه ته وه" بخور، واتای بۆنی خوڤ و
ورد ده گه یه نی. وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه.

بهرز :
ناوی شاروچکه یکه له باشووری قه زای به عقووبه و
سه ربه پایزگای دیاله یه. بیهرۆز (به هرۆز) واتای روژخوڤ
یان پاکروژ ده دات، وشه یه کی که وناری فارسی و کوردیه.

البراهیک (المقدمة) :
'به راهیک'، 'به راهی' و 'به رای' وشه یه کی کوردیه، واتای
سه ره تا و پیشه کی ده دات. به ده ستییکی هه ر شتیکی،
به تایبه تی به سه ره تای هاتنی ئاو و لافاو، ده گوتری
'به رای' یان 'به راهیک'.

برج: **البرج (الجمع: أبراج و بُروج) : البيت يُبنى على سور المدينة ، وعلى سُور الحِصْن.**

بورج، له وشه‌ی 'بورز'ی ساسانییه‌وه وه‌رگیراوه، ئیستا کورد پشتی تی‌کردوووه له‌جیی بورز، وشه‌ی تاوهر ده‌کار ده‌کا، به‌لام له فارسیدا هه‌روه‌ک خو‌ی ماوه‌ته‌وه.

بردة (ستارة) :

هه‌مان وشه‌ی "په‌رده"یه، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه.

بَرزَخ:

الْبَرزَخ (الحاجز بين شيئين، ما بين الموت والبعث ، فمن مات فقد دَخَلَ البرزخ) :

به‌رزه‌خ، یان "به‌رزخ" وشه‌یه‌کی که‌وناری ساسانیه، "به‌رزه‌خ" واتای ناوبر ده‌دات که دووشت له‌یه‌کدی جیاده‌کاته‌وه. له‌وانه‌یه له "به‌رزه‌تخوب" هوه هاتبی.

له‌لایه‌کی دیکه‌وه وشه‌ی "به‌رزه‌خ یان به‌رزخ" واتای پیش ئازارو ئەشکه‌نجه‌دان ده‌دات.

"زخ" واتای نیگه‌رانی، غه‌مگینی و دوودلی ده‌دات. ئیستاش له کورده‌واریدا وشه‌ی بی‌زخ به‌واتای ترسنۆک یان بی‌چاره ده‌کار ده‌کری.

وشه‌ی به‌رزخ سیّ جاران له قورئاندا هاتوو، له ئایه‌تی سه‌دی سوره‌تی "المؤمنون" و له ئایه‌تی په‌نجاوسیّی سوره‌تی "الفرقان" و له ئایه‌تی بیستی سوره‌تی "الرحمن" له‌ویدا ئاشکرا کراوه که له نیوان ئەم جیهان و ئەو جیهاندا، جیهانیکی دیکه هه‌یه و به به‌رزخ وینا کراوه . هه‌لبه‌ت به‌رزخ به‌واتای جیهانی چاوه‌پوانی بو لیپرسینه‌وه ده‌کار کراوه، که پراوپره له نیگه‌رانی و غه‌مگینی چونکه چاره‌نووس هیشتا دیاری نه‌کراوه.

برزین (إناءٌ يعمل من الطّلع) :

هه‌مان وشه‌ی "به‌رزین" و "به‌رزینو"یه، واتای یه‌که‌مین ترسیکه‌ی ده‌رچوونی خۆر ده‌گه‌یه‌نی که تازه له کهل سه‌ر ده‌ردیّتی. وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردیه. له فارسیدا به‌رزین یان به‌رزین له جیاتی گه‌ره‌ک "کوی" ده‌کار کراوه. لی‌ره‌دا دوو به‌یت له شیعره‌کانی فرده‌وسی، گه‌وره شاعیری فارس به‌ نمونه ده‌هینینه‌وه:

[بی اندازه در شهر ما برزن است
بهر برزنی ده هزاران زن است] .

[زهر برزنی مهتری را بخواند
به دروازه بر پاسبانان نشاند] .

برطیل:

البرطیل (الذي تستعمله العامة في معنى الرشوة لايعرف في كلام القديم):

بهرتیل، وشهیه کی که وناری کوردیه، ئەگەر بۆ راپه راندنی کاریکی خواستراو، پارە یان دیاری به نارەوا به و که سه بدری که کاره که راده په پینئی و ئەنجامی دەدات، پییده گوتری بهرتیل. سه رچاوه ی وشه که له "به ردیل" هوه هاتوه، درکه یه بۆ شتی که هیشتا کاتی نه هاتی و پینه گهیشتی به لام ده به خشری. ههروه ها به ردیل بۆ بهرخی می به کار دی که هیشتا نه بووبی به مه ری ته واو.

برك (الصدر):

به رک وشه یه کی کوردیه، عه ره ب وه ریانگرتووه و به هه له ده کاریان هیناوه. ئیستاش له ده قه ری هه ولیر له جیاتی گیرفان وشه ی "به رک" و له بادینان وشه ی "به ریک" به کار ده هینن. زۆرتر له جیاتی گیرفانی کراس، گیرفانی چۆخه و کورته ک ده کار ده کری. جاران له ده قه ری هه ولیر به گیرفانی شه روا ل ده گوترا به رکه دۆر واته گیرفانی قول، به لام دوا یی ئەو وشه یه بۆ بهرکی شه روا ل کورته کرایه وه.

برنامج:

هه مان وشه ی "به رنامه" یه، به لام به هۆی بوونی پیتی "ه" له کۆتایی وشه که بۆ پیتی "ج" گۆردراوه. دیاره پیش

ئەنجامدانی کارەکارن، دەبی بەرنامەى بو دابریژى،
هەلبەت لە سەردەمى دىریندا ساسانیەکان بە
بەرنامەدارىژەر ناوبانگیان دەرکردبوو.

پرواز (إطار الصورة أو اللوحة) (پروز) :
پەرواز لە "پەر+واز" پیکهاتوو، وشەیهکی کوردییه،
هاوتای چوارچیۆهى وینەو تابلۆیه.

پروانه :
ناوی شارۆچکەیکە دەکەوێتە باشووری شارى هەدیسە و
لە دیوی رۆژهه‌لانی رۆوباری فورات دایە. هەمان وشەى
"پەروانە" یە کە وشەیهکی هاوبەشى کوردی و فارسیه.
پەروانە هاوتای وشەى "پەپولە" یە، هەروەها پەروانە بە
واتای دیکەش لە زمانى کوردی و فارسیدا جیوارە.

بریانی (نوع من المأكولات) :
جۆره خواردنیکه، وشەیهکی هاوبەشى کوردی و فارسیه.
هەندیک بە وشەیهکی هندی ناودیرى دەکەن. لە راستیدا لە
"پریانی" بووه، واتە پەرەو دەبرژیندری یان دەکولیندری،
دواتر بو بریانی گۆردراوه.

برید:

به‌رید، وشه‌یه‌کی که‌وناری ساسانیه، ئیستاش له‌ زمانی کوردیدا جی‌واره، له‌ 'هینان و بردن' دا سه‌رچاوه‌ی گرتوووه. ئیستا له‌ جیاتی وشه‌ی به‌ریدبه‌ر و په‌یک وشه‌ی "پۆستچی" ده‌کار ده‌کری. هاوتای وشه‌ی "پۆست" ئینگلیزیه. که‌چی له‌ زمانی ئینگلیزیشدا وشه‌ی برینگ (Bring) بو بردن ده‌کار ده‌کری.

بزماورد:

البزماورد (الزماورد، وهو طعام من البيض واللحم، أو الرقاق الملفوف باللحم، أو ما يدعى بلقمة القاضي) :

به‌زماوه‌رد، ناوی خۆراکیکه‌ له‌ تیکه‌ لاوی هیلکه‌ و گوشت دروست ده‌کری. گوشت و هیلکه‌ به‌کولیندری و له‌ ناو نان لوول ده‌دری. هاوشیوه‌ی سه‌نده‌ویچی ئیستایه. وشه‌یه‌کی که‌وناری هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، له‌ "به‌زم+ئاوه‌رد" پیکه‌اتوووه، واتای به‌زمه‌ین ده‌دات، والیکدراوه‌ته‌وه‌ که‌ خۆشی وچیژ به‌ مروّف ده‌دات و گورپوتینی سیکیسی زیاتری پیده‌به‌خشی.

بس (تستعمل لاسکات) :

به‌س، وشه‌ی هاوبه‌شی نیوان کوردی و فارسیه، بو بیده‌نگکردن ده‌کار ده‌کری. له‌هه‌ندی رسته‌دا واتای 'به‌لام'

دهگه يه نى. بهس، له بنه رهدا "بهست" بووه، بو بهستنى
دهرگه ي ئاخاوتن به كار هاتووه، به تپه ربوونى كات،
كور تكراوه ته وه، پيتى "ت" ي كوتايى قوت دراوه و ته نيا "بهس"
ماوه ته وه.

بس طرمة (وهو اللحم المجفف والمتبل):

"بهسترمه" يان "باسترمه" وشه يه كى كه ونارى كوردييه، له
"بهست+رمه" پي كه اتووه، 'بهست' واتاي پانبوونه وه و
پانكر دنه وه له سه ر زهوى ده دات، هه روه ها ئه گه ر زهوى
كه مي ك نزم بي و ورد كه به ردى لي بي و ئاويكى ته نكاوى
به سه ردا بروات، پي ده گوتري بهست.

'رمه' واتاي گوشتى وشكراوه ده دات، له وان هيه پيشينان بو
هه لگرتنى گوشت پيوستيان به وه پيووبى كه گوشت له سه ر
به رد هه لبخن تا به تيشكى هه تاو ووشك بيته وه. به وهش
گوتراي بهسترمه. ئيستاش هه ر به وشه ي "باسترمه" له
نيو زمانى كورديدا جيواره.

بشت:

البشت (الذي يتزيا به معظم أبناء الجزيرة وبعض الدول العربية
فهو يعود بمسماه إلى اللغة الفارسية، وهو اصطلاحاً عُرف
بالعباءة الواسعة المنسوجة من الخيوط الغليظة رغم أنه في
اللغة يعني الظهر أو الخلف):

بشت (پشت)، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه. له ئاینی زهرده‌شتیدا پشتین یان پشتدین به‌ستراوه. ئیستاش له هه‌ندی ناوچه‌ی کوردستان، ژن و پیاوانی کورد پشتدین ده‌به‌ستن. وشه‌ی پشت له زمانی کوردی له‌گه‌ل وشه‌ی دیکه کو‌ده‌کریتته‌وه، وشه‌ی لیک‌دراو و ده‌سته‌واژه‌ی لیدروست کراوه، وه‌ک:

پشتبه‌ند = پشت + به‌ند

پشتکو = پشت + کو

پشتراست = پشت + راست

پشتبه‌ستن = پشت + به‌ستن

پشتکوم = پشت + کوم

پشتکراوه = پشت + کراوه

هه‌و‌نامه‌ی کێژ

بشخانات:

البشخانات (الباش: صفة تعني الجيد والخانات: مفردا خان وهو محل نزول المسافرين ويسمى فندق):

له دوو وشه‌ی "باش + خان" هه‌هاتوو، له زمانی عه‌ره‌بیدا کو‌ی خان کراوه به‌خانات، ئیدی وشه‌که بو‌ته باشخانات. واته‌خانه‌ی باش، له‌وانه‌یه هه‌مان وشه‌ی 'پاشخان' بی، واته‌ئه‌و ژووره‌ی که له بنه‌بانی ژووره‌کانی دیکه‌دا دروست ده‌کرئ و بو‌گه‌رمبوونه‌وه سوودی لی‌وه‌رده‌گیرئ. جاران له کورده‌واریدا به‌مه‌به‌ستی

گه رمبوونه وه و خو پاراستن ژووریک له بنه بان دروست دهکرا، ئەگەر میوانی خوشه ویست بهاتبا، له وی جییان بو راده خست و له وییان دهنواند. ئیستا به شیوازیکی دیکه سوود له پاشخان وهرده گیری، شتی به نرخ لی هه لده گیری.

بصمة (بصمة الأصبغ):

وشه یکی کوردیه، له "به + سم" پیکهاتووه. واته به سم یان به پی مۆر دهکات. ئیستا له جیاتی په نجه مۆر دهکار ده کری. به سمه، نیشانه یکی جیاوازه و هاوشیوهی نیه، کاتیکی کۆرپه له دایکی ده بی مۆری پی وهرده گیری. له سهرده می عوسمانلیدا مۆرکردن به پی هاتۆته ئاراوه.

بغداد:

بغداد (كلمة فارسية تعني بستان الرحمة وبالآرامية معناها هبة الله) :

"به غداد" له ههردوو وشه ی "باغ + داد" هاتووه، به واتای "باغی داد" یان "باغی عهدالته" دی، وشه که له نیوان زمانی فارسی و کوردیدا هاوبه شه. دهگوتری له سهرده می عه باسیه کاند، به فه رمانی ئەبوجه عفه ری مه نسور دروست کراوه. ئەوکاته ش ته نیا وه ستاکانی کوردو فارس شاره زایی باشیان له دروستکردنی کۆشک و بالاخانه دا هه بووه، ئەوانیان هیناوه و کۆشکه کانیان بو دروست

کردوون. شاری به غداد چوار دەرگهی به ناوه کانی (خۆراسان، شام، کوفه و به سره) هه بووه.

بقجة:

بقجة (صرة توضع فيها الملابس) :

"بوچه" یان "بوچه"، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. جاران جانتا نه بوو، جلوبه رگی بووک له نیو پارچه په روئیکی نه خشین و ئه ستوور ده به سترا، پییده گوترا بوچه. بیگومان بوچه و که شکۆل له یه کتر جیاوازن، که شکۆل له کۆل ده کری و بوچه له بن هه نگل دهندری یان به ده ست هه لده گیری. وشه ی بوچه ی نه کراوه وهک درکه بو پیاوی ره بن و سه لته ده کار ده کری.

بقلاوة (نوع من الحلويات) :

هه مان وشه ی "پاقلوه" یه، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، ناوی جوړیک شیرینیه.

بلاش (كُلُّ مَا هُوَ بِالْمَجَانِ أَيِّ بِلَا تَمَنٍ أَوْ مُقَابِلٍ) :

به لاش (به خورایی)، هه ر شتی بیبه رانه ر بی، پییده گوتری به لاش. وشه یه کی کوردیه.

بلکون:

بلکون او بلکونه (اصلها فارسی وهي الشرفة التي تطل من مبنى):

به لکون یان به له کونه، وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، له "بهل+کون" هوه هاتووه. بهل واتای ئاوسان و ئەستوور بوون دەدات.

بلکی (تعني التوقع والاحتمال):

به لکی (به لکو)، وشهیه کی کهوناری کوردی و فارسیه، به لام له فارسیدا به "بلکه" دهکاری دههینی.

بلور:

بلور (الحجر ونحوه جعله بلورات. بلور سگرا / ملحا. نوع من الحجر الشفاف):

بلور، وشهیه کی کهوناری هاوبه شی کوردی و فارسیه. به بهردی سپی شیر رهنگ یان بهردی سپی روشن دهگوتری بلور. ههرشتیک ئەگەر جوان بی، به "بلور"ی دهچوینن. ههرچهنده که عه رهب به لوهره ی ههیه و دهلی: [بلور فعل خماسی لازم'. تَبْلُورَ، يَتَبْلُورُ، مصدر تَبْلُورُ. تَبْلُورَتْ آرَاؤُهُ. تَفْتَحَتْ ، اِنَجَلَتْ ، صَارَتْ أَكْثَرَ وُضُوحًا. تَبْلُورَتْ مَعَالِمُ الصُّورَةِ]، به لام ئەم "بلور"ه له به لوهره ی عه رهبی جیاوازه و واتای جیاوازیش دەدات. هه ربویه ئیستا عه رهب وشه ی کریستالی ئینگیزی له جیاتی بلور به کار دههینی.

زۆرّیک له شاعیرانی کوردو فارس خۆشه‌ویستانی خۆیان به بلور چواندوووه له نیو هۆنراوه‌کانیان به‌کاریان هیناوه.

بلوک:

بلوک (من التركية boluk و تدل على أجزاء البناء الحائطي و عربيته لبّنه):

بلۆک، جووره خشتیکه، له تیکه‌لاوکردنی وردده‌به‌رد و چیمه‌نتۆ دروست ده‌کری. له چاو خشتی ئاسایی توندو ره‌قه، توانای به‌رگه‌گرتنی زیاتری هه‌یه. هه‌رچه‌نده که عه‌ره‌ب به وشه‌یکی تورکی ده‌زانئ، به‌لام وشه‌که کوردیه، جاران جووتیارانی کورد په‌مۆ 'لۆکه‌ی رن‌دراویان له‌ناو گوش و ته‌لیس ده‌کرد، به‌ده‌ست و پێ ده‌یانپه‌ستا، دواپی به دووکه‌س ته‌لیسه‌که‌یان داده‌کو‌تا هه‌تا توند ده‌بوو، ئه‌وه‌ش 'لۆک‌ی پێده‌گو‌ترا، واته‌ توندو به‌هیزبووه. هه‌ر به‌و شیوه‌یه وشه‌ی بلۆک له هه‌ردوو وشه‌ی به‌ر'به‌رد'+ لۆک هاتوو، واته‌ به‌رد داکو‌تراوه‌ولۆک بووه. بلۆک وشه‌یه‌کی ئینگلیزی نیه، چونکه له‌زمانی ئینگلیزیدا، بلۆک واتای ریلگرتن و ده‌رگه له‌سه‌ر داخستن ده‌دات.

بنج:

بنج (مخدر یستخدّم أثناء العمليّات)، وهو الرقم خمسة:

عه‌ره‌ب پێیوایه له ژماره "په‌نج"ی فارسی که هاوتای "پنج"ی کوردیه، وه‌رگه‌راوه، به‌لام من پێموایه له "پنج"

وهرگراوه، چونکه کاتيک مروّف بهنج دهکری و هکو پنچ لييرادهکشي و پان دهبيتهوه. دوورنيه له "بهنگ" هوه هاتبي، که واتاي مات بوون ديدات، بههرحال بهنج وشهيهکي هاوبهشي کوردي و فارسيه.

بنکه (مروحه) :

پانکه، وشهيهکي کورديه، عه رهب به وشهيهکي هندي دادهني. بههوي نهو بايهي که پانکه له مروّف ديدات و فينکي دهکاتهوه، بهئاسوودهيي لييرادهکشي، وادهکات مروّفهکه خوئي پان بکاتهوه. ههروهه ها نهگه ريه کيک ماده لايي بو که سيک بکات و قسهي خوشي بکات و بيهوي دلي بهرانبه ره کهي به دهست بهيني، به توانج و تهوسهوه پييدهگوتري 'پانکهوه'، يان دهلين واز له پانکردنهوه بينه.

بنود (مفردها البند) :

بهند وشهيهکي هاوبهشي فارسي و کورديه. بهند واتاي گريدان و بهستانهوه ديدات. واتاي شويني پيکهوه گريداني دوو شت بهيهکهوه ديدات. برکهکاني گوراني و چهيران و لاوکيش پيياندهگوتري بهند. پيشگرو پاشگري دهخريتهسه، وشهي ليکدراوي ليديروست دهکري، بهوهويهشهوه زمان دهوله مهندتر دهکات، وهک نمونه:

بهندر = بهند + دهر

بهنداو = بهند + ئاو (او)

بهندبیژ = بهند + بیژ

بهندوبالوره = بهند + بالوره

پیشبهند = پیش + بهند

سهر بهند = سهر + بهند

دهستبهند = دهست + بهند

ریز بهند = ریز + بهند

که مه ر بهند = که مه ر + بهند

گریبهند = گری + بهند

سیبهند = سی + بهند

بهندهوار = بهند + ه + وار

دوا بهند = دوا + بهند

بهندایه تی = بهند + ایه تی

بهندبوون = بهند + بوون

هه و نامه ی کیتیر

بهارات (جمع بهار) :

له " بههار + ان " هوه هاتووه، گياوگۆلی بههاران
وشککراوه تهوه، دواتر له نیو هاوهن دا کوتراوه، بو
بهتامکردن و خوشکردنی خوراک سوودی لیوه رگیراوه،
پیی گوتراوه " بههاران"، کاتییک عه ره ب ئه و په یقه ی
وه رگرتووه، گۆریویه تی بو بههارات. راستیه که ی له زمانی
کوریدیدا ههردوو پیتی "ان" دهخریته سهر ناوی شته کان و

دهبى به كو، به لام له زمانى عه ره بيدا "ان" بو دوانه يه و
"ات" بو كو يه، بويه كردوو يانه به به هارات. عه ره ب زور به ي
ئه و وشانه ي له زمانى ديتران وه رى ده گرى، و به شيوازى
ميينه كو يده كاته وه. زمانزانه كانى عه ره ب له مهرجه كانى
كوى ميينه دا ده ليين: وكذلك الأسماء الأعجمية التي لم تُجمع
على غير جمع المؤنث السالم نحو:

تلفون : تلفونات..... كورديه كه ي (ته له فون) ه.

تلفزيون : تلفزيونات..... كورديه كه ي (ته له فزيون) ه.

تلغراف : تلغرافات..... كورديه كه ي (ته له گرام) ه.

بروتين : بروتينات..... كورديه كه ي (پروتين) ه.

هورمون : هورمونات..... كورديه كه ي (هورمون) ه.

جنرال : جنرالات..... كورديه كه ي (ژهنه رال) ه.

فيتامين : فيتامينات..... كورديه كه ي (فيتامين) ه.

بهلوان (الشجاع) :

به هله وان، له وشه ي "به هله وان" وه هاتو وه، په يقى كى
هاوبه شى كوردى و فارسى ه، ئيستا له نيو زمانى فارسيدا
وهك خوى ماوه ته وه، به لام له زمانى كورديدا بو "پاله وان"
گورا وه، كه واتا ي ئازا و دلي ر ده دات. ته نانه ت يارى

په هله وانان پيگه و شوييني تاييه تي خوي له نيو كومه لي
روژ هه لاتدا هه بووه و هه يه .

بوز (مقدم الفم، الشفتان في حالة الغضب) :

بوز، هه مان وشه ي "پوز" يان "لمبوز" ه وشه يه كي كورديه،
"پوز" له زور ده قه ري كوردستاندا له جياتي لووت ده كار
ده كرى، هه روه ها "قه پوز" به لووتى كه ر ده گوتري. ئيستاش
له نيو زمانى كورديدا جيواره، له گه ل پاشگرو پيشگر
وشه ي ليك دراوى لي دروست ده كرى و واتاي ديكه
ده به خشى، وهك:

بيپوز = بى + پوز

به پوز = به + پوز

پوزليدان = پوز + ليدان

پوزش = پوز + ش

بوستان (التي ينطقها العرب "بوستان" وهي معربة من
الفارسية حيث تعني كلمة "بو" الرائحة، و"ستان" تدل على
المكان) :

بوستان (بوستان، بيستان)، وشه يه كي هاوبه شى كوردي
و فارسىه. "بو" واتاي بون، "ستان" واتاي شويين ده دات.
"بوگه" يش هه ر به واتاي شوييني بوندار دي، به لام بو
جيا كردنه وه ي بوني خو ش و ناخوش، بوستان بو شوييني
بونخوش و "بوگه" يش بو شوييني بونناخوش ده كار كراوه.

بوش (فارغ) :

بوش، وشهیه کی کوردیه، واتای به تال ده دات. "بوش" له زاراوهی سوّرانی واتای به تال و له زاراوهی کرمانجی به واتای پر ده کار ده کری.

بولاد (المعربة إلى فولاذ) :

بولاد (پولاد) وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، ئیستا له زمانی کوردی به "پولا"، له زمانی فارسیش به "فولاد" و "فولاد" جیواره.

بویه:

بویه (اصلها ترکی بویاغ وتعنی الطلاء، مادة تتكون من زيت مُعلق به خَصْبٌ ، يُطلى به الخشب والحوائط ، وما إليها) :
عه ره ب به وشهیه کی تورکی ده زانی، به لام راستیه که ی وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، واتای ره نگردن ده دات. تورک له کوردی وهرگرتوووه و پیتی "غ" ی بو زیاد کردوووه.

بیب:

بیب (اسم أعجمي لم تسم به العرب فأما قول العامة بيبي منهم و إنما يقصدون بأبي) :

بیبی وشهیه کی که وناری کوردی و فارسیه، عه ره ب وهریانگرتوووه و به هه له له جیاتی وشه ی "باوکم" ده کاریان

هیناوه، وشه‌ی "بیبی" له زمانی کوردیدا واتای پوور یان پلک دهدات. له فارسیدا واتای داپیره یان کابان و ژنی پاکدامین دهدات. گۆرانی بیبی خانم باشتترین به‌لگه‌یه. هه‌روه‌ها له زه‌مانی ته‌یمموری له‌نگ، له شاری سه‌مه‌رقه‌ند مزگه‌وتیک به‌ناوی مزگه‌وتی بیبی خانم دروست کرا که هه‌تا ئیستاش شوینه‌واره‌که‌ی هه‌ر ماوه.

بیجاما (اصلها فارسي باجامه) :

بیجاما (بیجامه)، وشه‌یه‌کی کوردیه، له "بی + جام" هوه پیکهاتووه. جاران پیاوان ته‌نیکی ره‌قیان له‌وینه‌ی "جام" له‌پیش ئه‌ندامی نیرییه‌یان به‌ستووه، که‌چی له‌ماله‌وه لێیانکردۆته‌وه، بۆیه به‌جلی ماله‌وه‌یان گوتوه بیجامه. واتاکه‌یش به‌ ئاسانی دیته‌ ده‌ست.

بیجی:

ناوی شاریکی سه‌ر به‌ پارێزگای سه‌لاحه‌دینه له ولاتی عێراق. بیجی هه‌مان وشه‌ی "بیجی"ی کوردیه، له "بی + جی" هوه هاتووه. هاوتای وشه‌ی "بیجا"ی فارسییه.

پیتی ت

تاته (خطوة خطوة) :

تاته (تاتی) وشهیه کی کهوناری کوردیه، بۆ ههنگاو هه لگرتنه وهی منداڵ ده کار دی. زۆر جار ان بۆ منداڵ ده گوتری 'تاتی، گوله کهم به خیر هاتی!'

تاج:

تاج (أصله البهلوي "تاك"، وهو ما يوضع على رأس الملك أو الأمير أو العروس، ويكون محلى بالجواهر والأحجار الكريمة): تاج وشهیه کی کهوناری هاوبه شی کوردی و فارسیه، تاسه ی زیړه له سه ری پاشا و میر دهنری. عه ره ب پییوایه له "تاکه" هوه هاتووه، به واتای ئه وهی تاک و ته کانه یه، سه ره تا بۆ تاکج گۆراوه، دوا یی بۆته تاج. به لام راستییکی بهرچاوه که پیوه ندیکی پته و له نیوان "تاج، تهخت و تاراج" هوه هه یه، بۆ ده له تی ساسانی ده گه ریته وه.

تاجینه (نوع من المأكولات) :

هه مان وشه ی "تاجینه یان تیچنه" یه، ناوی جوړیک خواردنه، وشه یه کی کهوناری کوردیه. راستیه که ی وشه ی تیچنه هه مان واتای "ته شریب" ی عه ره بی دعات، به داخه وه ئیستا کورد وشه ره سه نه که ی وه لاناوه و زیاتر وشه عه ره بیه که ده کار ده هی نی.

تاوه (مقلا) :

تاوه، ئه وهى گوشت يان شتى ديكهى تيدا سوور دهكريته وه و بو چيشت لينان سوودى ليوه رده گيرى. وشه يكي كوردويه. واتاي سووربوونه وه و سوور هه لگه ران ده دات، ليكچووى "هه تاو" و "تاو" ه.

تباشير (طباشير) :

شيرهى ناو دارحه يزهران رهنكى سيبه، پيگوتراوه، تهباشير، واته هاوشيوه ي شيره، يان له گه ل شيردا ده گونجى. جاران به شيوه ي دهرمان بو چاره سه رى نه خو شى سوودى ليوه رگيراه.

له لايه كى ديكه وه ده گوتري له "ته با+شير" وه هاتووه، ته با ئه و ئيسكه يه كه ده سووتيندرى و ده هاردرى، كاتيک تيکه لاوى شير ده كرى، په يت ده بى، له گه ل خويدا باده درى و شيوه ي قه له مى ليچيده كرى و له سه ر دار پييده نووسرى. هه نديكى ديكه ده لين له "ته +با+شير" وه هاتووه، ته هه مان "بوته" ي داره. كاتيک له شير هه لكيشراوه، سبي بووه، بو نيشانه كردن خه تى سبي پيكي شراوه. هه نديكى ديكه پييانوايه له "تل +با+شير" وه هاتووه، تل هاوتاي په نجه يه و له ده قه رى بادينان به كار دى. واته په نجه ي به شير. ئه و شته ي له لينجى ناو دارحه يزهران دهره يئراوه، لوول كراوه و فتيله يه كى شيوه ي په نجه ي لي دروست كراوه و

خه‌تی پیکیشراوه. هه‌رچۆنی بی ته‌باشیر، وشه‌یه‌کی
هاوبه‌شی کوردی و فارسیه؛ عه‌ره‌ب و هه‌ریگرتوو.

تتن (کلمة أصلها فارسیة، وتعني التبغ دخان السجائر) :

تووتن، وشه‌یه‌کی کوردیه، فارس و تورک 'توتون' ی
پیدلین. توتن له ولاتی عه‌ره‌ب نارۆی، هه‌ربۆیه عه‌ره‌به‌کان
نه‌یانناسیوه، دوا‌ی هاتنیان بۆ کوردستان و ئیران، ئینجا
عه‌ره‌به‌کان ئه‌و گیایه‌یان ناسیوووه و سوودیان
لیوه‌رگرتوو. به‌هۆی ئه‌وه‌ی که بۆنیکی توندوتیژی هه‌یه،
له‌وانه‌یه ناوه‌که‌یشی له‌ توند تونده‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتبی.
له‌ هه‌ورامی به‌ 'ته‌ماکو' ناسراوه.

تخت:

التخت (تعني المقعد أو السرير أو خزانة الثياب):

هه‌مان وشه‌ی "ته‌خت"ه، واته‌ راست و بیگری. وشه‌یه‌کی
هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، جاران له‌ دار دروست ده‌کرا،
خانه‌دانه‌کان بۆ نووستن سوودیان لیوه‌رده‌گرت.

تَرزِي:

التَّرزِي (وهي كلمة أعجمية مُعَرَّبَةٌ من أصل فارسي، وأصلها
بِالفارسية (دَرزِي) - بفتح الدال، ورديفها العربي: الخِيَاط) :

ته‌رزی هه‌مان "ده‌رزی"یه، وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردی و
فارسیه، له‌ دیریندا، کورد له‌جیاتی وشه‌ی 'به‌رگدرو'،

ههروهه فارسی له جیی وشهیی 'خهییات' بهکاریان دهبرد. ئیستا له زمانی کوردی به واتای 'دهرزی' دهکار دهکری، هاوتاکهیی له زمانی فارسی دا دهبی به 'سوزهن' و له پرۆسهیی درویندا به دهکار دههینری.

طُرشي [مفرد]: خليط مخلل من الجزر والخيار والبصل والفلفل ونحوها. أما معنى الكلمة فلقد بدأ إستخدامها أي " طرشي " أثناء الحكم الفاطمي لمصر ، لتشير إلى الخضروات التي تم تخليلها، و يرجع أصل الكلمة إلى " طرشة " و المقصود بها الإناء الذي تحفظ به الخضروات للتخليل سواء كان ذلك الإناء معدني أو خشبي.

هیچ لیكدانهوه هه لئاگری و ئاشكرایشه كه وشهیی "طرشی" عه ره بی له ترشی کوردیه وه هاتووه. له کرداری ترشاندنه وه سه رچاوهیی گرتوووه. له کوردیدا تامه کانی ترش و شیرین، تفت و تال، مزرو سویر هه ن، که چی له عه ره بیدا (حلو، مالح، حامض، مر، لذیذ، لطیف) هه یه. به هوئی ئه وهی که وشه که کوردیه، له کاتی کو کردنه وه دا عه ره ب دهیکات به طرشیات.

ئه وه عه ره بانهیی که تیکه لاوی نزیکیان له گه ل کوردا هه یه وشهیی ترش دهکار ده که ن. هه ربویه ش ترشیاتی عیراقی و سووری به ناوبانگن، چونکه له وه دوو شوینه دا عه ره ب هاتوون و له گه ل کورداندا ده ژین، که چی عه ره به کانی دیکه زیاتر وشهیی 'مخللات' دهکار ده که ن.

تکریت ۱۰ :

ناوی شاریکه له عیراق، لیکدراوی 'تاک+رئ' یه، واته یه ک ریئ هه یه، وشه یه کی کوردیه. 'تاک' و 'تهک' واتای ته نیا یه کانه دهدات، به لام "رییه" گوڤدراوه بو "یت"، ئیدی تاکرییه بووه به تکریت. ئه رده شیریی بابه کان دامه زریینه ری دهوله تی ساسانی که سالی (۲۲۰ تا ۲۴۱ز) فه رمانروایه تی کردووه، شاری تکریتی دروست کردووه. دواتر شاپوری کورپی ئه رده شیر قه لایکی گه وره ی لی دروست کردووه. که واته هم ناوه که عه ره بی نیه، هه میش ئه وه ی دروست کردووه له نه ته وه ی عه ره ب نه بووه. به گویره ی سه رچاوه میژوو ییه کان هه تا ناوه راستی سه ده ی رابردووش زورینه ی دانیش تئوانه کانی کورد بوون، دواتر وه بهر شالاوی به عه ره بکردن که وتن و بوون به عه ره ب.

^{۱۰} عه بدوللا کورپی مالک کورپی ئه لموعته م ئه لعه به سی به فه رمانی خه لیفه عومه ر کورپی خه تاب، که پینج هه زار جه نگاوه ری له ژیر ده ستدابوو، له سه ده ی شه شه می زاینیدا هی رشی کرده سه ر شاری تکریت، به لام به هوی سه ختی قه لاو خه نده ک و دیواره که یه وه، بوی نه گیرا. شاره که به توندی گه مارودرا. ریئ گه یشتن به ئاویان لیگرتن، دوا ی چل روژ به رگریکردن، ئینجا خه لکه که ی له برسان ده رگی شاره که یان بو کردنه وه، به لام هه موو ئه وانه ی که ئاماده نه بوون ئایینی خو یان بگوړن، ره شه کوژ کران، ته نیا ژماره یه کی که م شاده یان هیئا و به زیندووی مانه وه. له م باره یه وه له میژوو ی ئیسلامدا هاتووه: (فلم یفلت من أهل الخندق إلا من أسلم من تغلب وأیاد والنمر..) وبذلک تم تحریر مدینه تکریت علی نحو تام وأصبحت بوابة للفتوح العربیة الإسلامیة باتجاه الموصل والجزیره الفراتیة ثم باتجاه شمال العراق.

تنبل (کسلان) :

تەنبەل، تەنبەل یان تەمبەل، وشەییەکی ھاوبەشی کوردی و فارسیە. کەسیک کە بە ئەنقەست نەیهوی کار بکات، پێدەگوتری تەنبەل، لیکدراوی 'تەن+بەل' ه. تەن=جەستە، بەل=ئاوساو. واتە هێندە راکشاووە و کاری نەکردووە جەستە ی بەل بووە.

تنور:

التنور) كلمة من الحضارة الأكديّة والبعض يرجعها إلى السومرية.) :

تەنور، وشەییەکی کەوناری ھاوبەشی زمانی کوردی و فارسیە، لە قور دروست دەکری، شیوەی لولهیی هەیه، لە سەرەیدا کە لەسەر زەوی جیگیر دەکری، لە شوینیکیوە دەریچەییەکی بۆ دەرھینانی خۆلەمیش بۆ دەھیلریتەو، ئاگری تیدا دەکریتەو، دیوارەکانی سوور هەلدەگەرین، سیمای زەوی داگیرساوی پێوینا دەکری . واتای زەوی گەرم و بریسکەدار دەدات.

دەبی بگوتری کە وشەیی تەنور لە "تەن+وەر" هەواتوو، تەن زەوی یان خاک بەرجەستە دەکات، "وەر"یش واتای درەوشاووە دەدات. هەر وەها شوینیکیوە و نانی تیدا دەبرژیندەری، بۆ خۆگەرمکردنەو هەش سوودی لێوەرگیراوە. ئیستاش لە زمانی کوردیدا جیوارە، لە دەقەری هەولیر 'تەندوری پێدەلین'.

پیتی ج

جادة:

جادة "الطريق" (معرب جادة، وهي العظيمة المفتوحة من الطرق):

جاده، وشهیه کی کوردی و فارسیه، له 'جا+ده' وه هاتووه. جا(جی). ئەو شوینە ی که له سه زهوی بو رویشتی عاره بانه و ئۆتۆمبیل، تایبەت و تهرخان کراوه، پیگو تراوه جاده، به ومانایه ی که جا(جی) ی پی دراوه.

جام: الجام (تعني الكأس):

جام وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، جاران له جیی تاسه و کاس به کار ده هات، بو مه ی و ئاو خواردنه وه سوودی لیوه رده گیرا ئیستا له زمانی کوردی و فارسیدا به واتای جوړاوجوړ جیواره. واتای پیاله، باده، په رداخ، شووشه، ئاوینه، ئۆله مییاد و ئۆله مییک ده دات.

جربایه :

جربایه (الكلمة مكونه من كلمتين هي جهار ومعناها أربعه وبایه ومعناها أرجل فمعنى الكلمة يصبح أربع أرجل وهو السرير حيث يستند على أربع أرجل):

چارپایه ، وشهیه کی که وناری هاوبه شی کوردی و فارسیه. چار(چار)، پایه (پی)؛ واته چوارپایه ی ههیه.

جربز:

جربز أو قربز (القربز، والقربزي : الذكر الصلب الشديد.
الجوهري : رجل جربز بالضم بين الجربزة بالفتح ، أي : خب ،
وهو القربز أيضا وهما معربان) :

جهربهز وشهيه کی کهوناره، ههمان وشه ی (گهربهز)ه،
واتای "قیلباز" و "قربوده" ده دات. له (گورگ+بهز)
هاتوو. فارس پییوایه "گهربهز" درکه یه بوئه وهی جلی
گورگی کردبیته بهر، گورگ ئاسا بی، زیرهک و لیزان بی.
راسسته کیه کی "گهربهز" ههر (گهرپوک+بهز) ه. بهز له
(بازدان)ه وه هاتوو، واته دنیا دیده و غاراو. ئیستا
جهربهزه له زمانی کوردیدا جیواره. جهربهز له ههورامی
ماوته وه و واتای ئازاو چه له نگ ده دات.

جزاف:

جزاف (العبث من الكلام. هو الشيء الذي لا يعلم كيله أو
وزنه):

ههمان وشه ی "گه زاف"ه، وشه یه کی کهوناری هاوبه شی
کوردی و فارسیه. ئیستاش به ههمان واتا، گه زاف له نیو
ههر دوو زماندا بهرچاو و جیواره. گه زاف واتای
'موباله غه، بیهوده، زورگو و خو هه لکیش، زوروزه وهند،
زیده رویشتن، هه لسه نگانندن و قرساندن' ده دات. هه ندیک له

نووسه رانی عه ره ب ئاماژه به عه جه می بوونی وشه ی

١١
جه زاف ده که ن .

جلا ب:

هه مان وشه ی "گولاب"ه، به هوی نه بوونی پیتی "گ" بو
جولاب گو ردر او ه. "گولاب = گولاو"، وشه ی هاوبه شی
کوردی و فارسیه. وشه کانی (ئاب، ئاو، ئاف، ئاف)
هه موویان یه ک و اتاو یه ک سه رچاوه یان هه یه، بو یه زور
ئاساییه ئه گهر گولاب، گولاو، گولاف، گولاف ده کار بکری ن.

جمان:

الجمان (ماتتزين به المرأة ويكون من اللؤلؤ أو الفضة):
"جمان" یان "جوان" وشه یکی هاوبه شی کوردی و فارسیه،
کاتی ک ژن به خشل، زیرو زیو خوی رازاندو ته وه،
پیگو تراوه جمان یان جوان. به و مه به سته ی که جوان و
سه رنجرا کیش بو وه. هه روه ها له جیی وشه ی مرواری
ده کار ده هیتری. زور جار ان به شتی رازاوه، بریقه دار و
تیشکهاویژ ده گوتری جمان.

١١ جورجی زیدان، اللغة العربية کائن حي /الألفاظ الأعجمية

جمن:

جمن (في لسان العرب الجمانُ هَنَوَاتٌ تُتَّخَذُ عَلَى أَشْكَالِ اللُّوْلُوْ مِنْ فَضَّةٍ بَهْلَوَى مَعْرَبٍ وَاحِدَتُهُ جُمَانَةٌ. مَعْنَى جَمْنٍ فِي الصَّحَاحِ فِي اللُّغَةِ الْجُمَانَةُ: حَبَّةٌ تُعْمَلُ مِنَ الْفِضَّةِ كَالدَّرَّةِ، وَجَمْعُهَا جُمَانٌ)^{١٢}:

جمن يان جمان وشهيه كي كهوناري ساسانيه، هاوبه شى كوردى و فارسىه. واتاى مروارى دهدات. ههروهها عه ره ب له جياتى ئافتاوى قاوه دهكارى دهينى.

جن

جِنّ: (اسم)

جمع جِنّيّ، مؤ جِنِّيَّة: خلاف الإنس، سُمُوا بِذَلِكَ لِاسْتِتَارِهِمْ عَنِ النَّاسِ وَهُمْ مَخْلُوقَاتٌ خَفِيَّةٌ مِنَ النَّارِ عَالَمِ الْجِنِّ مَخِيفٌ. 'جن' و 'جين' له وشهى (جهن) ئاريايى كوئندا وهرگيراوه، به ژن گوتراوه له ئاقيشتايى 'جيني' پيگوتراوه. له ساسانيدا به ژنى زورزان و فيلباز گوتراوه 'جن'. هه ر بويهش عه ره ب به چاوى سووك له 'ژن' روانيوه. هه تا ئيستاش له زمانى به لوجيدا به ژن دهگوتري 'جن'.

جناه:

هه مان وشهى "گوناه"، له جيى تاوان دهكار دهكرى، به لام عه ره ب "گ" نيه و كوردويه تي به جناه. ئيستا كورد به گوناه و تاوان دهكارى دهكات.

^{١٢} <http://www.maajim.com/dictionary>

جنزير:

الجنزير (كلمة فارسية. سلسلة من المعدن تُستعمل كالشريط لقياس المسافات الطويلة):

جهنزيه هه مان وشهه "زنجير"، وشهيه كي هاوبه شي كوردى و فارسيه. ئەلقهه كانزا، بچوك يان گه وره، ئەگه ر بهيه كه وه گرييدرين و شيوهه رسته يان ته ناف وه ربگري، له كورديدا پييده گوتري زنجير، له فارسيدا پييده گوتري زهنجير.

جته:

وشهيه كي كه ونارى كورديه له (جا + نهت) پيكهاتوه، جا (جهه) واته جي، "نهت" واته خووش و مران، كه واته جهنهت واتاي جيخوش دهات. به واتاي بههشت و فردوس دي. هاوتاي "په راديس" ه: جنزير

جهبذ:

الجهبذ (كلمة عجمية تعني الناقد والعارف بتمييز الجيد من الردي):

"جهه به ز" وشهيه كي كوئى كورديه، به يه كيك ده گوتري كه زور جي و شوين شاره زابى. جهه به ز له 'جهه + به ز' پيكهاتوه. ئەوهه به زور جي تيپه ر بووبى، پييده گوتري جهه به ز (جهه باز). هه مان واتاي "جهه به زه" هيه.

جلولاء ۱۳ :

ناحیه‌یکه له پاریزگای دیاله له عیراق. پیشهاتنی ئیسلام شاریکی کوردنشین بووه و کوردانی فهیلی تییدا جیواربوون، به لام ئیستا زوری نهی دهقه ره که به عه ره بکراوه. له راستیدا هه مان وشه ی گولاله (گولاله) یه.

جهنم:

هه ندیک نووسه ری عه ره ب جهخت له سه ر فارسی (ساسانی) بوونی ده که نه وه. هه ریه که له "الشیخ محیی الدین الدرویش" و "فائق الغندور" به وشه یه کی فارسی ده ناسن، به لام هه ندیکیش بیانوایه که له زمانی عبریه وه هاتوو، که چی راستیه که ی جهه نه م وشه یه کی که وناری کوردیه له (جهه + نه م) پیکهاتوو، "جهه واته جی، نه م" ناخوش و شیدار. که واته جهه نه م به شوینی ناخوش و شیدار گوتراوه. هاوتای "دوزه خ" ه. به لیکدانه وه ی هه موو ئایینه کان، له جیهانی دووه مدا (واته روژی رابوونه وه)، مروقی خراب ره وانه ی جهه نه م ده کری و ده سووتیندری. واته مروقی خراپه کار له شوینی پرئازار راده گیری.

^{۱۳} دوایین شه ری ئیسلام و ساسانیه کان له شاری گولاله له روژی ۷ دیسیمبه ری ۶۳۷ ی زاینی روویدا، هاشم کوری عه ته به سه رکرده تی سوپای ئیسلامی و 'یه زدگورد'یش سه رکرده تی سوپای ساسانیه کانی ده کرد، له و شه رده سوپای ئیسلام سه رکه وت و سوپای ساسانی له به ریه ک هه لوه شایه وه.

جوالق:

الجوالق (الكيس المصنوع من صوف أو شعر):

وشه‌ی "جه‌والگ" یان "جه‌وال"ی کوردیه، پیتی "گ" بۆ پیتی "ق" گۆراوه، له خوری و مو دروست ده‌کری، بۆ هه‌لگرتنی شمه‌ک سوودی لیوه‌رگیراوه. له‌هه‌ندیک شوین "جه‌وال" و "جه‌وار"ی پیده‌گوتری.

جوز:

الجوز (شجر من فصيلة الجوزيات ينتج ثمره داخل مجفف صلب مستدير، يكسر لإخراجها، طعمه لذيذ):

'جه‌وز' هه‌مان وشه‌ی 'گه‌وز'ی ساسانیه. راستیه‌که‌ی گوینز جوړیک دره‌ختی کویستانییه. ئیستاش له هه‌ندی شوینی کوردستاندا له‌جیاتی گوینز، 'گیز'، 'جیز' و 'گه‌وز' به‌کار ده‌هینن. وشه‌یه‌که‌ی که‌وناری کوردی و فارسیه. ئیستا له زمانی فارسیدا وشه‌ی 'گه‌ردو' ده‌کار ده‌کری و به‌گوینزی هندی ده‌لین "جوزه‌ندی".

جولان:

گردۆلکه‌یه‌که‌ له چوارچیوه‌ی سنووری ولاتی سواریادایه، له‌نیوان رووباری 'یه‌رموک' و 'کیوی ئەلشیخ'دا هه‌لکه‌وتووه. جولان له وشه‌ی "گولان" یان "گولان"هوه وهرگیراوه، وشه‌یه‌کی کوردیه. هه‌ندیک پینانویه هه‌مان وشه‌ی 'جولان'ی فارسیه که‌واتای "تاخت و تاز"، واته

هیرش و پەلامار دەدات. ھەروەھا ھەندیکی دیکە پێیانوایە
ھەر وشەى "جولان"ى کوردیە . لە (جولە، جولان،
جولانەو، جولانەن، جولەکردن و دەجولئ) سەرچاوەى
گرتووە. ھەرچۆنى بى بنچینەى ئەو وشەىە بۆ کوردی
دەگەریتەو. لە راستیشدا پیتی "ۆ" لە ھەرەبیدا نیە، بۆیە
گۆردراو ە بۆ جەولان.

جوهر :

جەوھەر لە 'گەوھەر' ھاتووە، وشەىەکی ھاوبەشى
کوردی و فارسىیە. بە ڕەسەنى ھەر شتیک دەگوترئ
جەوھەر، ھەروەھا واتای 'کرۆک و ماک' دەدات.

پیتی ح

حرباء :

الحرباء (كلمة عجمية تعني نوعا من الزحافات تتلون في الشمس ألوانا مختلفة ويضرب بها المثل في التقلب والعوام يسمونها حرباية) :

هه مان وشهه "هه ربا"يه، ئه وهه له گهله هه موو جووره بايک خووی رابينی، پيگوتراوه هه ربا، واته رهنگی خووی له گهله تيشکی خوور و شيوهه هه وا (با)يه كان و ژينگه كهيدا دهگونجینی. به روژپه رست (خوورپه رست) ناوی هاتووه.

حویجه :

ناوی قهزایکی پاریزگای که رکوکه و ۳۰ میل لیه وه دووره. بنهچهه وشهکه عه ره بی بیه، زورینه پیمانوايه له وشهه "هه ویزه"ی کوردیه وه هاتووه، به لام من پیموايه له (حاوی+چه) پیکهاتووه. مانای حاوی بچووک ده دات. حاویش واتای میرگ ده دات. له وانیه "حاویچه" بو "حهویچه" و پاشان بو "حهویچه" گوردراپی.

پیتی خ

خاشوقه (كلمة تركية تعني الملعقة) :

عەرەبەکان پینانوايه كه وشه‌یه‌کی تورکیه، به‌لام راستیه‌که‌ی خاشوک (خاشوک)، وشه‌یه‌کی کوردیه، هاتای که‌وچک و ملاکه. له دوو بره‌گی "خاش+وک" پیکهاتوو. خاش به واتای ده‌می بچووک و وردکه‌دار دی. "وک"، "وک" بو بچووکرده‌وه به‌کارده‌هینری، وهک {حه‌مه‌دوک، به‌کرۆک، سینه‌مۆک، جنۆکه، بزنۆکه،.....}.

خبل ، مخبل (مجنون) : هه‌و النامه‌ن

'خه‌به‌ل' له وشه‌ی 'خه‌ول، خول' هاتوو، وشه‌ی‌کی که‌وناری کوردی و فارسیه. واتای 'شیت و دیوانه‌ده‌دات. به‌و که‌سانه‌ی که‌ بوچوونه‌کانیان له خه‌ون چوو و له‌گه‌ل راستیدا یه‌کیان نه‌گرتۆته‌وه، گوتراوه، خه‌ونبه‌ل، واته‌ خه‌ونی بیواتای هه‌یه، دواتر بووه به‌خه‌وبه‌ل و پاشان کراوه به‌خه‌بل.

خرده:

خرده (فارسیه تعني الشيء الصغير الذي يفتقد للأهمية، وأخذها الأتراك من الفرس واستخدموها كناية عن الأدوات المعدنية القديمة) :

خورده (ورده) وشهیه کی هاوبه شی فارسی و کوردیه. به دراوی بچووک دهگوتری خورده. کاتیک شتیکی گهوره بچووک دهکریتته وه، دهگوتری خورد کرایه وه. تهنانه ت بو کوشتن و له ناوبردنیش وشه ی خوردکردنه وه دهکار دهکری. واته بچووک کرایه وه. ئیستاش له نیو زمانی کوردیدا بو پۆلینکردنی شته کان دهکار دهکری، بو نمونه:

ورده به رد = ورده + به رد

ورده گوشت = ورده + گوشت

ورده نان (وردکه نان) = ورده + نان

خزندهار:

خزندهار (لفظة مركبة من العربية والفارسية والمعنى أمين المستودع):

خه زنه دار: خه زی نه دار، له (خه زنه + دار) پیکه اتوو، وشهیه کی کهوناری هاوبه شی کوردی و فارسیه، ئیستاش به هه مان واتا له نیو زمانی کوردیدا جیواره. خه زنه (خه زی نه) له 'گه نجینه' وه هاتوو، کوگی (دراو، خشل، زیرو زیو) ه. 'دار'، پاشگره و واتای خاوهن ده دات. خه زنه دار (گه نجینه دار) به خاوهنی خه زی نه یان گه نجینه دهگوتری. ئیستا دهیان گوند به ناوی خه زنه له کوردستاندا بوونیان ههیه.

خنجر:

وشه‌یه‌کی که وناره، هاوبه‌شی کوردی و فارسیه. وشه‌ی "خه‌ن = خون = خوین"، هه‌روه‌ها "جه‌ر = گه‌ر = گر" له بنه‌ره‌تدا وشه‌که خونگه‌ر بووه، پیتی "گ" له زمانی عه‌ره‌بیدا نیه بو‌یه بووه به خونجه‌ر پاشان ئه‌و وشه‌یه بووه به خه‌نجه‌ر. تا ئیستاش زۆریک له عه‌ره‌به‌کان شانازی به "خه‌نجه‌ر" ه‌که‌یانه‌وه ده‌که‌ن.

الخدق:

الخدق (کلمة عجمية تعني حفيرا حول أسوار المدينة):

هه‌مان وشه‌ی "خه‌نده‌ک" کوردیه، پیتی "ک" ی کۆتایی گۆردراوه بو پیتی "ق". جارێک پارێزگاریکردن چالی قول به‌ده‌وره‌ی شار لیدراوه‌و پێیگوتراوه خه‌نده‌ک. ئیستاش وشه‌ی خه‌نده‌ک و خه‌رهنده‌ له‌نیو زمانی کوردییدا جیوارن.

خورشید (من أصل فارسي وتعني الشمس):

خورشید، وشه‌یه‌کی که وناری کوردی و فارسیه، "خور" یان خۆر واتای تیشکی روژ یان هه‌تاو ده‌دات.

پیتی د

دبوس:

الدبوس (وتعني الإبرة الصغيرة) :

دهبوس له وشه ی "دهمبوس" ی کوردييه وه هاتووه كه واتای دهرزی بچووک دهدات. ئیستاش هر بهه مان واتا دهرکار دهکری.

الدبوس (كلمة عجمية تعني المقمعة أي عصا من خشب أو حديد في رأسها شيء كالكرة):

وشه ی "دهبوس"ه، پیشگری "ال" ی بو دانراوه. دهبوس سهری گوپال و گوچانه. گوپال له دار دروستدهکری، سهریکی شیوهی نیو که وانهی ی بو دهکری و پییدهگوتری کامه، یان گوی سهریکی خر دهکن و پییدهلین خرکه، کامه و خرکه له دست دهگیرین، پییگوتراوه دهبوس واته دهبس کراو، نهوهی له نیو دستدایه.

دلال:

دلال (معناه: التلوي، والتلوي، وما تعرضه الزوجة على زوجها من الدلع والتمايل بجرأة بقصد إغرائه وإثارته، فتبدو كأنها تخالفه وما بها من خلاف) :

دهلال، وشه یه کی که وناری کورديه، واتای نازدارو له دلایشیرین دهدات. مخابن عه رهب به هی خو ی دهزانی.

دهلال، وشهیه که زور به کار دهینری، له نیو لاوک و
حهیران و گورانی فولکلوریدا جیی تایبهتی ههیه، تهنانهت
له نیو هونراوهی شاعیرانی کورد و تیکستی گورانی
گورانییژاندا شوینی بوونی ههیه و بایهخی پییدراوه.

در بند:

در بند (لفظة فارسیة مركبة من در "باب" و بند "رباط"):
وشهیه کی هاوبهشی کوردی و فارسیه. واتای دهرگهی
داخراو ده دات، ههروهها به ریرووی نیوان دوو شاخ
دهگوتری دهر بهند. نمونه: دهرهندی بازیان و دهر بهندی
رایهت.

له کوندا دهر بهند له جیی به ندر ده کار کراوه. بهو
شوینهی که شتی و به له می لیراگیراوه، پییگوتراوه دهر بهند،
واته دهرگهی پیاده رووی نیه. شوینی سوار بوونی که شتی و
به له مه. ئیستا وشهی به ندر شوینی دهر بهندی گرتوته وه
و دهر بهندیش بو ریروهوی نیوان دوو لوتکه شاخ تایبهت
کراوه و سوودی لیوه ده گیری.

درد (بمعنی وجع، الألم) :

درد وشهیه کی هاوبهشی کوردی و فارسته. عهره ب
وه ریگرتووه و شیواندویه تی، هه ندیک ده لین [درد: سقطت
أسنانه] به که وتنی ددانی گوتووه.

درهم:

الدرهم (وهو يوناني من "دراخما" استعاره الإيرانيون بلفظ "درم" واستعاره العرب من الإيرانيين وأطلقوا عليه لفظ "درهم" للدلالة على المسكوكات الفضية):

عەرب بە وشەییەکی یۆنانی دەزانن، پێیوایه له ریی ئێرانیه‌كانه‌وه به وان گه‌یشتوو، به‌لام راستیه‌كه‌ی، دره‌م وشه‌یه‌کی كه‌وناری فارسی و كوردیه، ئەو دراوه‌ی له زیو دروستكراوه، پێیگوتراوه دره‌م.

دروازه (كلمه هندیه تعني البوابه) ١٤:

عەرب، وشه‌ی ده‌روازه‌یه هندی ده‌زانن، به‌لام راستیه‌كه‌ی وشه‌یه‌کی هاوبه‌شیی كوردی و فارسیه، وشه‌یه‌کی لیک‌دراوه، له (ده‌ر+وازه) پیکه‌اتوو، ده‌ر (ده‌رگه)، وازه (كراوه). جارێ قه‌لات و شاره‌كان ده‌رگه‌ی گه‌وره‌یان هه‌بوو، پێیده‌گوترا "ده‌روازه". ئیستا له فرگه‌كاندا هاوتای (گه‌یت Gate) ی ئینگلیزیه، هه‌روه‌ها له وه‌رزش له‌جیی (گۆل Goal) ی ئینگلیزیه ده‌كار ده‌کری. ئەو یاریزانه‌ی كه‌ تو‌ری یاری ده‌پاریزی له كوردیدا پێیده‌گوتری "ده‌روازه‌وان"، له فارسیدا پێیده‌گوتری "ده‌روازه‌بان".

درویش (دراویش) :

دەرویش واتای هەژار، سوؤفی و خواناس دەدات؛
وشەیهکی هاوبەشی فارسی و کوردی، ئەو سوؤفیانهی که
لەبەر هەژاری مال بەمال دەگەرین و پێداویستیهکانی
خۆیان لە خەلک دەخوازن، پێیاندهگوتری دەرویش.

دریشه:

دریشه (نافذة، من الكلمات العامية الشائعة في عامية نجد وهي
الفتحة الصغيرة في أعلى الحجرة):

وشەیهکی هاوبەشی کوردی و فارسی، له (دەری+چە)هوه
وهرگیراوه. واتای دهلاقه دەدات. ویرای ئەوهشەوه که چی
هەندیک پێداگری لەسەر عەرەبییونی وشەکه دهکەنهوه.

دسته (حزمة) :

وشەیهکی هاوبەشی کوردی و فارسی، عەرەب له جیاتی
(حزمة من الورق) بهکاری دههینی.

دستور:

دستور (الفارسية التي تدل على عدة معان منها القانون
والقاعدة كما تطلق على الإذن والإجاز) :

دهستوور، وشەیهکی هاوبەشی فارسی و کوردی، له
"دهست+وهر" پیکهاتوووه. سهرهنجام بو 'دهستوور' کورت

بۆتەوہ. واتای قانونی بنہرہتی دەدات؛ ئیستا لە کوردیدا بەھەمان واتا دەکار دەکرێ بەلام لە زمانی فارسیدا واتای دیکە دەدات و لە جیاتی فەرمان و مۆلتییدان دەکار دەکرێ. لە جیاتی ریسای زمان بەکار دەھینرێ و دەگوترێ دەستووری زمان.

دەف:

الدفة آلة قديمة جدًا، واستنادًا إلى المكتشفات الأثرية فالدفة معروف في حضارتنا منذ الألف الثالث قبل الميلاد وأقدم الآثار عنه جاءت من بلاد ما بين النهرين ويعود تاريخها إلى عام ٢٦٥٠ قبل الميلاد وقد جاء هذا المشهد مرسومًا على جرة فخارية ملونة باللون القرمزي ويمثل الرسم ثلاثة نسوة ينقرن على دفة دائري بواسطة العصا.

دەف یەکیکە لەو ئامیرە مۆریکیانە ی کە لە کوردەواریدا زۆر ناسراوە و زۆریش دەکار دەکرێ. هەندیک پێیانوایە کە وشەکە عەرەبیە و لەرێ ئایینی ئیسلامە و بە کوردستان گەیشتوو، بەلام بەتەواوی پێچەوانە کە راستە، چونکە سێ هەزار سالی پێش زاین ئەو ئامیرە لە میزوپۆتامیادا هەبوو، شوینە واراناسی ئەوەی سەر راست کردۆتەو. ئەوی رۆژی نەتەوێ عەرەب نەک هەر ناو، بەلکو بوونیشی نەبوو. ئیستاش لە زمانی کوردیدا وشە ی دەف واتای هەلئاوسا و دەگەینێ. لەوانەیە بەهۆی ئەوەی لە پێست چیکراوە و لەباریە ک کیشراوەتەو، ئەو ناوەی

لینراوبی. تهنانهت تا ئەمرۆکه 'دهف' رۆلی کاریگەر و
به‌رچاوی له گۆرانی و بۆنه ئایینییه‌کاندا هه‌یه.

دفتر:

الدفتر (كلمة عجمية تعني مجموعة من أوراق مضمومة):

دهفته‌ر وشه‌یه‌کی کۆنی کوردیه، کۆمیک په‌رە‌ی سپی
به‌یه‌که‌وه گریډراوه‌و له‌سه‌ر شیوه‌ی کتیبه. له‌هه‌ندی شوین
"په‌راوی پیده‌لین."

دمبک

دمبک (ثَمْبَك، دَمْبَك، دَنْبَك)، کلمه‌ عجمیه، هی آله‌ ایقاعیه
عراقیه‌ الأصل ذات صوت ممیز، تتكون من جسم يشبه الطبله،
لكنه أصغر حجمًا، مصنوع من الخشب، ومشدود عليها جلد
حيواني، بالتحديد جلد الأرانب.

دمبک ئامیریکی مؤزیکه، وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردیه، تا
ئییستاش هه‌ر ده‌کار ده‌کرێ. ئەو که‌سانه‌ی که‌ ئەو ئامیره
ده‌ژهنن، له‌ کورده‌واریدا پێیانده‌گورتی "دمبکچی، دمبکفان".
دمبک یان دنبک، هاوتای "تونبه‌ک" ی فارسیه.

دکان:

الدکان (كلمة عجمية تعني شيئًا كالمسطبة) :

دوکان یان دووکان، وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردی و
فارسیه، شوینیکی سه‌رگیراو (سه‌رداخراوه)، سیلای

گیراوه و لای چوارهمی کراوهیه (دهرگهی ههیه)، له نیو بازار یان له رۆخی شهقام بو پيشاندان و فروشتنی شمهک سوودی لیوهردهگیری؛ له ههندی بازار وهک کوگه دهکاری دههینن.

دنیا

الدُّنْيَا : الْحَيَاةُ الْحَاضِرَةُ ، عَكْسُهَا الْآخِرَةُ لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ .

دوینیا وشهیهکی که وناری ساسانیه و عه ره ب وه ریگرتوووه و به هه له ش ده کاری کردوووه. راستی واتاکهی ژیانی ئه ویدیو، یان ژیانی نه بینراوو داها تووه، که چی عه ره ب به واتای ژیانی ئیستا ده کاری دهکات. بنه ره تی وشه که "دوینیا"یه، له هه ردوو وشه ی (دۆن) و (یا) پیکهاتوووه. 'دۆن' واتای گیان و 'یا' واتای نیشتمان ده دات. هه رووها دوینیا واتای نیشتمانی گیان یان نیشتمانی رۆح ده دات و جیهانی دوا ی مهرگ به رجهسته دهکات.

له کۆندا 'یا' هاوتای وشه ی 'لاندی' ئینگیزی بووه. هه ربویه ش گوتراوه میدیا (مادیا)، لاریا. له دوا ی یه که مین جهنگی جیهانی و دۆرانی ئیمپراتۆری عوسمانلی، هه ردوو ولاتی سوریا و تورکیا له سه ر ئه و پاشخانه ناو نراون. هه له بت ئه وانه ی ناوه کانیان پيشنیار کرد، هه م کوردبوون و هه میش شاره زاییان له میژووی کۆندا هه بوو.

دهلیز:

دهلیز (كلمة عجمية تعني ما بين الباب والدار أو المسلك الطويل الضيق) :

دهلیز، له وشهه داهلیزی ساسانییه وه هاتووه به دووری نیوان ده رگه و خانوو گوتراوه داهلیز. هه مان واتای ریرو، دالان و راره و ده دات، ئیستاش له زمانی فارسیدا به هه مان مانا به کار دهیتری.

دورق^{۱۰}:

دورق (فارسیه، المخبیر: زجاجة ذات عنق طويل تستخدم في المخابر الكيماویة) :

دهورهق وشهیه کی کوردیه، له (دهو+رهق) پیکهاتووه، دهو (دهم)، هه ر شتیک نه گه ر به ئاسانی نه شک، پییده گوتری رهق. نهو شووشه ملدیژهی که له تاقیگه کاندای به کار دهیتری، عه ره ب پییده لی "دهورهق" و له کوردی وه ریگرتووه. هه ندیک پییانوایه له وشهه "دورهگ" وه هاتووه.

دوغری (اصلها ترکی وتعني المستقیم) :

ده گوتری "دوغری" وشهیه کی تورکیه، به لام راستیه که له "درو+گری" یه وه هاتووه، ری له درو ده گری و راستی

^{۱۰} د. مسعود بوبو، ما أخذہ العرب، من اللغات الأخری، ص ۶۹

دهکاته وه. به شیوازی وشه ی "ریگری"، داریژراوه، به لام که تورکه کان هاتوون کردوو یانه به دؤغری. ههروهها له زمانی فارسدا "دروغ"، هاوتای "دروئی کوردیه".

الدولاب (کلمة عجمية تعني آلة تدور على محور):

هه مان وشه ی "دولاب" یان "دؤراب" ه. جاران بههوی گرگره ی داریین و دهولک و گوریسه وه ئاو له بیر دهردههینرا و پییدهگوترا دؤراب. دؤل (دؤر، چال)، ههروهها ئاب (ئاو، ئاف، ئاف ه). کهواته به دهرهینانی ئاوی نیو چال بههوی گرگره ی داریینه وه، گوتراوه دؤلاب. لههندیک شوین "چهرخاب یان چهرخاوی پیگوتراوه".

ديباجة:

ديباجة (تقديم، تمهيد، جزء، فاتحة، فقرة، مدخل، مقدمة، نبذة، عبارة يستخدمها الكتاب على سبيل الاختصار عند الحديث عن مضمون رسالة)

ديباجة هه مان وشه ی ديباکی، ديباکی ساسانيه، که واتای کورتکراوه ی قسه و نووسينه کان ده دات.

دينار:

وشه يه کی که وناری هاوبه شی زمانی کوردی و فارسیه. واتای سکه ی زیر ده دات. عه ره ب له ئیمه و هریانگرتووه.

ديوان:

ديوان، له "ديو+ان" هوه هاتووه، وشهيه كي هاوبه شى
كوردى و فارسىه. ديو به واتاي ژوور دهكار دهكرى، له
كورديدا ديوان و ديوه خان هه ن. ديوان بو هه گبه
هونراوهى شاعيران تايبه تمه ندى خوئى وه رگرتووه، كه چى
ئىستاش له هه ندىك ناوچه له جياتى "هوده" دهكار دهكرى.
ته نانه ت كاتيك عه رهب ده وله تى ساسانى شكاند و
نیشتمانه كهى داگير كرد، ئىنجا به لاساييكر دنه وهى
ساسانيه كان بو كارى دهسته لاتدارى وشهى ديوانى
سه رو كايه تى به كار هيتا.

هه و النامهى كى تى ب

پیتی ر

راز (رئیس البنائین، الجمع رازة) :

راز، وشهیه کی که وناری زمانی ساسانیه، به واتای 'راز'،
'سهردهسته' و 'بیناسازکردن' دهکار کراوه. هستی نهینی
و شاراوهی ناخ و دهروون به رجهسته دهکات. ههروهها
ئامیریکی بیناکردن ههیه و "رازه"ی پییدهگوتری. عه ره ب
وه ریگرتووه و به ههله دهکاری دهینی، راز، له زمانی
عه ره پیدا هاوتای "سره". له زمانی کوردیدا چه ندین وشه ی
لیکدراوی لیدروست دهگری، وهک:

رازی دل = راز + ی + دل

راز اوه = راز + اوه

راز زان = راز + زان

راز گر = راز + گر

راز دار = راز + دار

راز ان = راز + ان

راز نیاز = راز + و + نیاز

راز وار = راز + وار

رازی شار اوه = راز + ی + شار اوه

رازی په نهان = راز + ی + په نهان

رازی نه در کاو = راز + ی + نه در کاو

رَزان :

رَزان (اسم عربي مؤنث، معناه: الوقار، وهو بفتح الراء. ويقال هي رزينة) :

وشه‌یه‌کی کوردیه. ره‌زان، ژنی ئارایش‌تکراوو زی‌رپۆشه. هه‌روه‌ها به ئارایش‌تکردن و جوانکردنی بووک ده‌گوتری "رازاندنه‌وه". خو "رازان" دنه‌وه بو خشل له‌به‌رکردن و پرچ‌شانه‌کردن و جل پۆشین ده‌کار ده‌هینری، هه‌روه‌ها له لایه‌کی دیکه‌وه له هه‌ردوو زمانی کوردی و زمانی فارسیدا "ره‌ز" به باغی تری ده‌گوتری، کوی "ره‌ز"یش ده‌بی به "ره‌زان".

رزنامه :

روزنامه (رۆژنامه) وشه‌یه‌کی هاو‌به‌شی فارسی و کوردیه. له "روز+نامه" پیکهاتوو. واته نامه‌ی رۆژانه.

رضوان (اسم الملائك حارس الجنة) :

هه‌مان په‌یقی "ره‌زوان"ه، وشه‌یه‌کی لی‌کدراوی کوردیه، له (ره‌ز+وان) پیکهاتوو. ره‌ز(باغی تری)، وان(پاریزه‌ر=خاوه‌ن). که‌واته به خاوه‌ن و پاریزه‌ری باغی تری ده‌گوتری ره‌زوان. مخابن عه‌ره‌ب پیداکری له‌سه‌ر عه‌ره‌بیبوونی وشه‌که‌دا ده‌کات، ته‌نیا به‌لگه‌یشی ئه‌وه‌یه که چونکه له قورئاندا هاتوو، هه‌ندیک عه‌ره‌بی ره‌گه‌زه‌رست پیا‌نوايه هه‌موو وشه‌کانی ناو قورئان عه‌ره‌بین!!

رَوَان:

رَوَان (اسم علم مؤنث فارسي، معناه: الجارية، الراكضة، السريعة الروح):

رهوان، وشهيه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. له کوردیدا واتای ئاسان، راشکاو، میشک و قسه ریک دهدات، ههروهها له جیی وشه ی سکچوون به کارده هیئری.

رونق:

رونق (جمال، وحسن، و رونق السيف أي ماؤه وصفائه، ورونق الشباب أي أوله وطرائئه. وأصل الاسم عربي) :

رهونهق له وشه ی "رۆنههک" (روناههک) هوه هاتووه، به واتای نیمچه رۆشه ن دی. عه ره ب وه ریگرتوووه به هه له ده کاری ده هیئری. وشه یه کی که وناری کوردی و فارسیه. رهونهق له زمانی فارسی هاوتای وشه ی (فروع، روشنایی، زیبایی و رواج)ه.

روشن:

الروشن (تعني الشيء المضيء وعُرفت في العهدين المملوكي والعثماني بالشرفة) :

رۆشن، وشه یه کی هاوبه شی فارسی و کوردیه، هاوتای وشه ی "رووناک" و "درهخشان"ه. به شوینیک ده گورتی که رووناکی لیبدات و بدره وشیتته وه. له زمانی فارسیدا هاوتای وشه ی (تابان، تابناک، درخشان، ئاشکار، نوردار، براق، متجلی و تابنده)یه

پیتی ز

زَكَاةٌ:

الزَّكَاةُ (الْبَرَكَةُ وَالنَّمَاءُ، وَالطَّهَارَةُ، وَالصَّلَاحُ وَصَفْوَةُ الشَّيْءِ، وَالزَّكَاةُ (شَرَعًا): حِصَّةٌ مِنَ الْمَالِ وَنَحْوَهُ يُوجِبُ الشَّرْعُ بِذَلِكَ لِلْفُقَرَاءِ وَنَحْوِهِمْ بِشُرُوطٍ خَاصَّةٍ) :

زهکات وشهیه کی که وناری کوردی و فارسیه. له کوندا ئه و به شهی داراکان له کوی سامانی خویان که به خه لکانی خوارووی خویان به خشیوو، گوتراوه زهکات. جیاوازی نیوان زهکات و به خشیوش ئه وهیه: زهکات بیبه رانه ره و له سهروهت و سامانی داراکان به لیقه و ماوو هه ژاران ده به خشری، به لام به خشیوش له پای کارو کرده وهیه کی باش ده به خشری. *پیتیر*

له زمانی سویدی، دانمارکی و نوروژییدا به به خشیینی به شیک له داهاتی تاک یان کومپانیا به دهولهت دهگوتری سگات (زهکات).

له سهردهمی ساسانیه کاندا، که زمانه که یان دایکی زمانی کوردی و فارسیه به کهسانی پاک و نیکو گوتراوه زهکو،

واته ئەو كەسەى كە زەكاتى لە داھات و سامانى خۆى
دەركردوو و بە ھەژارانى بەخشیو، پيیگوتراوھ زەكو.^{۱۶}

زرباطیة:

زرباطیة (اسم مركب، يتكون من مقطعين او كلمتين هما
"سورا" و "ابط") :

ناوى ناحیەىەكى سەر بە پارێزگای واستە لە ولاتی عێراق،
دەروازەى سنوورە لەنیوان عێراق و ئێران، دانیشتوانى
ھەردوو دیوى سنووورەكەى كوردبوون. لیکدراوى وشەى
(زۆر+ئاباد)ە، وشەىەكى ھاوبەشى فارسى و كوردیە، زۆر
بەواتای ھیز، ئاباد (ئاوایی). واتە بە زۆرەكى دروستكراوھ.
وشەكە بۆ ەرەبزمانان قورس بوو، بۆیە بۆ زۆرباتیە،
دوایی بۆ زەرباتیە گۆردراوھ.

^{۱۶} لە سەردەمى ساسانیەکاندا، مەزدەك كورپى بامداد شوپشیکى ھزرى و
كۆمەلایەتى دەستپیکردو لە کاتى فەرمانرەوایی شا قوبادى یەكەمى ساسانى
ئاینەكەى خۆى بلاوکردهو بە "مەزدەكى" ناسرا. ئیدی پەرەوانى ئاینەكەى
بوون بە مەزدەكى، بەداخووە لە سەردەمى خەسرۆى یەكەمى كورپى قوباد، كە بە
ئەنوشیروان ناسراو، زانایانى ئاینى زەردەشتى و مەسیحى یەکیان گرت و دژ
بە مەزدەکیەکان راوستان، ئیدی بەنارەوا ھیرشکرایە سەر مەزدەکیەکان و بە
ھزارانیان لیکوژراو پەرتوکهکەشیان سووتیندرا. وشەى زەكات و زیكو بۆ ئاینى
مەزدەكى دەگەریتەوھ.

زرنیخ:

زرنیخ (مَعْدِنٌ عَدِيمُ الرَّائِحَةِ وَاللَّوْنِ ، تُعْرَفُ مُرَكَّبَاتُهُ مِنْذُ الْقَدَمِ ، وَهِيَ سَامَةٌ ، يُسْتَعْمَلُ فِي الطَّبِّ لِمُعَالَجَةِ الْأَمْرَاضِ الْجُلْدِيَّةِ وَلِمُكَافَحَةِ الْحَشْرَاتِ وَالْحَيَوَانَاتِ الْمُضِرَّةِ):

وشهیه کی کهوناری کوردی و فارسیه. "زهرنیق" و "زهرنیک" یشی پیده گوتری. زهرنیخ، تهنیکی کانزاییه له گوگردو نهرسه نیک پیکهاتوو. نهرسه نیک بو خوی ژهر نیه، به لام نه گهر بئوکسی، ده بی به نهرسه نیکی سپی که زور کوشنده ده بی. له ههندیگ شوین پیده گوتری زهرنیخی سپی.

زلابیه :

الزلابیه (كلمة عجمية تعني عجينا يقلى بالزيت ثم يعقد بالسكر):

له کوردیدا "زلوبیا" و "زرؤبیا"ی پیده لاین، له فارسیدا (زولبیا، زلوبیا)ی پیده لاین، وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، جوره شیرینیکی رهنگ زهرده. بو دروستکردنی: نیشاسته و ماست تیکه لاو ده کری، دواتر ههندیگ ئاردی تیده کری، نهو جار به باشی لیکه دری، پاشان شه کر، ئاو و گولاوی تیده کری پاشان له نیو رندا سوور ده کریته وه. دواتر بو به تامکردنی له نیو شه ربه ت هه لده کیشری.

باشیه که ی له وه دایه که هه ندیگ له زمانانانی عه ره ب
راشکاوانه ده لاین که وشه که عه ره بی نیه و وه رگیراوه.

زمرد :

الزمرد (كلمة فارسية تعني حجرا كريما شفافا شديد الخضرة) :

زمرود یان زمروت، وشه یه کی کونی هاوبه شی کوردی و
فارسیه، به ردییکی گرانبه هایه و سه وزیکی شین باوه، بو
خشل دروستکردن سوودی لیوه رده گیری.

زندیق:

زندیق (الجمع : زنادقة و زنادیق. الزندیق : الممارس للزندقة ،
الضال الخبيث ، الملحِد ، من يظهر الإيمان ويخفي الكفر
ويضميره):

زه ندیق له وشه ی 'زه ندی' یه وه هاتوو، زه ندی به و که سه
گوتراوه که به پیچه وانهی 'ئاقیستا' شرۆقه کاری کردوو.
زه ندی وشه یه کی که وناری ساسانیه، به واتای لادرو
گومرا ده کارکراوه. به پرۆسه ی لیکدانه وه و شرۆقه کاری
ئاقیستا گوتراوه زه ند، به کاری شرۆقه کاریه که ش
پیگوتراوه بازه ند، به لام ئه وه ی به ئاره زووی خو ی
لیکدانه وه ی بو ئاقیستا کردوو له راسته ری لایداوه،
پیگوتراوه زه ندی، عه ره ب وشه که ی وه رگرتوو وه
کردوو یه تی به زه ندیق یا زیندیق، له کوکراوه ی شکسته شدا

کردوویه‌تی به زه‌نادیق!! ئیستا به‌رانبه‌ر به پیشه‌وایانی
ئایینی زه‌رده‌شتی وه‌ک وشه‌یه‌کی نه‌شیاو ده‌کاری ده‌کات.

زور (القوة) :

هه‌مان وشه‌ی "زۆر" ه‌که‌چی له‌ جیاتی هه‌یزه‌ ده‌کارکراوه‌.
بیگومان وشه‌ی زۆر له‌ زمانی کوردیدا چه‌ندین واتای
هه‌یه‌.

زوزان (اسم مذكر كردي، معناه: المصيف) :

"زۆزان"، وشه‌یه‌کی کوردیه‌، به‌واتای هاوینه‌هه‌وار
ده‌کارده‌هه‌ینری، هاوتای وشه‌ی کویستانه‌.

زول:

زول (هو الغلام الظريف الخفيف الحركات يعجب من ظرفه ،
والفطن ، والجواد ، والصقر ، والشجاع ، والعجب : يقال هذا
زولٌ من الأزوال : أي عَجِبَ من العجائ) :

زۆل (زۆل) وشه‌یه‌کی کوردیه‌و واتای زۆرزان و
بیژوو (بیژۆ) ده‌دات. عه‌ره‌ب له‌ زمانی کوردی
وه‌ریگرتوووه‌. هه‌رچه‌نده‌ ئیستا له‌هه‌ندیک شوینی
کوردستاندا، به‌و منداڵانه‌ ده‌گوتری که له‌ به‌ره‌مه‌می
پێوه‌ندی سیکی ناو‌ه‌واوه‌ هاتوونه‌ته‌ ژیا‌نه‌وه‌. هه‌میشه‌
به‌چاوی سووک سه‌یریان ده‌کری.

الزھلق (النھر الصغیر):

زھلهق له "زئلك" هوه هاتووه، وشهيه كي كهونارى كوردیه.
له (زئ+لك) پیکهاتاوهو واتای لکی زئ. دهوات.
له ناوچهی ههولیر وشه ی زئ له جیاتی رووبار دهکار
دهکری. ههردوو بهشی وشه که، واته "زئ" و "لک یان لق"،
ئیسیتاش له زمانی کوردیدا جیوارن. بیگومان زئلك هه مان
واتای رووباری بچووک دهوات.

هه و النامه ی کتیب

پیتی س

السَّابِطُ (سَقِيفَةٌ بَيْنَ حَائِطَيْنِ تَحْتَهَا مَمَرٌ نَافِذٌ):

سابات، وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، ریڤه وی سهرداپوشر او، ههروه ها که پری هه لچنراو بو درخت که به وهویه وه به رهه مه که ی ناکه ویتته سه زه وی و سیبه ری دروست دهکات، دهگوتری سابات.

ساذج (تعني: البسيط ، مَنْ يُصَدِّقُ كُلَّ مَا تَقُولُهُ لَهُ) :

هه مان وشه ی (ساده) یه، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. له راستیدا به شیوه یه ک شیویندراوه که ناسینه وه ی ئاسان نیه.

سجیل:

السجيل (كلمة بهلوية، معناها: الطين المتحجر أو الحجارة والطين) :

سجیل = سگیل (کهستهک)، "گل" ی ره قبوو، کلۆسن یان سه لکه قوری وشک بوو. ئەم وشه یه له قورئانیشدا هاتوو. ئەگەر زمانزانانی عه ره ب خویان په هله وی بوونی ئەو وشه یه یان نه سه لماندبوو وایه. له وانیه بو زۆریک له وکوردانیش سهخت بوایه که ئەگەر بنووسرابووایه که ئەم وشه یه عه ره بی نیه.

سِراج :

سِراج (اسم علم مذكر معرب عن البهلوية، أصله: "جزاغ". قال تعالى: (وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا) [الفرقان: من الآية ٦١]) :

سراج له " وشه‌ی جی‌زاخ یان جی‌زاگ" هوه هاتووه. وشه‌یه‌کی که وناری فارسی و کوردیه. ئەم وشه‌یه‌ش له قورئاندا سوودی لیوه‌رگیراوه.

سرداب:

سرداب (کلیمة الفارسیة التي تعني "سرد" أي البارد و"آب" بمعنى الماء وتعني القبو تحت الأرض) :

سه‌رداب (سارداو) وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی فارسی و کوردیه، خانووێکه له ژیر زه‌ویدا، جاران که هیشتا ساردین (سه‌لاجه) نه‌بوو، له هاوین و کاتی گه‌رمادا بو‌ خو‌فین‌کردنه‌وه، هه‌روه‌ها بو‌ پاراستن و هه‌لگرتنی خو‌اردن و شمه‌ک سوودیان لیوه‌رده‌گرت.

السرسرية (خارجون عن القانون):

له وشه‌ی "سه‌ر+سه‌ری" هاتووه، وشه‌ی‌کی کوردی ره‌سه‌نه، میژووێکی دیرینی هه‌یه، ئەوانه‌ی که ئاژاوه‌یان دروست ده‌کرد و گوێیان له گه‌وره‌کان نه‌ده‌گرت و یاساش‌کینیان ده‌کرد، پیا‌نده‌گوترا: سه‌رسه‌ری؛ واته له یاسا ده‌رده‌چن و پێش‌یلی ده‌کن. له کۆمه‌لی کورده‌واریدا

هه‌میشه به‌چاوی سوک ته‌ماشای که‌سانی سه‌سه‌ری
کراوه. ئیستا سه‌سه‌ری بو که‌سانی به‌دره‌وشت و
یاسابه‌زین ده‌کار ده‌هینری.

سَرْمَد:

سَرْمَد (معناه: دوام الزمان من لیل أو نهار، واللیل الطویل،
الدائم الذي لا ینقطع. قال تعالی: "قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَیْكُمْ
اللَّیْلَ سَرْمَدًا") :

هه‌مان وشه‌ی لیک‌دراوی (سه‌ر+مه‌د)ه. وشه‌یه‌کی
که‌وناری کوردی و فارسیه. وشه‌ی "سه‌ر" بو هه‌موو
کورد و فارسیک ئاشکرایه، "مه‌د"یش به واتای هه‌میشه‌یی
دی. به‌تیکراییی "سه‌رمه‌د" واتای به‌رده‌وام، له‌بران نه‌هاتوو
یان له پسان نه‌هاتوو ده‌دات.

سرموجة:

السرموجة (کلمة عجمية وهي نوع من الأحذية تعرف عند
العوام باسم السرمایة (وهو یلفظونها بالصاد) :
سه‌رموچه، وشه‌یه‌کی کونی کوردیه، به جوریک پیلاوی
چه‌رمی نوک دریژ ده‌گوتری سه‌رموچه.

سروال (کلمة فارسیة وهي مرکبة "سر" تعني "فوق" و
"وال" تعني "القامة") :

سه‌روال، یان شه‌روال، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی نیوان زمانی
کوردی و فارسیه؛ له‌هه‌ردوو وشه‌ی "سه‌ر+ئال"

پیکهاتوو، ئال له کۆندا هاوتای وشه‌ی بالآ و قه‌د و قامه‌ت ده‌کارکراوه. ئیستا له رۆژه‌لاتی کوردستان، به‌چاکه‌ت و پانتۆل ده‌لین: کۆت و شه‌روال، له‌وی له‌جیاتی پانتۆل ده‌کار ده‌کری. شه‌روال کوردیش له‌جی بیجامه‌ له‌به‌ر ده‌کری.

- سَفَط ، جمع (أسفاط). قُفَّة، وعاء مصنوع من أغصان الشجر أو القصب تُوضع فيه الفاكهة ونحوها :سَفَط لنقل الفواكه.
سه‌فه‌ت هه‌مان وشه‌ی 'سه‌په‌ت' و 'سه‌به‌ت'، عه‌ره‌ب له‌ زمانی کوردیه‌وه‌ وه‌ریانگرتوو، به‌لام وه‌ک زۆربه‌ی وشه‌کانی دیکه‌ پیتی 'پ' بو 'ف' گۆراوه. سه‌په‌ت یان سه‌به‌ته‌ جارانی له‌ چل و لقی دار دروست ده‌کراو میوه‌ی تیداده‌نرا. ئیستاش ده‌یان جووری سه‌به‌ت هه‌یه‌ و له‌ کانه‌زاو دارو پلاستیک و باغه‌ دروست ده‌کری.

سکرجه:

السکرجه (كلمة عجمية تعني الصلحفة التي يوضع عليها الطعام) :

له‌ وشه‌ی "شه‌کرجی"ی کوردی وه‌رگیراوه، پیتی "ی" له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا نیه‌ بۆیه‌ بۆ پیتی "ة" گۆردراوه. واته‌ ئه‌ شوینه‌ی که‌ شیرینی له‌سه‌ر داده‌ندری، هه‌مان واتای سنی هه‌یه‌. جارانی له‌ دیوه‌خانی پاشاو میر و ئاگاکاندا خواردنی خو‌ش له‌سه‌ر سنی داده‌نرا، یان ئه‌گه‌ر میوانیکی

خۆشەويست بهاتبا، خۆراک و خواردنەوهيان لەسەر
شەکرچى (سنى) بۆ دەهينا و لەبەردەميان دادەنا.

سکين:

وشەيهكى کەونارە، لە ھەردوو زمانى کوردى و فارسى دا
ھەيه، لە وشەى چکين ھاتوو، بەھۆى ئەوھى کە پیتی "چ"
لە زمانى ەرهبيدا نيه، پیتەکە گۆرڤراوھو و شەکە بۆتە
سکين. ئیستا لە زمانى کوردى و فارسیدا وشەى
چەقۆ (چاقۆ) کێرد (کارد) لەجیى چەکين دەکار دەکړين.

سندس:

وشەيهكى ھاوبەشى کوردى و فارسى، ھەمان وشەى
"سوندوس"ە.

سوزان (اسم علم مؤنث أعجمي. قيل: هو عبري):
"سۆزان"ە، وشەيهكى کوردیه. لە (سۆز+ان) پیکهاتوو.
واتای خاوەن سۆز دەدات. لە وشەى سۆز چەندین وشەى

لیکداراوی دروست کراون، وەک

سۆزیار = سۆز+یار

سۆزدار = سۆز+دار

سۆزی:

سۆزی، وشەيهكى کوردیه، واتای "سۆزدار" دەدات

پیتی ش

شادر (سرادق) :

شادر هه مان وشه ی "چادر" ه. له چوارداره وه هاتووه.
وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه.

شارع :

وشه یه کی هاوبه شی نیوان کوردی و فارسیه، له "شاری"
یان "شاه راه" هوه وهرگیراوه. عه ره ب برکه ی دووه می
گۆریوه، واته "شا+ری" کراوه به "شا+رع".

شاکوش (مطرقة) :

وشه ی چاکوچ یان "چاککوت" ه، وشه یه کی کۆنی کوردیه،
ئیس تاش به چه کوچ به ناو ده کری. زۆریک پییانوایه که
وشه یه کی تورکیه، به لام راستیه که ی وشه یه کی کوردیه و
له "چاک داکوتان" هوه هاتووه. پیتی "چ" له عه ره بیدا بوونی
نیه، بۆیه بۆ پیتی "ش" ده گۆردری. به هۆی گۆرینی ئه و
پیتانه ی که له زمانی عه ره بیدا بوونیان نیه، یا به گۆی
جیگۆرکیه وه زۆر جارن به ئاسانی نانسریته وه.

شال:

شال (فارسية الأصل وتعني القماش الحريري الملون يلف حول الخصر أو يوضع فوق الكتف) :

شال (شال) وشهيه کی هاوبهشی کوردی و فارسیه، پارچه قوماشیکه له حهریر یان پهشم و خوری دروست دهکری و دهخریته سهر شان. شالی کرمانی و شالی کشمیری بهناوبانگن. ئەگەر له گه‌ل وشه‌ی دیکه لیکبدری، ناوی دیکه دروست دهکات، وهک:

شالگه‌ردهن = شال + گه‌ردهن

شالکه‌مه‌ر = شال + که‌مه‌ر

شالوشه‌پک = شال + شه‌پک

شاهین:

شاهین (وهو من الطيور الجوارح، مرکب من "شاه: ملك" و "ین: علامة النسبة" أي الملكي، ملك الطيور) :

شاهین، وشهيه کی که‌وناری هاوبهشی کوردی و فارسیه. له (شاه + ین) پیکهاتوو. شاهین بالندهیه کی گوشتخوره، هو‌شیارو زیره‌ک و بویره، واتای پاشای بالندان ده‌دات.

شرشف (کلمة كردية تعني غطاء الفراش/السرير) :

چه‌رچه‌ف له وشه‌ی "چارچه‌ف" وه به‌ره‌مه‌هاتوو، واته چوار چه‌فی هه‌یه، چه‌ف هه‌مان (چه‌فیه)یه. له زمانی کوردیدا به سه‌رچه‌ف "یش ناوده‌بری".

شرقاڤ:

شهرگات، ناوی قهزايه کی سهر به پاريزگای سه لاهه دینه له عیراق، ده که ویته رۆژئاوای شاری که رکوک و ۱۳۵ کم لییه وه دووره. هه ندیک ده لاین له "ئاشورکات" وه هاتووه، که واتای دهروازهی ئاشووری ده گه یه نی!! هه ندیکی دیکه ده لاین له "شیرکاتا" وه هاتووه که واتای شاری گورگان، ده گه یه نی!! به لام راسـتیه که ی شـهـرگات، کۆکراوهی "شهرگه" یه. شهرگه ییش وشه یه کی کوردیه، مهیدانی جهنگ و پیکدادانی سه ربازی ده گه یه نی، تا ئیستاش له نیو زمانی کوردیدا جیواره.

الشطرنج:

له وشه ی "شهش + رهنگ" وه هاتووه. یاری شه ترهنگ یان شه ترهنگ له شهش پۆل واته له (مهلیک، وهزیر، قهلات، فیل، ئهسپ، و سهرباز) پیکدی، هه ربۆیهش پییگوتراوه شه شرهنگ دوایی بۆته شه ترهنگ، پیتی "گ" له زمانی عه ره بیدا نیه بۆیه بۆته شه ترهنگ. عه ره ب بنچینه ی وشه که به هیندی دهزانی، پییوایه به هۆی بازرگانیکردنه وه، له ریی ئیرانیه کانه وه به عه ره ب گه یشتووه. شه ترهنگ به یاری هۆش و زیره کی پیوانه ده کری.

شمبر:

شمبر (التي تعني بالتركية الإطار وهو ما يستخدمها العامة لدينا في عجلات السيارة وجمعها "شبابر") :

شهمبەر هه مان وشه ی "چهمبەر"، عه ره به کان ده لاین تورکیه، به لام راستیه که ی وشه یه کی کوردیه، چه مبه ر له (چه + بهر) پیکه اتوو، ئه و به رده ی که له پيش چه م دانراوه، خه لک له سه ری دانیشتون پیگوتراوه چه مبه ر.

شهبَر:

شهبَر (معناه: ذو الجناحين الكبيرين الضخمين، مركب من: "شاه: ملك، عظیم" و "بر: جناح") :

شاهپه ر، وشه یه کی که وناری هاوبه شی کوردی و فارسیه. له [شا (شاه) + په ر] پیکه اتوو. واتای "شاپه ر، شابال" ده دات. ئیستاش له نیو زمانێ کوردی دا جیواره.

شهلة:

شهلة (اسم علم مؤنث عربي، معناه: العجوز، المسنة العاقلة):

شهله (شههلا)، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، به واتای چاوکه ژال، یان چاوئاسکی ده کار ده هیترئ. له کوردیدا به ژنی چاوره شی مه یله و شین ده گوترئ شههلا، له فارسی به ژنی چاو جوان و فریوده ر ده گوترئ شههلا.

شوربە (الحساء) :

شوربا (شوربە)، وشەيەکی کوردیە، لە "شور+بە" واتە خۆتی بۆ خوار بکەو، هاتوو. خواردنیکی شلەیه، ئەوێ بیهوی بیخوات دەبی ئاگاداری خۆی بی و پێیدا نەرژئ، مروّف ناچار دەکات کە خۆی بۆ شور بکاتەو. لە کاتی خواردنی شوربا، دەنگی شوورە شوور دئ. چەند جوړی شوربا دروست دەکری؛ شوربا نیسک، شوربا نوک، شوربا پیان، شوربا سپیناغ، شوربا سلق، شوربا.....هتد.

شوشان

شوشان (اسم علم مؤنث أرميني، وهو بالعربية "سوسن").
أصله فارسي):

شوشان، وشەيەکی کەوناری کوردیە، لە (شوشە+ان) پیکهاتو. هەر وهه گوندیک بەناوی شوشان لە ناوچهی لۆلان دا بوونی ههیه. تەنانەت ژنی سپی رەنگ و بەژن درێژ پیکوتراوه "شوشان"، چونکە بە شوشە ویناکراوه.

شوندەر:

شەوئەندەر، هەمان وشە "چەوئەندەر"ی کوردیە، لە فارسی 'چغندر'ە.

شِيار (اسم علم مؤنث عربي، معناه: الحسن والجمال) :

شيار، وشهيه‌كي هاوبه‌شي فارسي و كورديه. له فارسي به واتاي شوينخهت دي، له كورديش هاوتاي "هوشيار"ه. له‌وانه‌يه له وشه‌ي "شيار"، واته شاي ياران هاتبي، به لام مخابن عه‌ره‌ب به هي خوي ده‌زاني.

شيرة (كلمة فارسية تعني رحيق السكر) :

"شيره = شيله" واتاي شتي گوشراو ده‌دات، وشهيه‌كي هاوبه‌شي نيوان زماني كوردي و فارسيه. له فه‌ره‌نگي (برهان قاطع)ي فارسي‌دا هاتووه: [شيره بر وزن زيره، نوعي از شراب است وآن چنان باشد كه بوزه و بنگاب را در يكدگر داخل كنند و خورنيد]^{۱۷} به‌هوي پاشگره‌وه چه‌ندين وشه‌ي ليكدراوي جواني لي دروست كراوه، وه‌ك:

شيره‌ي گول = شيره + ي + گول

شيره‌ي دار = شيره + ي + دار

شيره‌ي چه‌وه‌نده‌ر = شيره + ي + چه‌وه‌نده‌ر

شيره‌ي ترياك + شيره + ي + ترياك

^{۱۷} برهان قاطع، از ابن خلف تبريزي، ناشر مؤسسه مطبوعاتي فريدون علمي، ص ۷۵۰

پیتی ص

صرم : (تعني الجلد):

له وشه‌ی "سیرمه"ی کوردی وهرگیراوه. کاتیکی پیست ده‌غاری، پیده‌گوتری سیرمه. دوور نیه هه‌ر له وشه‌ی "چه‌رم" هوه وهرگیرابی.

صك:

صك (ذات الأصل الفارسي التي تدل على السند أو الوثيقة والإيصال المالي المصرفي وهي مأخوذة من المصطلح الفارسي "چك" وقد استعارها الأوروبيون من الفرس بنفس اللفظ):

چه‌ک وشه‌یه‌کی هاوبه‌شه‌ی فارسی و کوردیه، له سه‌رده‌می ساسانیدا هیشتا بانک نه‌بوو، له کاتی بازرگانیکردن و فروشتندا له‌سه‌ر چه‌رم ده‌نوسرا، دواپی فروشیار ده‌یتوانی به‌ئه‌ندازه‌ی نرخ‌ی ئه‌و چه‌که که‌لوپه‌لی دیکه وهربگری یان شتی دیکه‌ی پیبگری. ئیستاش به واتای "چه‌ک"ی بانک ده‌کار ده‌گری. دیاره ئه‌وروپیه‌کان وهریان گرتوووه‌و هه‌ر به‌و مانایه‌ش ده‌کاری ده‌هین.

پیتی ط

الطازج (الجديد):

هه مان وشه ی "تازه" یه به لام پیتی "ه" به پیتی "ج" گوردراوه.

طاسة:

طاسة (كلمة فارسية الاصل وهي وعاء من النحاس يستخدم للشرب):

تاسه، وشه یه کی هاو به شی نیوان کوردی و فارسیه، هاوشیوهی "جام" ه. په ندیکی کوردی هه یه دهلی: "هه مان تاس و هه مان هه مام". هه روه ها جاران تاسه یک هه بوو له زیو یان زیر دروست ده کراو. زیان له سه ریان ده کرد، پییده گوترا تاسه سه ر.

طاق:

الطاق (كلمة عجمية تعني ما عُطف من الأبنية أي جعل كالقوس من قنطرة أو نافذة ويسميها العوام طاقة):

طاق وشه یه کی کوئی کوردیه، ئەگەر که وانه یه ک له سه ر دوو ستوونی بهرز دروست بکری، پییده گوتری تاق، هه ر له وشه ی "تاک" هوه هاتووه، جاران ته نیا کوشکی پاشاو

میره‌کان به‌و شیوه‌یه دروست ده‌کرا. ئیستا گه‌ره‌کیک له شاری هه‌ولیر به‌ناوی سی‌تاقان [سی+تاق+ان] هه‌یه.

طاووس:

طاووس (اسم علم مذكر هندي، ویسمون به المونث. وهو الطائر الزاهي الألوان المعروف. یکتب بووین) :

تاووس، ناوی بالنده‌یه‌کی ره‌نگینه، وشه‌یه‌کی که‌وناری هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، له (تا+ووس) پیکهاتوو، "تا" واتای هه‌تاو ده‌دات، "ووس" لای ئاریه‌کان بو ناوی خوای تاک و ته‌نیا ده‌کاره‌ینراوه. هه‌روه‌ها "تاووس" به‌واتای بالی تیش‌کهاویژ و ره‌نگین دئی. له ئەفسانه‌ی کۆندا ناوی فریشته‌یه‌کی به‌هه‌شتیه، هه‌رگیز له‌فرمانی خوا ده‌رناچی، بو ئه‌وه‌ی گومان له‌قسه‌کانی یه‌زدان په‌یدا نه‌بی، خو‌ی ده‌کاته قوربانی، بو‌یه له‌به‌هه‌شت ده‌رده‌کری.

هه‌روه‌ها له ئایینی ئیزدی دا مه‌له‌کتاووس سه‌روکی فریشته‌کانی یه‌زدانه و زور پیروژه، روئیکی کارا له ئاشتیخوازو چاکه‌خوازی ده‌گری.

طربال (کلمة فارسیة تعني الشراع) :

ته‌ربال (ته‌ربال)، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، له لیک‌دراوی هه‌ردوو وشه‌ی "ته‌ربال" پیکهاتوو.

طربوش:

"تەرىپۆش" وشەيەكى كوردیە، لە (تەرى+پۆش) پیکهاتوو، بەلام بەهۆی نەبوونی هەردوو پیتی "پ"، "ۆ" لە زمانی عەهەبیدا، ئیدی بۆ تەربوش (طربوش) گۆردراوە.

طرشي (المخلل) :

هەمان وشەى "تورشى"یە، لە تەرى توشا و هاتوو، وشەيەكى كەونارى كوردى و فارسىيە.

طشت:

الطشت (وهو إناء من النحاس لغسل الأيدي):

تەشت، وشەيەكى هاوبەشى فارسى و كوردیە، جاران لە مس دروست دەکرا، تەشتى بچووک پيیدهگوترا دەستشۆر، بەتایبەت لە دیوهخانى ئاغاو براگەوهکان دادەنرا، میوان و گەورهکان دەستیان تیدا دەشووشت، تەشتى گەورهش بۆ جالشۆرن بەکار دەهینرا و مندالی ساواى تیدا دەشۆردرا.

طنبور:

الطنبور) كلمة عجمية وهي آلة طرب ذات عنق طويل ولها أوتار نحاسية) :

وشه‌ی تهنبوری کوردیه. ئاله‌تیکی مۆزیکه، له‌دار دروست ده‌کری، تاره‌کانی له‌تەل یان مس دروست ده‌کری. له‌نیو کۆمه‌لی کوردستاندا به‌هاو نرخ‌ی خۆی هه‌یه.

طوز (غبار) :

تۆز، وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردیه، هه‌تا ئیستاش له‌نیو زمانی کوردیدا به‌هه‌مان واتا جیواره. هه‌رچه‌نده‌ عه‌ره‌ب به‌ پیتی "ط" ده‌ینووسی، به‌لام نه‌یتوانیوه وشکه‌ تیکبشکینی.

هه‌و‌نامه‌ی کتێب

پیتی ع

عراق:

عراق (كلمة عربية تعني الشاطئ في لغة أهل الحجاز أو سفوح الجبل. وكانت من عهد السومريين أو غيرهم من السابقين فهي أورك أو أونك) :

عراق یان عیراق وشهیه کی که وناره، گهلانی ناوچه ی میزۆپۆتامیا ده کاریان هیئاوه، بنه رته ی وشه که "ئوراک"ه، پاشان بۆ "ئیراک" گۆراوه، به لام چونکه له زمانی عه ره بیدا پیتی "ئ" نیه ئیدی بهووه به "ی" ههروه ها پیتی "ک" ی کۆتاییش شکیندراوه و پیتی "ق" ی له جی داندراوه.

عفارم:

عفارم (عبارة تشجيع) :

ئافهرم: ئافهرین، وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه.

عقار (عقارات)

عه قار له وشه ی 'عاقار' و 'ئاقار' وه هاتووه. بنچینه ی وشه که 'ههرد' ه، بۆ عه رد و ئاقارو عاقار گۆراوه. واتای زهوه ی دهروه ی گوند و ئاواپی ده دات. ئیستاش وشه ی ئاقاری فلانه گوند یان فلانه دی ده کارده کری.

پیتی غ

غرنوق:

غرنوق (غرانق) نبات شجيريّ مُعَمَّر من الفصيلة الجارونيّة ينبت في المناطق المعتدلة ، أوراقه مُزَعَّبَة طويلة العنق مستديرة النصل تقريبًا ، نُورَتَه شبه خيمة ، والثمرة جافّة مُنشَقّة ذات منقار طويل.

هه مان وشهه 'خرنووک'ی کوردیه، له خری نوکداره وه هاتووه. عه ره ب کردوو یانه به 'غرنوق' و 'غرنوب'، هه رچه نده که عه ره ب وشهه {عاقول}ی هه یه وه هه مان واتا ده دات.

غرشة (كلمة فارسية تعني جرة الماء):

هه مان وشهه گرشه "گۆزه"یه، زمانه عه ره بی پیتی "گ"ی نیه بویه بو "غ" گوریویه تی.

غساق : (ما یسیل من جلود أهل النار وصدیدهم)

هه ندیک له عه ره به کان پییانویه وشهه کی تورکیه، به لام راستیه که ی ئه وکاته عه ره ب ته نیا له عه ره بستان و یه مه ن، هه روه ها تورک له مه غولستان و ئاسیای ناوه راستدا هه بوون، ماوه ی نیوانیان زور له یه کتریه وه دوور بوو، به وه یه وه ری تیناچی له تورکی وه رگیرابی، من پیماویه

له وشه‌ی 'خه‌ساگ'، 'خوساوغ' وهرگیراوه. ئەو شله‌یه‌ی که له پیستی سووتاو دیتته ده‌ری، له کوردی کۆن پییگوتراوه خه‌ساگ یان خه‌ستاوغ. هه‌روه‌ها جوړیک ماسی له دوورگه‌ی 'خاری ئیران دا هه‌یه، پییده‌گوتری خه‌ساگ. ده‌گوتری ئەو ماسیه جوړه شله‌یه‌ک ده‌رده‌دا و پیستی خۆی پیچه‌ور ده‌کات، به‌وه‌ویه‌شه‌وه به شیوازیکی تایبته ته‌رو لوس ده‌بی، مروّف ناتوانی به ئاسانی به‌ده‌ست بیگری چونکه ده‌خزی و ده‌ربازی ده‌بی

غلمان:

غلمان (المفرد: غلام، صِبْغٌ حِينَ يُولَدُ إِلَى أَنْ يَشَبَّ أَوْ حِينَ يَقْرَبُ سِنَّ الْبُلُوغِ ، وَيَطْلُقُ عَلَى الرَّجُلِ مَجَازًا) له‌نیو عه‌ره‌بدا به‌و هه‌رزه‌کارانه ده‌گوتری که وه‌ک کۆیله و نوکه‌ر کاریان پییده‌که‌ن، خاوه‌نه‌کاریان ده‌توانن ره‌فتاری جوړاوجوړایان له‌گه‌ل بکه‌ن. هه‌لبه‌ت به واتای لاوی جوان و ناسک، ده‌کار ده‌کری. ئەم وشه‌یه‌ش (غلمان) له وشه‌ی گولمان هاتوو که واتای مروّقی سیما گول ده‌دات. له ئایه‌تی ۲۴ی سوره‌تی تور له قورئاندا هاتوو {وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ}، که له‌ویشدا واتای لاوی جوان و سیما مرواری ناو سه‌ده‌ف ده‌دات.

پیتی ف

الفالودج (تعني حلواء):

هه مان وشه‌ی "فالوزه" یان "فالوده" یه، پیتی "ه"ی کۆتایی گۆردراوه بو "ج"، جوړیکه له شیرینی له نیشاسته و هه‌نگوین و ئاو دروست ده‌کړی.

فاو (الْفَاوُ: مَضِيقٌ فِي الْوَادِي يَنْتَهِي إِلَى سَعَةٍ) :

فاو، ناوی شاریک و به‌نده‌ریکی پاریزگای به‌سره‌ی ولاتی عیراقه. بو به‌عه‌ره‌بکړدنی وشه‌ی "فاو" دارپشتن و لیکدانه‌وه‌ی سه‌یر له‌نیو فهره‌ه‌نگه‌ عه‌ره‌بیه‌کاندا کوکراونه‌ته‌وه. هه‌ندیک ده‌لین *نسبة إلى القائد العربي الشهير، المهلب بن أبي صفرة ثم خفف بمرور الزمن إلى اللبان!* پاشان وشه‌ی له‌بان بوته‌ فاو!! راستیه‌که‌ی وشه‌ی "فاو" هاوتای (هاو، ئاو، ئاف و ئاب)ه. وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردیه. دوا ویستگه‌ی دۆل که به‌رفراوان ده‌بی و ئاوی تی‌دا کو‌ده‌بیته‌وه، پییده‌گوتری فاو. له‌وانه‌یه له "فره‌ئاو" هاتبی. وشه‌ی "لافاو" به واتای لی‌مشت و سیلاو له‌نیو زمانی کوردی دا جیواره. گومان له‌وه‌دانیه که لافاو له هه‌ردوو وشه‌ی (لا+فاو) پیکه‌اتوو. لا، واتای ره‌خ و ته‌نیشته‌ده‌دات. به‌هوی ئه‌وه‌ی که فاو واتای ئاوی زوره، ئدی ره‌خ و ته‌نیشته‌ فاو پی‌گوتراوه لافاو.

فرسخ:

فهرسهخ، (فهرسهنگ) وشهییکی کۆنی کوردی و فارسیه، یهکسانه به دوازده هزار پی، نزیکه‌ی ههشت کیلۆمه‌تر ده‌بی. بۆ پیوانه‌ی دووری به‌کاره‌ینراوه.

فرزان (اسم علم مذکر فارسی، معناه: العاقل، الحكيم) :

فه‌رزان، (فه‌رزان) وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، واتای داناو و لیزان ده‌دات. هه‌تا ئیستاش له هه‌ورامیدا هه‌ر به فه‌رزان ده‌کار ده‌کری.

فرمان:

فرمان (اسم علم مذکر کردی و فارسی، معناه: الأمر الملكي، القانون) :

فه‌رمان، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه. به خستنه‌سه‌ری پاشگری جو‌راو‌جو‌ر، چه‌ندین وشه‌ی لیک‌دراوی لیدروست کراوه، وه‌ک:

فه‌رمان‌ده‌وا = فه‌رمان + ره‌وا،

فه‌رمان‌ده = فه‌رمان + ده

فه‌رمان‌دار = فه‌رمان + دار،

فه‌رمان‌به‌ر = فه‌رمان + به‌ر

فه‌رمان‌گه = فه‌رمان + گه ،

فه‌رمان‌شکین = فه‌رمان + شکین

فرناس:

فرناس (اسم علم مذكر عربي، معناه: الشديد، الشجاع، الأسد، ولقب لرئيس الدهاقين أي المزارعين. مأخوذ من "الفرس" بمعنى الافتراس، والنون فيه زائدة) :

عهره ب پيوايه له "الفرس" هاتووه!! به لام فرناس، وشهيه كي كورديه، له ههردوو وشهه (فر+ناس) پيکهاتووه، ئه وهه له فرين دهکولیتته وهه شاره زاي له فريندا ههيه، پيیده گوتري فرناس. هه لبت فرناس له کاته وه هاته نيو زماني عهره بي که عه باسي کوري فرناس هه ولي فرينيدا. له وان هه فرناس، پاشناو يان نازناوي عه باس بووبی و نياوي باوکی نه بی، به لام عهره ب وایليکدا وه ته وه.

فستان:

فستان (الملحفة الواسعة كثيرة الطيات تلف على الخصر):

عهره به کان دهلین وشهيه كي ئه لبانيه وه ره پي تورکه کانه وه هاتوته نيو زماني فارسي، به لام راستيه کهه، له وشهه "بهستان" کوردي هاتووه. جاران به وه پارچه قوماشه يان گوتووه که له دهورهه که مەر پيچراوه وه تا سه ره ئه ژنو شور بوته وه، دوايي به شي سه ره وه شي بو زيادکراوه، ناوه کهه بووه به "فستان".

فَلَاةُ:

الفَلَاةُ (الأَرْضُ الواسعةُ الْمُقْفَرَةُ والجمع : فَلَوات) :

به زهوی پان و فراوان دهگوتری فهلات. وشهیهکی کهوناری کوردی و فارسیه. له (فه+لات) پیکهاتووه، "لات" واتای پارچه زهوی بهر ههتاو دهوات، ههروهها "فه" کورتکراوهی "فره"یه که واتای زۆر دهوات. بنچینهی وشهکه "فرهلات" بووه، پاشان بو فهلات کورت بووبیتتهوه.

فیروز:

الفیروز (کلمة عجمية وهي حجر كريم غير شفاف لونه أزرق سماوي مائل إلى الخضرة ، له معنيان وهو اسم لحجر كريم أزرق والبطل المنتصر وهو يأتي من اسم الفيروزج وهو حجر كريم غير شفاف ومعروف بلونه الأزرق مثل لون السماء):.

وشهیهکی کۆنی کوردی و فارسیه، واتای پیروژه دهوات. لهوانهیه له "فهی +رۆژ" یان له "فهی + روز"هوه هاتبی.

فهی واتای شینی مهیلهو سهوز دهوات. رۆژیکی ههتاوی که ئاسمان شین و درهوشاوه بووبی، زهوی کهسک و گهشاوه بووبی، پیکوتراوه "فهیرۆژ، یان فهیروز". ئیستاش فهیرۆژ یان فهیروزه ناوی بهردیکی رهنگین و بههاده.

ههندیک پییانوایه که ناوی فیل له "فهی"هوه هاتووه، که وشهیهکی ئاریاییه و واتای رهنگی شینی مهیلهو سهوز دهوات.

پیتی ق

قَبَان:

عەرەب گومانی تورکی بوونی لیڊهکات، به لام من پیموایه که هه مان وشه ی قه پان "که پان" ه. ئامیری کیشانه، شمه کی پیڊه کیشری. جاران کاکر به دیهاتدا ده گه ران و کایان ده کپی. کاله گوشه گه وره ده کراو داده کوترا، ده یانگوت 'که پانی' که. واته کیشی بدی و کایه که دابکوته و پانی بکه.

قرطق:

القرطق (کلمة عجمية أصلها، كُرْتَه (وهو نوع من اللباس) : وشه ی کورته کی کوردیه، هه ردوو پیتی "ک" کراون به "ق". جو ره به رگیکه واتای کو ت ده دات. ئیستاش له کورده واریدا جو ریک جل هه یه پیڊه گوتری کورته ک و شه روال. جاران کورته کی تایبته بو ژن دروست ده کراو پیڊه گوترا: کورته کی ژنان.

القز (کلمة فارسية ما يُسَوَّى به "عورة المرأة") :

'قوز'، 'کوز' و 'کوس'، وشه یه کی که ونار و هاوبه شی کوردی و فارسیه. به ئەندامی میینه ده گوتری کوز، قوز. قاشی میوه، به تایبته تی به له ته شوتی و کاله ک ده گوتری

کووز، له وانه یه به لیکچوونی ئەندامی میننه ی ژنه وه ئەو ناوه ی وەرگرتبی. ههتا ئیستاش به ههردوو مانا دهکار دهکری. (له وانه یه ههندیک بلین جا ئەو شهیه چیه تا عه ره ب وهریگرتبی! راستیه که ی چون ئیستا نووسه رانی، خۆمان زمانی ولاتانی پیشکه وتوو به بالاو باشتەر ده زانن، بۆ جوانکاری وشه ی بیانی، به تایبه تی ئینگیزی و فره نسی وهرده گرن و خۆیانی پیوه باده دن. ئەوه تا وشه ی سیکس، ئورگازم، هۆمۆ،.....) ده یانی دیکه وهرگیراون. هه رچه نده که هاوتای ئەو وشانه له زمانی کوردیدا بوونیان هه یه و ده کار کردنی شیان هیچ شووره یی و نه نگی نیه.

قلعة:

قلعة (الحصن الممتنع في الجبل. الجمع: قلعات و قلعات) : کۆی "قه لعه" کراوه به قه لعات (قه له عات)، بیگومان له نیمچه دوورگه ی عه ره بدا هیچ قه لاتیک بوونی نه بووه، ئەگەر بۆ بنچینه ی ئەو وشه یه بگه ریینه وه ده مانباته وه سه ر وشه ی "که لات"، که وشه یه کی که وناری کوردی و فارسیه. ئیستاش له فارسی به "که لات" و له کوردیش به "قه لات" و "که لهه" جیواره. من پیموایه عه ره ب وشه که ی وهرگرتوو، به لام چونکه بۆ زمانه که ی قورس بووه، شکاندوو یه تی و کردوو یه تی به قه لعه.

قندرية:

القندرية (جاء في معجم الألفاظ التاريخية، أن القندرية: كلمة
أعجمية بمعنى المحلقين^{١٨}):

'قهله نـدهر'، قهلهن (كهلهن، كهليين، دهرز، درز)، دهر
(دهرهاتوو). كهله ندهر، كهسيك له كهليينه وه دهرهاتبي، واته
له بهرژه وه نـدخوازي و خوڤه رستي خودي خوڤي دوور
كه وتو ته وه، ته نيا بير له خواڤه رستي و چا كه خوازي
ده كاته وه. قهله ندهر، وشه يه كي كه وناري كوردي و
فارسيه، بنچينه ي وشه كه "كهله ندهر" به لام تورك پيتي
"ك" ي بو "ق" گوريوه، بويه هه نديك پييانوايه قهله ندهر له
توركيه وه هاتوو. ئيستاش وشه ي ليكدراومان هه يه كه له
كهلهن (كهليين) وه دروست كراون، بو نمونه:

كه لانه = كه لان + ه

كه لاندر = كه لان + در

كه لينبر = كه لين + بر

كه لينه ديوار = كه لين + ه + ديوار

كه لينه شاخ = كه لين + ه + شاخ

^{١٨} معجم الألفاظ التاريخية في العصر المملوكي، محمد أحمد دهمان، دمشق ١٩٨٨

(صدر بعد وفاته)

قند:

القند (كلمة فارسية أصلها "كند" وتعني عسل قصب السكر إذا جمد) :

قهند (گهند) وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. شیرهی چه وه ندر دهرده هیئرئ و ده کولیندرئ، دواى وشکبونه وه پییده گوترئ قهند (گهند). جاران له جیاتی شه کر له دیوه خانى ئاگان دادندرا و دیشله مهی پییده خورایه وه، ئیستاش هه ر هیه. هه رچه نده له بنه رهدا گهی چه وه ندر بووه، گهی واتای "شو، شیله، گیان" دهدات.

قهندز:

قهندز (بضم القاف والهاء والذال، وهو تعریب کهندز معناه القلعة العتیقة، وفيه تقدیم وتأخیر لأن کهن هو العتیق ودز قلعة).

قوهوندوز، له وشه ی کوهوندز هاتووه، که وشه یه کی دیرینی ساسانیه، واتای قه لاتی کون و قایم و دیرین دهدات. له زمانی ساسانیدا کوهون = کون، دژ = قه لا. ئیستا 'کوهون' له کوردی بوته 'کون'، له فارسی بوته 'کوهن'.

قوٹی:

قوتوو (قودی - قوتی) وشه یه کی کوردیه، قووتوو له تهنه که یان کانزای مه یله و رهق دروست ده کرئ. ئه وانه ناگریته وه که له کاغه زو نایلون دروست ده کرین.

القيارة^{١٩}:

هه مان وشه ی "گه یاره"، یه، به هو ی نه بوونی پیتی "گ" له زمانه ره بی، بووه به قه یاره. ناویکی که وناره، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. له بنه ره تدا ناوی کانیک بووه که ناویکی گه رمی لیله لقولاًوه. له وانه له "گه رم یاره" هوه هاتبی و دوایی بو گه یاره گو رابی.

قیروان:

القیروان (القافلة، الجماعة من الخيل. معرب وهو الفارسية کاروان).

له "کاروان" هوه هاتوو، هاوبه شی کوردی و فارسیه.

قیطان:

قیطان (التي تعني في لهجتها الدارجة التطريز وحياسة الثوب بالخيوط البارزة ما هي إلا مفردة فارسية تأتي بلفظ "كيتان" وتعني الخيط السميك المغزول من القطن):

^{١٩} گه یاره له رووی به ریوه بردنه وه ناحیه یه و سه ر به پاریزگای موسله، له هندیگ سه رچاوه دا ناوه که ی به "گایاره" هاتوو. گه ریکی ناسراو، ئه سکه ندر یوسف ئه لحایک که سالی ١٩١٤ به وی تیپه ریوه ناوه که ی به "کایاره" تۆمار کردوه. دانیشتوانی پیشووی ناوچه ی گه یاره هه موویان کوردبوون، به لام دوای شالووی به عه ره بکردن، ئیستا به ده گمه ن کوردی تییدا ماوه. ئیستا چه ند هوژیکی عه ره بی تییدا جیوارن.

قهیتان (کهیتان) وشهیهکی هاوبهشی کوردی و فارسیه.
داویکی رستراوی ئەستووورو بههیزه، له په مۆیان چه رم و
خوری دروست دهکری، به زۆری بو توندکردنی پیلاو
دهکار دهکری و پییدهگوتری قهیتانی پیلاو. به هۆی ئەوهی
جاران قهیتان رهشدهکرا، ئیستاش برو قهیتانی و سمیل
قهیتانی وهک درکه بو بروی رهش و سمیلی رهش بهکار
دههینرین.

هه و نامه ی کتیب

پیتی ک

کاغد:

وشه‌ی "کاغد" یان "کاغه‌ز" کوردیه، لیکدراوی 'کا+غه‌د'،
واتای کای غاراو ده‌گه‌یه‌نی. کاتیک "کا" له‌نیو ئاودا
غاریندراوه و تۆپه‌لکراوه، پییگوتراوه "کاغه‌د".

کافور:

کافور، وشه‌یه‌کی که‌وناری کوردی و فارسیه، له‌زمانی
ساسانی 'کاپور' یشی پیگوتراوه. هه‌ندی‌کجار وه‌ک درکه‌ بو
جوانی و لووسی ده‌کار ده‌هینری. هه‌روه‌ها کافور، ناوی
داریکه، له‌کوندا گه‌لای داری کافور بو چاره‌سه‌رکردنی
کو‌خه‌و هه‌لامه‌ت و ته‌نگه‌نه‌فه‌سی سوودی لیوه‌رده‌گیرا.
ئیس‌تاش بو‌نه‌هیشتی هه‌وای گه‌ده و چاره‌سه‌رکردنی
رۆماتیزم سوودی لیوه‌رده‌گیری.

کامخ:

الكامخ (تعني الإدام الذي يؤتدم به وخصه بعضهم بالمخللات):
وشه‌ی "کام" ه، هاوبه‌شی کوردی و فارسیه. ئیس‌تاش
له‌نیو هه‌ردوو زماندا جیواره. له‌گه‌ل پاشکر چه‌ندی وشه‌ی
لیدروست ده‌کری، وه‌ک:

کامه‌ران = کام + ه + ران

کامی دل = کام + ی + دل

كانون (كلمة فارسية وتعني موقد النار) :
وشه‌یه‌کی که‌وناره، هاوبه‌شی زمانی کوردی و فارسیه،
واتای شوین دهدات، عه‌رب له‌جیاتی ئاگردان
وه‌ریگرتووه. ئیستاش له‌ زمانی فارسیدا به‌واتای سه‌ندیکا
به‌کاردی، وه‌ک کانونی فه‌ره‌ه‌نگیان (کانون فره‌نگیان).

کباب:

الكباب (مصطلح فارسي يعني الشواء) :
وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی فارسی و کوردیه، بو‌برژاندنی
گوشت ده‌کارکراوه، دواتر تایبه‌تمه‌ندی له‌ گوشتی کوتراوو
برژاو وه‌ریگرتووه. که‌باب جوړیک خواردنه، گوشتی
سووری نه‌رمووک له‌ چهرخ ده‌دری و ده‌کریتته‌قیمه،
به‌هارات و ئاردو پیازی له‌ رهنده‌براوای تیده‌کری، دواپی
له‌شیش ده‌دری و ده‌برژیندری.

کبة (طعام حلبي يُصنع من البرغل المدقوق أو المطحون من
اللحم الهبر. وكلمة "کبة" فارسية معناها المدقوق، من
المصدر الفارسي "کوبیدن: الدق، السحق") :

کوببه، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، ناوی
خواردنیکه. جاران ته‌نیا له‌ ساوار دروست ده‌کرا، به‌لام
ئیستا کوببه‌ی "برنج‌یش په‌یدا بووه. کوببه‌ی هه‌ولپرو
موسل به‌ناوبانگن.

كخ:
كخ (لفظ فارسي يقصد به صورة قبيحة المنظر تصنع لإخافة
الأطفال) :

كخ، دهربرینیکی هاوبهشی کوردی و فارسیه، بو
دوورخستنه وهی مندال له شتی پیس دهکار دهکری.

الکرفس (کلمة عجمية) :

'که ره فس، که ره وز، که ره سب'، وشهیه کی هاوبهشی
کوردی و فارسیه. جوړیکه له سهوزه.

الکرکن (کلمة عجمية وهو حیوان ضخم الجثة يدعى أيضا
المريس) :

وشهیه کی هاوبهشی کوردی و فارسیه، ئاژه لیکي جهسته
گه ورهیه. وشه ی کهر که دن له "گه وره تهن" وه هاتووه.

الکسک :

ناوی گوندیکه ده که ویته سنووری به ریوه به ریته ناحیه ی
عه یازیه (ناحیه العیاضیه) ی پاریزگای موسل. که سک
وشهیه کی کوردیه، هاوتای (سهوزه). مخابن عه ره ب
ویرای ئه وهی خاکه که ی داگیر کردووه، ناوه که یشی به

خۆی دهبانئ و دهلی له (گسگر)هوه، هههچهنده واتای
کهسه رهش لیکناداتهوه!!

كشخة (معنى كَشَخَ في لسان العرب الكَشْخَانُ الدِّيُوثُ وهو دخيل
في كلام العرب ويقال للشاتم لا تَكْشِخْ فلاناً) :
کهشخه، وشهیه کی کوردیه، واتای جوان و ریکوپیک
دهدات. عه ره ب بهه له دهکاری دههینی. ئیستا له زمانی
کوردیدا چهند کهس هه ن که پاشناویان "کهشخه"یه.

كشك:

الكشكُ (طَعَامٌ يُصْنَعُ مِنَ الدَّقِيقِ وَاللَبَنِ وَيَجْفَفُ حَتَّى يَطْبَخَ مَتَى
احتیج إليه وربّما عُمِلَ مِنَ الشَّعِيرِ) :
کهشک، وشهیه کی هاوبهشی کوردی و فارسیه.
خواردنیکی کهوناره، له شیریژ دپوست دهگری، بهدهست
دهگوشری، وشکه دهگریتهوه تا به تهواوی پیدهگات.

الكشكول :

کهشکۆل (کهشکۆل) هاوبهشی زمانی کوردی و فارسیه،
له "گهشت+کۆل"هوه هاتووه. کۆمیک کاغهزه، ریبوار و
ریقینگ (موسافیر) بو تۆمارکردنی رووداوهکانی رۆژانهی
سوودی لیوهردهگری، ههروهها هۆنراوهو په نده و مه تهلی
هه مه جۆری تییدا کۆکراوه تهوه، به دریزایی ری له کۆلی
دهکات، پیگوتراوه گهشتکۆل، بههوی نه بوونی پیتهکانی

"گ" و "ؤ" له لای عه ره به کان، بووه به که شکول. له کورده واریدا به که شکولی دهرویشان ده ناسریتته وه.

کفته (وهي أكلة معروفة) :

کفته، ناوی خواردنیکه، وشهیه کی که وناری کوردیه. له 'کفت' بوونه وه هاتووه. کاتیک برپوش، ساوار یان برنجی خوساو به دهست دهگوشری، چه ندجار ئەمدیو و ئەودیوی پییده کری، کفت ده بی، واته ده نکه کان به یه کتریه وه. ده نووسین و تۆپه له ده بن. ئەوجار پییده گوتری کفته. ههروه ها ئەگه ر مندال دواي گریانکی زور کر 'ژیر' بیته وه و بخهوی، پییده گوتری کفت بووه.

کمر:

کمر (اصلها فارسی وهو الحزام الذي یصنع من الجلد یوجد به عدة جیوب لوضع النقود والاشیاء المهمة کان یستخدم قديما): هه مان وشه ی "که مه ر"ه. وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، به لام عه ره ب به هه له ده کاری ده هیئی.

که رباء (فهي فارسیة الأصل من 'کاه ربا') :

که ره با وشهیه کی هاوبه شی فارسی و کوردیه، له 'کا+روبا' یان 'کا+ده با' هاتووه. ئیستا فارس له جیاتی که ره با وشه ی به رق ده کار ده کات، به لام له زمانی کوردیدا هه ر به 'که ره با' ده کار ده کری.

كُوجِر (معناه: المتنقل، الراحل) :

هه مان وشه ی "كۆچهر"ی كوردیه، وشه یه کی ئاشنایه.

كُوشیار (اسم علم مذكر فارسي مركب من "كوش: السعي،
الجهد" و "يار: الصاحب"، والمعنى: المجد، الساعي، ذو
الهمة) :

كُوشیار، وشه یه کی هاوبه شی كوردی و فارسیه. ئه وه ی
تیده كُوشی و هه ول دهدات، پییده گوتری كُوشیار.

كوم:

كوم (الفلاح التبن : جمعه وألقي بعضه فوق بعض وارتفع له
رأس ، جعله كوما، كوم حجارة / قمحا / التراب / الحصى /
المتاع) :

كۆم، وشه یه کی كوردیه واتای كۆكردنه وه دهدات. بۆ
نموونه: كۆم، به كۆمه لیک ره شمال و چادر ده گوتری.
هه روه ها له م دوا ییانه دا له فه رهنگی زانستیدا له جیاتی
وشه ی 'قون'، واته ده ریچه ی جهسته ی مرؤف، وشه ی
'كۆم' ده كار ده هیئرئ.

له هه ندیک شوینی كوردستاندا وشه ی "كۆن" و "كۆم" زۆر
به كار دی. كۆن به واتای ره شمال و كۆم به واتای
دهسته، گروپ، كۆمه له خانوو به كار دی.

کومان (اسم علم مذکر کردی، معناه: الشك، الاشتباه) :

کومان، هه مان وشه ی "گومان" ی کوردیه.

الکیزان (مفردها کوز وهي تعني إناء كالإبريق لكنه أصغر منه):

"کیز"، 'کوز'، وشه یکی کوردیه، لوله ی مه سینه که دیوی سه ره وه ی کراوه بووه، "کوز" و "کیژان" ی پیگوتراوه، چونکه شیوه ی زیی مینه ی هه بووه. واته ئەو لوله یه ی که هاوشیوه ی "کۆل" ه و رووی سه ره وه ی دریندراوه.

الکعک:

کیک وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. جوړیک شیرینه له ئارد و شیرو شه کر دروست ده کری.

کلیچه:

کولیچه (کلیچه) وشه یکی کوردی و فارسیه.

قندرة:

قوندهره وشه یه کی کوردیه، هه ندیک ده لاین له "کندهره" ی تورکی هاتوو، هه ندیک دیکه ش پیانویه له 'قون+د ره' هوه، هاتوووه. به واتای پیلاو دی، ئیستاش له نیو زمانی کوردیدا جیواره.

کنز:

کهنز، هه مان وشه‌ی 'گه‌نج' ه. وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه، چونکه پیتی "گ" له زمانی عه‌ره‌بیدا نیه، بووه به 'ک'، سه‌ره‌تا گوتویانه که‌نج، پاشان بووه به که‌نز.

کُورَت:

کُورَت {جَمْعُ ضَوْءِهَا وَوُفَّ كَمَا تَلَفَّ الْعِمَامَةُ، كَلِمَةٌ فَارْسِيَّةٌ، إِذَا الشَّمْسُ كُورَتَتْ.. سُوْرَةُ: التَّكْوِيْر، آيَةُ رَقْم: ١}:

کويرهت له وشه‌ی که‌وه‌رهت 'که‌وه‌رت' هاتووه. له زمانی کورديدا نهو شوينه‌ی که تيشکی هه‌تاو به‌چری ده‌یگره‌ته‌وه، به‌هوی نهو تيشکانه‌شه‌وه شه‌پۆلیک ته‌م دروست ده‌بی و له ده‌وره‌ی کۆده‌بیته‌وه، ده‌گوتری که‌وه‌رت. له‌وانه‌یه ناوی گونده‌کاني 'که‌وه‌رته، که‌وه‌رتی' و 'که‌وه‌رتیان' له‌وه‌وه هاتبی. به‌لام له زمانی فارسیدا کُورَت واتای گۆزه‌ی گه‌ردهن باریک ده‌دات.

کیان (هیئة او بنية) :

کیان (که‌یان) لیک‌دراوی (که‌ی+ان) ه. که‌ی (شا، میر، سه‌ردار، کوپخا). له‌میژوو ناوی "که‌یخوسره، که‌یقوباد، که‌یکاوس" هاتووه. هه‌روه‌ها (ان) کورت‌کراوه‌ی (یان) ه. که واتای شوین به‌رجه‌سته ده‌کات. که‌یان واتای قه‌له‌م‌ره‌وی "که‌ی" ده‌دات. خاکی ژیره‌ده‌سته‌لاتی شا، میر، سه‌ردار و کوپخا به که‌یان ناوبردراوه. هه‌ندی‌کجار له زمانی ساسانی

له جياتى شوينى چادرنشان دهكار هينراوه، هه ربويه
كاتيك عه رب وهريگرتووه، "كه يان"ى له جياتى شوينى
هه لدانى چارى هوزه كان به كار هيناوه و به و شوينه
گوتووه كه يان. دواتر ورده ورده گورانكارى به سه ردا
هاتووه، ئيستا به واتاي قهواره به كارى دهينى. بيگومان
كه يان وشه يه كى كه ونارى ساسانيه، ئيستا ش ده يان
بنه ماله ي كورد، فارس، به لوچ و پشتو هه ن كه پاشناوى
"كه يان، كه يانى" يان هه يه.

هه و نامه ي كتيب

پیتی ل

لات:

لات (أداة نفي تفيد المبالغة في النفي ، وهي من الحروف المشبّهة بليس ، وتعمل عملها ، بشرط أن يكون معمولها اسمي زمان وأن يحذف أحدهما والغالب حذف اسمها):

ههروهها له قورئاندا هاتووه (كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادُوا وَّلَاتٍ حِينَ مَنَاصٍ):

لات وشهيهكي كهوناري كورديه. 'لا' له زمانى ساسانى بهواتاي نهخير دهكاركراوه. ئيستاش له زمانى كوردى له زور شوين بههمان واتا دهكار دهكرى، وهك لاجو، لايبه، لايد، بهلام لات بهو پارچه زهويه دهگوتري كه بهرزهو پيش دهوروبهكهى خوى ههتاوى دهگاتى. هاوشيوهى سهكويه، بهلام سهكو دهستكردهو لات سروشتيه. زورجاران بتهكان لهسهر "لات" يك داندراون و جيگير كراون، له نيو عهرهيدا بتيك بهناوى لات ههبووه.

لينوفر:

اللينوفر (كلمة عجمية وهو أنواع من النبات ينبت في المياه الراكدة له أصل كالجزر وساق ملساء تطول بحسب عمق الماء فإذا سادت سطحه أورقت وأزهرت) :

"نیلۆفەر" یان "نیلۆپەر"، وشەییکی ھاوبەشی کوردی و فارسیە، جوۆره گیایکە و گۆلی جوان دەگرێ، چەند جوۆری جیاوازی هەیه، لەوانە : (لینۆفەری شین، لینۆفەری ئەستێرەیی، لینۆفەری پیچی درەختی، گۆلی نیلۆفەری و...هتد).

لە ئێرانی دێریندا، نیلۆفەر نیشانەی ئیزەدبانو "ئاناھیتا" بوو. لە ئەفسانەکانی یونانیدا ئیزەدبانو، ئافرۆدیتە. لە ئەفسانەکانی ھند ئیزەدبانو، لاکشمایە. لە ھەندیک ئەفسانەیی دێریندا میترا لە نیو پەری گۆلی نیلوفەردا لە دایک دەبی. گۆلی نیلوفەر لە تەختی جەمشیددا ھەلکۆلراو، لە بەردەکانی تاقووسانی گرمانشاندا نەخشینراو، دەکرێ بگوترێ کە گۆلی نیلۆفەر لە سەردەمی ساسانیدا وەک ھیماو رەمزیک پیگەیی خۆی ھەبوو.

پیتی م

مدینه:

مدینه (الجمع: مدائن ، و مُدُنْ؛ تَجْمَعُ سَكَّانِي يَزِيدُ عَلَي تَجْمَعُ الْقَرْيَةِ):

پیغهمبهری ئیسلام کاتییک له 'یه ثرب'، جیگیر بوو، دهسته لاتی خوئی تییدا سه پاند، ناوه کهی بو مه دینه گۆری، ئیستا به 'مه دینه ی منه وهره' ده ناسری. ئەم وشه یه ریشه ی ماد و ساسانی هه یه، به و شوینه ی که دانیشتووانه که ی له گوند زۆرتتر و گه وره تر بووه، گوتراوه، مه دینه ک Madinak ، مودینه Modinā و مه دینه Madina. ساسانیه کان دهوله تیکی به هیزو خاوه ن شارستانی بوون، عه ره ب بیابانگه ر بوو، به دهوله تی ساسانیه وه سه رسام بووه و سوودی لیوه رگرتوووه. بۆیه لاسایی کردۆته وه و شوینی پر دانیشتووانی ناوناوه 'مه دینه'. هه لبه ت تا قی کیسرا یان 'ئه یوانی مه دائن' که ناوی کۆشکیکی پاشای ساسانییه و له سه رده می ساسانیه کاندا له شاری مه دائن له سه ر رووباری دیجله، له ۳۷ کیلۆمته ری باشووری به غداد دروست کرابوو. پاش رووخانی ساسانیه کان ئه و کۆشکه ش زیانی بهرکه وت و به شیکی زۆری روخیندرا، به لام چونکه گۆری سه لمانی

فارسی، یه کییک له یاوه ره کانی پیغه مبه ری ئیسلام له و
شاره دایه، ئیستا ناوه که ی بو 'سه لمان پاک' گۆردراوه.

مرداس:

مرداس (اسم علم مذکر عربی. وهو الحجر یرمى فی البئر
لیسبر ماؤه ویعرف أن فیہ ماءً أو ناضباً. و مرداس اسم جد
جاهلی من العدنانية) :

لیکدراوی (میر+داس)ه، وشه یه کی هاوبه شی کوردی و
فارسیه، له سه رده می جاهلیدا چۆته ناو زمانی عه ره بی.
مخابن عه ره ب به هی خۆی ده زانی.

المردقوش:

'مهر دکوش' یان 'مهر دکوژ' وشه یه کی هاوبه شی نیوان
فارسی و کوردیه، ئه وه ی به هر شیوه و شیوازیک مروّف
بکوژی، پییده گوتری مهر دکوژ.

مروان:

مروان (اسم علم مذکر عربی، وهو نسبة إلى "المرو" والذي
واحدته مروة وهي: الحجرة الصلبة والتي تعرف بالصوان؛
یقدح به الزند، لترسل شرر النار):

هه مان وشه ی "مهروان"ی کوردیه، لیکدراوی (مهروان)ه،
مهرو، ئاژه لیکی دهسته موی مروقه و زور له میژه که وی
کراوه. ههروه ها (وان) وهک پاشگر ده خریتته سه ر ناوه کان
و واتای خاوه ن ده دات. له میژوودا ناوی هۆزیکی کورد

به ناوی مه پوان هه بووه و دهوله تی "مه پوانی" یان دروست کردووه. عه ره ب چونکه له بیاباندا ژیاوه، زیاتر حوشر، گامیش و بزنی هه بووه. مه پوان مه پوانی دواتر لای ئه وان په یدا بووه.

له زمانی کوردیدا دهیان وشه ی هه مه رهنگ به پاشگری "وان" هوه دروست کراون، بو نمونه:

باغه وان = باغ + ه + وان

دیده وان = دیده + وان

شاره وان = شار + ه + وان

پاسه وان = پاس + ه + وان

ئاشه وان = ئاش + ه + وان

به رخه وان = به رخ + ه + وان

حوشره وان = حوشر + ه + وان

گاوان = گا + وان

زیده وان = زید + ه + وان

مُزْجَاةٌ:

مُزْجَاةٌ : وَجئنا ببضاعة مزجاة فأوف لنا الكيل وتصدق علينا إن الله يجزي المتصدقين سورة يوسف / آية رقم ٨٨ (بمعنى: ناقصة غير كاملة - ليس لها سوق - طلبها قليل)

عه ره به کان دان به وه دادهنین که موزجات وشه یه کی زمانی خو یان نیه، ده لین له وانیه عه جه می یان قیبتی بی، به لام له سه رده می ساسانیه کاندایه میوه گوتراوه (موز

(moz) ، ههروههها میوهی نه‌ره‌سیوو پییگوتراوه موزجات. ئیستاش له زمانی کوردی به به‌ره‌می هه‌ندیکی میوهی نه‌گه‌ییوو ده‌گوتری تفتال، به‌ه‌ندیکی دیکه‌ش ده‌گوتری موزیان مزر. ئاشکرایه که میوهی نه‌ره‌سیوو، تامه‌که‌ی ئاسایی نیه، به‌وه‌ویه‌شه‌وه بی‌ه‌رمین بی‌کریاری ده‌بی.

مزن (اصل اسم مزن : عربی) :

مه‌زن، وشه‌یه‌کی کوردیه، هاوتای 'گه‌وره‌یه' له ئاقیستا به 'مه‌زین' و له ساسانی به 'مه‌زن' هاتوو. له عه‌ره‌بیدا هاوتای (عظیم)ه. ئیستا له‌نیو زمانی کوردی بو سه‌رکرده‌و ریبه‌رو پیشه‌وای به‌تواناو لیها‌توو ده‌کار ده‌کری. هه‌روه‌ها وه‌ک پاشناوی بنه‌ماله‌ بوونی هه‌یه.

مسجد :

به‌و شوینه‌ ده‌گوتری که نویژی تییدا ده‌کری؛ له 'مه‌زگه‌ده‌وه‌هاتوو. وشه‌یه‌کی که‌وناری زه‌ده‌شتیانه، ئەو شوینه‌ی که مرازی تییدا گیراوه و یه‌زدانپه‌رستی تییدا‌کراوه، مه‌زگه‌دیان مه‌زگیت mazgit ی پییگوتراوه؛ ئیستا له کوردیدا بوته‌ مزگه‌وتیان مزگه‌فت. له زمانی هه‌خامه‌نشی و مه‌نداییه‌کان و ئارامیدا پییگوتراوه 'مه‌سگه‌دا'، له‌ریی زمانی ئارامیه‌وه چوته‌ ناو زمانی عه‌ره‌بیه‌وه. نمونه‌ی مزگه‌وتی دیرین هه‌ن، وه‌ک "مزگه‌تی

توبى خانم" له سنه و "سپيه مزگهت" له گه يلان و
"دزگامزگت" له مازهندهران.

معادن (معادن)

مه عادن له وشه ي كوڤى ساسانى مه دايين وهرگيراوه،
دياره له شارى مه دايين بالاخانه ي جوانى رازاندراره به
كانزا هه بووه، بويه عه رهب وشه ي مه دايينى وهرگرتووه و له
جياتى كانزا دهكارى كردووه. هه روه ها هه نديكى ديكه
دهلئى خودى مه عدهن له 'مه د+داين) وهرگيراوه، به هوى
ئه وهى كه نيشتمانى مه د يان ماده كان كانزاي جوراوجورى
تيدابووه.^{۲۰}

مهراز (المهراز، المهراس) (حجر منقور مستطيل ثقيل يدق
فيه الخشبة التي يدق فيها الحب):
وشه يه كى كوڤى كوردبييه، له وشه ي 'مراز' و 'مورى
راز' هو وهرگيراوه. جاران له پكه ي شينى چوارگوشه بو
نيازگرتن هه لده كو لراو له مل دهكراو پييانده گوت: 'مورى
راز'، هه تا ئيستاش مرز به مه به ستي گه يشتن به ئاوات و
ئاره زوو ليكده ريته وه.

^{۲۰} مه دايين (مه دايين) شاريكى كه وناره، تاقي كيسراي لييه، له بهر
بوونى گوڤى سه لمانى فارسى بيده گوتري سه لمان پاك.

مهرجان) کلمه اصلها فارسی وهو احد اعياد الفرس قديما
تستخدم الان كمرادف لكلمة احتفال) :

"میهرهگان"، وشهیهکی کهوناره، بهو ئاههنگه گوتراوه که
ساسانیهکان له مانگی میهدا گیراویانه. عه ره ب خویشی
دان بهوه دادهنی که عه ره ب له دیتران وهری گرتووه،
بهلام ئیستا کورد و فارس پشتیان لهو وشهیه کردووه.

موصل: 21

موسل، ناوی شاریکی گه ورهیه و له نیو چوارچیوهی
سنووری دهولهتی عیراق دایه، له سه ردهمی عوسمانلیدا،
ویلایهتی موسل، شارهکانی (موسل، ههولیر، کهرکوک و
سلیمانی) دهگرتهوه. ئیستا کیشهیکی گه وره له سه ر
خاوه ندریتی ئه و شاره له نیوان کورد و عه ره بدا ههیه،
بهلام راستیه کهی وشهیه موسل، وشهیهکی کهوناری
ساسانیه، پیش هاتنی ئیسلام، شاره که ناوی موسل بووه.
له سه ره تادا ناوی 'خهلوان' بوه، ههروهها له سه ردهمی

21 لهشکری عه ره ب له ژیر ئالای ئیسلام بو یه کهمین جار له سالی 637 زاینی
گه ماروی شاری موسلیان دا، ربعی بن الأفکل العنزی سه ر کردایهتی ئه و لهشکری
عه ره بی ده کرد. توانیان شاری موسل داگیر بکهن، زورینهی دانیشتوانه کهی بکوژن،
ئوسا عتبه بن فرقد السلمي وهک یه کهمین والی عه ره ب له موسل دهست به کاربوو،
تهنیا یهک سال فهرمان ره وایهتی کرد، دوو چاری کیشه وگرفت بووه، خه لکه کهی
گوپرایه لیان لینه ده کرد، بویه عومهری کوری خهتاب، خهلیفه ی ئیسلام بریاری لادانی دا،
ئوسا عرفجة بن هرثمة البارقی، له جیبی عه تبه کرا به والی شاری موسل. ئه و والیه
زور رقی له کورد بوو، دهترسا به دهردی عه تبه ی بیهن، بویه بریاریدا که چوار ههزار
عه ره ب له هوزی تهی، کهنده، عه بدولقهیس و ئه لئه زه د نیشته جی بکات. ئیدی ههنگاوی
به عه ره کردنی موسل و دهو روهری لهو کاتهوه دهستی پیکرد.

ساسانیه‌کانیدا بۆ خۆشه‌ویستی ئه‌رده‌شیری بابه‌کان به 'بوزئه‌رده‌شیر' ناودیرکرا. له‌ زمانی ساسانیدا 'بوز' به واتای رزگار، ئازاد، نیری (ته‌گه‌ی بزن) ده‌کارکراوه. واته‌ پیش ئه‌وه‌ی عه‌ره‌ب پیی به‌و شاره‌ بگات، شاره‌که‌ هه‌ر ناوی موسل بووه. دوو‌گریمان بۆ ناولینانی هه‌یه:

یه‌که‌م: له‌وانه‌یه‌ له‌ 'موسلیکا' هوه‌ هاتبی، چونکه‌ له‌ زمانی ساسانیدا 'میس یا موس' به‌واتای مه‌زن، به‌نرخ، به‌رن، ئالووالا و ره‌نگین، هه‌روه‌ها لیکا به‌وتای زه‌مین ده‌کارکراون. ده‌کرئ بگوترئ له‌ 'زه‌وی مه‌زن' یان 'زه‌وی ره‌نگین' هوه‌ هاتبی. دووه‌م: له‌وانه‌یه‌ له‌ 'میاسیل' هوه‌ هاتبی که‌ ده‌کاته‌ نووک یا ده‌ستپیکئ ئاو، دواتر وشه‌که‌ بۆ میسیل و میسل و موسل کۆریرابی، چونکه‌ له‌ زمانی ساسانیدا 'میا' به‌واتای ئاو، سیل و سل' به‌وتای 'نیزه‌، نووک، تیژ' ده‌کار کراون. ده‌کرئ بگوترئ به‌ 'نیزه‌ی ئاو'، 'نووکی ئاو' یان 'تیژی ئاو' هوه‌ وینا کرابی و ناوی لینرابی..

مومیاء (کلمة عجمية ، ومعناها الجسم المحنط والمحفوظ من التلف):

مؤمیا، وشه‌یه‌کی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه‌، له‌ "مؤم" هوه‌ هاتوووه. کاتییک جه‌سته‌ی مردوو له‌ مؤم هه‌له‌ده‌کیشرئ، پییده‌گوترئ مؤمیا.

میدان:

المیدان (ساحة، أرضٌ متسعة معدة للسباق والرياضة ونحوهما أو تكون ملتقى شوارع متعددة) :

مهیدان، وشهیه کی لیکدراوه، له (مهی+دان) پیکهاتووہ. مهی (ماین، ئەسپ)، دان (گه، شوین). وشهیه کی کهوناری کوردی و فارسیه. هاواتای "گۆرہپان" ه. ئەو شوینہی که سوارسواریننی تیدا کراوه پیگوتراوه مهیدان. دواتر وشه که گشتگیرتر و بهرفراوانتر کراوه، عەرہب کوی شکستہی بو داناوو کردووہتی به مهیادین. هەلبەت مهیدان له جیاتی شەرگه (مهیدانی شەر) ، یاریگه (مهیدانی یاریکردن)، فرگه (مهیدانی فرۆکه)، شویننی زۆرانبازی (مهیدانی زۆرانبازی) و شویننی کۆبوونہوہی کریکاران (مهیدانی کریکاران) دەکار کراوه. پهنديکی کوردی ههیه دهلی: "ئەوہ مهیدان و ئەوہ قهیتان". مهی (مای، ماین، ئەسپ) ه. هەر وهها به راهینہری ماین و ئەسپ دهگوتری مهیتەر. مای (ماین) لای نهتهوهکانی پیشووی میزۆپۆتامیا، بهتایبهتی لای کهیکولیهکان زۆر پیروژبووهو شیرهکهیان خواردووہ.

پیتی ن

النارجیل (جوز الهند):

نارگیل وشهیه کی کونی ساسانی، کوردو فارس و به لوچ به "گویزی هندی" یان گوتووہ نارگیل.

النارج (كلمة عجمية أصلها نارنك وهو نوع من الليمون) :

"نارج" هه مان وشه ی "نارہنگ"، به لام چونکہ پیتی "گ" له زمانى عه ره بیدا نیه بویه به پیتی "ج" جیگورکی پیکراوه، نارہنگ، وشهیه کی هاوبه شی نیوان زمانى کوردی و فارسیه، میوهیه که و له بنه مالله لیمویه دایه.

نازک (معرب؛ ناعمة رقيقة، المرأة الرقيقة) :

نازک (ناسک)، وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه. به هوی ئه وهی که شاعیریکی عه ره ب ناوهی 'نازک مه لائیکه' یه، ئیدی ئه و ناوه له لای عه ره ب خو شه ویسته.

نای:

وشهیه کی که وناری هاوبه شی کوردی و فارسیه. نهی (نای) ئامریکی مؤزیکى کوردیه، هاوشیوهی شمشاله له قه دی گیای قامیش دروست ده کری، له سه ره وه پینج کون و له ژیره وه دوو کونی تیدا دروست ده کری.

نامِق (اسم علم مذكر أصله فارسي، مركب من "نامه: الرسالة، الكتاب". وحولت الهاء غير الملفوظة إلى قاف في التعريف. وصار المعنى في العربية: من يُحسن الكتابة.) :

خۆشبهختانه عه ره ب دان به وه ده نی که وشه ی 'نامیق' له وشه ی "نامه" وه هاتو وه، ئه ویش وشه یه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، ده نا ناسینه وه ی هاسان نه ده بوو.

الترجس:

"نه رگس"، "نه رگز"، "نیرگز"، وشه یکی هاوبه شی کوردی و فارسیه، ناوی جو ره گیایک و جو ره گولیکه. نیرگز، گیایکی هه میشه یی و پیازداره (سه لک)، سه لکی پیازه کانی گه وره ن و چه ندین سال به دوا ی یه که وه گول دهرده کا. سال دوا ی سال گه لاکانی گه وره تر ده بن. له ئه فسانه دا ده گوتری کاتیک کچیک روخساری خو ی له نیو ئاودا دیتو وه، زور به جوانی خو ی سه رسام بو وه، ئیدی بو وه به گوله نیرگز!!.

النرد (كلمة فارسية وهي لعبة وضعها أحد ملوك الفرس وتعرفها العامة باسم لعبة الطاولة أو الزهر) :

نه رد یان ته خته نه رد، وشه یکی هاوبه شی کوردی و فارسیه، جو ره گه مه یه که، له باشووری کوردستان تاوله ی پیده لین.

نِزار (اسم علم مذکر عربی عریق فی القدم، من النَّزْر وهو القليل التافه؛ قالوا: "امرأة نَزوة" قليلة الولد، و"رجل نزور" قليل الكلام):

نزار وشهیه کی کهوناری فارسی و کوردیه، واتای لاوان، بیتوانا و بیهیز دهدات، به لام عه رهب به هه له وهریگرتوووه دهکاری دههینی. وشهی نزاری بو نزار گوریوه!. مخابن ههندیکار وشهی نزار له شوینی نزار دهکار دهکری، که واتای بهر سییه ر دهدات. نزار: نهو شوینهی شاخ که ههتاوی پیناکهوی، یان ههتاو نایگریتهوه.

نَعْلٌ (الْحذاءُ أَوْ الخُفُّ : وَضَعُ فِي أَسْفَلِهِ جِلْدًا)

نهعل له وشهی 'نال' هوه هاتوووه. نال، وشهیه کی کوردیه، نهو پیلاوهی له پیست دروست کراوه، پیگوتراوه نال، دواي پیدابوونی وشهی کهوش و پیلاو ئیدی نال بو پیلاوی ئاسنین کورتکرایهوه. ئیستا واتای پیلاوی نهسپ و کهر دهدات.

ههلبهت سه رچاوه میژووویهکان ئاماژه بهوه دهکن که عه رهب زور به درهنگهوه پیلاوی له پی کردوووه.

نَمَارِقُ (جمع نَمْرُق) :

نهمارق له "نهرمهک" هوه هاتوووه، که نهویش وشهیه کی کهوناری کوردی و فارسیه، واتای بالیف، سه رین و پشتی

دهدات. له وانیه له "نه ما+رهق" هوه هاتبی، که ئه ویش ههر وشه یه کی کوردیه.

نمرود^{۲۲}:

له کتیبی 'تهورات' دا باسی نه مرود کراوه و وهک پاشایکی بابلی ناوی هاتوو، که گوایه ئه ویش فه رمانیداوه که بورج (تاوهر) ی بابل دروست بکری. وشه که واتای نه مر (هه میسه زیندوو) دهدات، وشه یکی که وناری هاوبه شی کوردی و فارسیه. ئیستاش له نیو زمانی کوردیدا جیواره. هه رچه نده که عه ره ب نکۆلی له کوردییوونی وشه که ده کات، به لام زمانناسان کوردییوونی ده سه لمین. له لایه کی دیکه وه له هه ندیک ناوچه ی کوردستان 'نه مر' و 'نه میر' ی پیده گوتری.

^{۲۲} له تهورات باسی دیداری نیوان ئیبراهیم پیغه مبهرو نه مرود کراوه، گوایه ئیبراهیمی له مه نجه نیق هاویشتوو کاتی نه سووتاوه، باوه ری پیهیناوه و له بانگه شه ی خوابوونی خۆی پاشگه زبوته وه. هه ندیکی دیکه ده لین که به هۆی شه ر له گه ل ئیبراهیم کوژراوه!! هیچ زانیاریکی زیاتر ده رباره ی نه مرود له ده ستدانیه، به لام هینده ده زاندری که نه مرود به سه ر سو مه ریه کان سه رکه وتوو و ناچاری کردوون که فه رمانه وایه تی ئه و په سند بکه ن، له وانیه بنه ره تی وشه که ش له زمانی سو مه ریه وه هاتبی.

نُهَاد (اسم علم مذکر عربي، معناه: القياس، القدر، زهاء):
 نوهاد وشهيه کی کهوناره، له کوردیدا واتای نوھات دەدات،
 له (نو+ھات) ھوھ پیکھاتووھ. ھەرودھا نوھاد له فارسیدا
 واتای ئەندازە، دەدات، بەلام (نەھاد و نیھاد) دوو وشەن،
 واتای سروشت و نەژاد دەدەن.

نُورَس (اسم علم مذکر ویونث عربي، وهو اسم طائر مائي أكبر من الحمام):

له (نەو+رەس) ھوھ ھاتووھ، وشهيه کی ھاوبهشی کوردی
 و فارسیه. ناوی بالندھیه کی ماسی خۆرە. نەورەس
 (نورەس) بەواتای تازەگەیشتوو 'تازە ھاتوو' دئ.
 ھەلبەت کاتیکی بۆ یەکەمین جار ئەو بالندھیه له ناوچەکە
 دیتراوھ، پینگوتراوھ نورەس، واتە پرتازە ھاتووھ. ھاوشیوھ
 ئەم وشهيه له زمانی کوردی و فارسیدا زۆرە، وەک:

زوورەس (زودرەس) = (زوو+رەس)

خۆشرەس = (خۆش+رەس)

نەرەس (نەرەسیو) = (نە+رەس)

نونو (الوليد الصغير):

وشهيه کی کوردیه، بەشتی ھەرە نوئی دەگوتری نونو،
 واتە یەکجار نوئی. زیاتر له دەقەری ھەولیر بەکار
 دەھینری. بە کۆرپەیی ساوای دەگوتری "نونو".

نیازی (اسم علم مذکر فارسی، معناه: المحبوب، المعشوق،
وأصل المعنى الفارسي "نِياز: الاحتياج"، والياء للنسبة):
نیازی، وشهیه‌که‌ی هاوبه‌شی کوردی و فارسیه. له
"نیاز" هوه هاتووه. نیازی وهک ناوی پیاو ده‌کار ده‌کری.

نَیْرُوزُ:

النَّيْرُوزُ والنَّوْرُوزُ (أصله بالفارسية، وقد عرضناه على متقن
من علماء اللغة الفارسية فلم يعرفه، والنيروز اول يوم من
السنة معرب نوروز ' نيع روز'، وتفسيره جديد يوم :

واته‌که‌ی هینده ئاسانه که هه‌موو کوردو فارسیک
ده‌یناسنه‌وه، که‌چی عه‌ره‌ب به‌هی خو‌ی ده‌زانی. نه‌ورۆز
وشه‌یه‌کی لیک‌دراوه، له (نه‌و+رۆز)؛ نه‌و (نو، نو‌ی)، روز
(رۆز، رۆژ)، واتای "نورۆژ"، "نیرۆژ" و رۆژی نو‌ی ده‌دات،
هه‌روه‌ها جیژنیکی که‌وناری کوردی و فارسیه، سه‌ری
سالی کوردیه. ئیستا زۆریک له‌ته‌وه‌کانی غه‌یره‌ عه‌ره‌ب
به‌جیژنی خو‌یانی ده‌زانن، له ۲۱ی ئازاری هه‌موو سالیک
به‌وبۆنه‌یه‌وه ئاهه‌نگ و شای ده‌گیرن.

نیسان:

نیسان (اسم علم مذکر سریانی، وهو على اسم الشهر الرابع،
نقل من الآرامية إلى السريانية، واستخدمه، العبريون، ثم
غَيَّرُوهُ بعد السبى إلى "أفیف". ومن معانيه: الربيع، الزهر،
السنابل. وهو بالبهلوية "أسان" أي اليوم الجديد) :

نیشان وشهیه کی کهوناره، کوردیش دهکاری دههینی، له
 (نی+سان) پیکهاتوو. نی(نو، نوئی)، ههروهها
 سان(دووپات بوونهوه، هاتنهوه). واتای نویبوونهوه
 دهدات. له ئایینی ئیزدی دا، یه کهمین چوارشه ممه ی مانگی
 نیشان سهری سالی نوییه. له زمانی کوردیدا چه ندین
 وشه ی هاوئا ههنگی جیوارن، وهک:

ئاسان = (ئا+سان)

دیشان = (دی+سان)

خوراسان = (خور+سان)

راسان = (را+سان)

هه راسان = (هه+را+سان)

هه و النامه ی کچیر

نیشان (وهو وسام، هدیة العروس) پینر
 نیشان، وشهیه کی کهوناری کوردیه، کاتیکی کچیک وهک
 دهستگیرانی کوریک دهستنیشان دهکری، شهکراو
 دهخوریته وهو دیاری پیدهدری، "نیشان" ی پیدهگوتری. له
 زمانی کوردی، وشه ی "نیشان" واتای دیکه دهدات و له
 جیاتی ئامانج دهکار دههینری.

نینوی (المعنى: ذرية الراحة، ذرية باقية) ٢٣ :

نهینهوا لیكدراوی 'نهى+نهوا'یه. عه رهب واتای نهینهوا بو
ههستی بوڤ دهگیریتتهوه. ههروهها ههندیکی دیکهش
بهمهبهستی ونداکردنی راقهی رهسهنی ناوی نهینهوا، هه
به ئارهزوو دهیان دارشتن و لیكدانهوهی بو دهکن و
چیرۆکی جوړاوجوړ ههلهدهبهستن. نهینهوا وشهیهکی
کهوناره، هاوبهشی زمانی کوردی و فارسیه. نهى (ناى)
ئامیریکی مؤزیکه، نهوا، بهواتای ئاواز دی. ئهگه بهم
شیوهیه لیکیدهینهوه، دهکری بلین که وشهیه نهینهوا
سه رچاوهی له ئاوازی نهیهوه گرتووه. لهوانهیه قهلبهزهو
خورهی ئاوی رووباری دینچه به دهنگی نهى ویناکرابی.

٢٣ نهینهوا، دووهمین شاری عیراقه له دواى بهغدادی پیتهخت،
میژووویکی کهوناری ههیه، پینج ههزار سال بهر لهزاین خه لکی تیدا
ژیاوه، دواتر ئاشوریهکان داگیریان کردووه و کردووینانه به پیتهختی
خویان. له سالی ٦١١ پیش زاین له دهست ئاشووریهکان
دهرهینراوتهوه و تا هاتنی ئیسلام بهشیک بووه له دهولهتی
ساسانی. دواتر عوسمانلیهکان داگیریان کردووه. لهسه ردهمی
عوسمانلیدا نهینهوا ناوهندی ویلیهتی موسل بووه که شارهکانی
ههولپرو سلیمانی و کهرکوک و تکریتی دهگرتتهوه و ویلیهتیکی
کوردنشین بوو. پاریزگای نهینهوا ئاووههوایکی تارادهیهک فینکی
ههیه و ههندیک جار به دوو بههار ناودیر دهکری، ههروهها جیژنی
بههارانهی تایبهت بهخوی ههیه و له ١٥ی نیسان دهستپیدهکات.

پیتی ه

هَرَّاس:

هَرَّاس (اسم علم مذکر عربی، بصیغة المبالغة، معناه: الأسد الشديد الكسر، الذي يدقّ عظام خصمه، الكثير الأكل) :

هه راس وشهیه کی هاوبه شی کوردی و فارسیه، عه ره ب به هه له ده کاری ده هیئی، واتای نیگه ران و هه راسان ده دات.

هِنْدَام:

الِهِنْدَامُ : حُسْنُ الْقَدِّ وَاَعْتِدَالُهُ وَتَنْظِيمُ الْمَلَابِسِ

فَلان حَسَنُ الْهِنْدَامِ : اَنِيَق.

و الْكوردِيَّة) (مُعَرَّبٌ اَنْدَامٌ بِالْفارسيَّةِ

الْأَزْهَرِي : الْهِنْدَامُ الْحَسَنُ الْقَدُّ : مُعَرَّبٌ

هِنْدَامِ (هُوَ مِصْطَلَحٌ فَارِسيٌّ يَعْنِي الْهَيْئَةَ أَوْ الْمَظْهَرَ وَأَصْلُهَا

"اَنْدَامٌ" :

هه ندام ، ئە ندام: وشهیه کی که وناری کوردی و فارسیه ،

ئیسیتاش له نیو هه ردوو زماندا جیواره. ئەو وشهیه هیچ

پیوهندی به عه ره به وه نیه. بویه له به کارهینانیشدا هه له ی

تیدا کراوه. له بنه ره تدا وشه که "هه ندام" بووه و دواتر وهک

زۆر به ی "ه" ده ستیک بو "ئ" گوپردراوه.

ئه لئه زهه ری ئەو چاکه یه ی کردوووه و ئاشکرای کردوووه که

وشه که به عه ره بی کراوه

هندسة (كلمة فارسية اصلها أندازة وقد عربت لاحقًا واصبحت هندسة) :

"ههندهسه"، له وشهه "ئهندازه" وهرگيراوه. له نيوان كوردى و فارسيدا هاوبهشه.

هوارى (اسم علم مذكر عربى، الاسم بربرى من شمال إفريقيا نسبة إلى قبيلة هواره البربرية، ومنها هوارى بومدين أحد زعماء الثورة الجزائرية) :

عهرب به هى خوئ دهزانئ، بهلام لهراستيدا ناوى كورديه. ئهگه ناوى هوزيكي بهر بهريش بي، ديسانه وه له كورديدا واتاي تايبهتي خوئ ههيه. له (ههوار+ئ) بيكهاتوه، ههوار (وار) واتاي شوين و جيگه دهوات، بهتايبهتي بو شويني كوچهران دهكار دهكرئ. به خهلكى ههوارنيش دهگوتري ههوارى. بهتايبهتيش ئهوانهئ هاوين و زستانان كوچ دهكهن، ههروهرزهئ له ههواريكدا دهميننه وه، پيياندهگوتري ههوارى. له زمانى كورديدا چهندين وشهئ ليكدراو له ههوار دروست كراون؛ وهك:

هاوينههوار = (هاوين+ه+ههوار)

كونههوار = (كون+ه+ههوار)

جييهوار = (جئ+ههوار).

چولههوار = (چول+ه+ههوار)

هۆزان (اسم علم مذکر عربي، معناه: اسم طائر جمعه هوزان،
وکلاهما اسم لقبيلة) :

هۆزان، وشهیه کی کوردیه، هاوتای "شيعر"ی عه ره بیه،
ههروه ها بالندهیه کی دهنگخوش ههیه و پییده گوتری هۆزان،
زیاتر له نیو رهزو باخهکاندا ده بیندری و ئاره زوی ژيانی
نیو میړگ و نزیک له کانیاههکان دهکات. له وانیه وشهیه
هۆزان (هۆنراوه) هه ره له ناوی ئه و بالندهیه وه هاتبی.

هوسه (صوت الغناء العالی) :

هۆسه، وشهیه کی که وناری کوردیه، کاتیگ مرۆقه کان
دهنگ به سه ره یه کترده به رز دهکه نه وه و ده بی به
هاتوهاوار، ده گوتری بوو به هۆسه.

پیتی و

وزیر :

وہزیر لہ "وہژیر" وہ ہاتوہ، لہ سہردہمی ساسانیدا
"وہچیر" پیگوتراوہ. وہژیر وشہیہ کی لیکدراوہ، لہ
(وہ+ژیر) پیکہاتوہ. وہ (بہ)، ژیر (عاقلمہند). کہواتہ
وہزیر وشہیہ کی کہوناری کوردی و فارسیہ.

ہو نامہی کتبر

پیتی ی

یا واش یا واش (بهدوء) :

یَواش (هیواش)، وشهیه کی کوردیه، واتای له سه رخۆ و هییدی دهدات. هه ندیک پینانوایه له زمانی تورکیه وه هاتوو، به لام هیچ به لگهی باوه رپیکراویان نیه.

یاقوت (اسم علم مذکر یونانی، نقل إلینا عن طریق الفارسیة. وقد ورد ذكره في القرآن الكريم: "كَانَهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ") :
، کانزایکی گرانبه هایه، رهنگی سوور، زهرد، سهوز و سپی ههیه. له دوای ئەلماس به به نرخترین کانزا داده ندری.
هه ندیک جار بو درکه و پیچواندن به لیوی خوشه ویستی و مهی سوور دهگوتری یاقوت. وشهیه کی که وناری کوردیه.

له دوا دیردا هز دهکهم سه رنجتان بوئهم گیرانه وهیه
رابکیشم:

ففي الحديث المروي عن أبي هريرة قال: (هجر النبي صلى الله
عليه وسلم- فهجرت فصليت ثم جلست فالتفت إلي النبي صلى
الله عليه وسلم- فقال: **أشكمت درد؟** قلت: نعم يا رسول الله،
قال: قم فصلّ، فإن في الصلاة شفاء) هذا لفظ ابن ماجه كما ذكر
المعنى العربي المقابل للفظ الفارسي.

كما تشرفت الكلمات المعربة بلسان الحبيب محمد - صلوات الله
وسلامه عليه فقد عقد (البخاري) في صحيحه في (كتاب
الجهاد) باباً في (من تكلم بالفارسية والرطانة..) وورد في
الأحاديث الشريفة ألفاظ معربة مثل: سور (بمعنى الصنيع من
الطعام الذي يدعى إليه)، **وز سنه سنه** (بمعنى حسنة)، و **كخ**
(يراد بها الزجر عما يستقدر)، **واشكمت درد** (بمعنى
أتشكي بطنك ؟ لأن أشكم بمعنى بطن، ودرد بمعنى وجع). و
سرقه (هي قطعة من جيد الحرير)، **و الآنك** (هو الرصاص)، و
الألوة (هو العود الذي يتبخر منه)، و **جنابذ** (هي القباب). كما
انطلقت الكلمات الأعجمية على السنة الشعراء الجاهليين
والإسلاميين فعبروها بألسنتهم. مثل: الآجرون (لغة في
الآجر)، **والبالة** (هو وعاء الطيب) **والقم** (صبغ أحمر)،
والجربان (هو جيب القميص)، **والنيازك** (هي الرماح
القصيرة). وقد جمع الأعشى في بيت واحد أربع كلمات
أعجمية، وهو: [**لنا جلسان عندها وبنفسج** وسيسنبر**
والمرزجوش منمنما]^{٢٤}.

^{٢٤} شيوخ الألفاظ والتراكيب الأعجمية وأثره في اللغة العربية، الدكتور محمود فجال،
<http://www.alkeltawia.com>

غم: شاعیریکی عہرہب گوتویہتی: (وجاہتً بالسیف
أعداءه وفرجت عن صدره كل غم) غم یان خہم
وشہیہکی کوردیہ، ہاوتای (حزن) ی عہرہبیہ.

ہہو النامہی کتب

Komêk wişey Kurdî ke E`reb dekariyan dekat

Berhevkirdinî:

Rêkar Ehmed